

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 09958

KAYN AMERIKE

Sholem Asch

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ש ל ו ם א ש

קײַז אַמעריקע

געקירצט און פאַרמינטשט פון
יודל מאַרק

אַרויסגעגעבן פון דער
ניו-יאַרקער אַרבעטער-רינג מיטלשול
175 איסט בראַדוויי, ניו-יאַרק, נ. י.

פון שלום אש

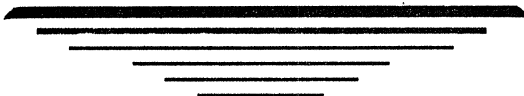
קיין אמעריקע

מיט דערקלערונגען פון ווערטער אויף יעדער זנטל
און מיט אַ ווערטערביכל צום סוף, פון

יודל מארק

די אַרבעטער-דינג-מיטלשול באַדאַנקט דעם קינסט-
לער שלום אַשן פאַר דער פּריינדלעכער דערלויבעניש
איבערצודרוקן דאָס בוך.

Printed in U. S. A.

NEW YORK, N. Y.
1942

1

מאיר פארט קיין אמעריקע

11 ען מאיר איז אהיים געקומען זונטיק אויף דער נאכט נאך מעריבֿ צו עסן דאס לעצטע נאכטעסן מיט זיין משפחה, איידער ער פארט קיין אמעריקע, האט ער שוין געמראפן יאסעלען, זיין יינגסטן, זעקסיאריקן זון, ווי ער שטייט אויפן בענקל בניס געדעקטן מיט. און ווי נאר יאסעלע האט דערזען דעם פאטער, האט ער מיט א לעפל גענומען קלאפן אין מיט און געשרייען הויך אויף זיין קינדיש קולכל:

— ווייסט, טאטע, וואס די טאטע קאכט היינט? בעבלעך,

טאטע!

די מוטער, הנה-לאה, האט דעם קאפ ארויסגעכויגן פון הינטער דעם פארהענגל וואס האט פארשמעלט די קיך. אויף איר פנים וואס איז געווען געעלמערט פאר דער צייט האט זיך באוויזן א שמיכל. אזוי ווי א שמילע פרייד האט זיך צערונען איבערן שמערן וואס האט זיך גיט ארויסגעזען אין גאנצן פון הינטערן טיכל, און די אויגן האבן אהינגעוויזן אויפן יינגל.

דער פאטער האט מיט א געמאכטן בייזערדיקן טאן זיך אג-גערופן:

— דו יונגאטש איינער! וואס די טאטע קאכט ווייסט, און וואס פאר א סדרה עס גייט ווייסטו אויך?

מעריבֿ (מזריוו) — דאס דריטע מאל דאוונען אין פארלויף פון טאג, ווען עס איז שוין אונט.

סדרה (סעדרע) — די תורה, אלע פינף חומשים, ווערט צעטיילט אין 54 טיילן וואס יעדער טייל הייסט סדרה. יעדן שבת לייענט מען פאר די סדרה פון דער וואך. „וואסער סדרה עס גייט?“ — הייסט וואסער סדרה וועט מען לייענען שבת? די וואך הייסט נאך דער סדרה נאך, און דער נאך-מען פון דער סדרה נעמט זיך פון די ערשטע עטלעכע ווערטער מיט וועל-כע זי הייבט זיך אן.

— איך ווייס! — האָט יאָסעלע ניט אָן גאָווה געענטפערט.
 — לאַמיר הערן!
 — לך־לך! — ענטפערט יאָסעלע אָפּ מיט איבערצייגונג.
 — טאָ אַנטלויף, יונגאַמיש איינער! — שרײַט דער פּאָטער
 מיט דעם פּרײַערדיקן געמאַכטן בייזער.
 — האָב איך ניט געוואוסט, טאַטע? — רייצט זיך יאָסעלע.
 דער מוטערס פנים האָט אויפגעלויכטן מיט נחת פון איר
 קינדס חכמה. דאָס איז געווען יענער מוטערלעכער נחתדיקער
 שמייכל וואָס איז מער ענלעך צום וויינען ווי צום לאַכן און וואָס
 האָט זיך געפּאַסט צו חנה־לאהם פנים. אַבער אין קיר, פון וואַנעט
 זי האָט זיך אָפּגעקערט, האָט עפעס אַנגעהויבן צו זידן און צו לויפן.
 די ידענע האָט פאַרגעסן אין איר פרייד און האָט שוין אַנגעשרייען
 אויפן יינגל:

— ווי דאָס איז אַרײַנגעטאָן אין דער אַכילה! ווען ער וואַלט
 נאָר אַזוי לערנען געוואַלט ווי עסן!
 נאָר די מוטער האָט גערעדט לשון־הרע אויף דעם קליינעם
 יאָסעלע. אין די זעקס יאָר פון זײַן לעבן האָט יאָסעלע צו ווייניק
 געגעסן און צו פיל געלערנט. יאָסעלעס יאָרן זײַנען ניט דורכגע־
 גאַנגען געשמירט אין האַניק און פוטער. דער קליינער יינגל וואָס
 בני אים האָבן זיך נאָר אַרויסגעוויזן די אייגעלעך פונעם גופל איז
 באַשטאַנען פון הויט און ביינער. ער האָט שוין געהאַט צו פאַר־
 צייכענען אַ היפש ביסל פורעניות.
 ער איז געווען אַ קינד וואָס אַלץ האָט זיך צו אים געמשעפעט,

גאָווה (גניווע) — שטאַלץ, פוטטע שטאַלצקייט.

לך־לך (לעכלעכאָ) — דאָס איז די דריטע סדרה פון חומש בראשית.
 הייסט עס אַז עס האָט געדאַרפט זײַן אין האַרבסט. אַבער יאָסעלע האָט דאָ
 געמאַכט אַ וויץ. לך־לך באַטייט: „גיי זיך דיר“. פאַראַן אַ ווערטל „בב
 אים גייט די סדרה לך־לך“, דאָס הייסט אַז ער האַלט בבם פאַרן אַדער אַז
 ער האַלט אין פאַרן. פון דעם ווי דער טאַטע ענטפערט און ווי די מאַמע
 האָט הנאה פון דער חכמה, וויסן מיר אַז דאָס איז יאָסעלעס אַ וויץ.

אַכילה (אַכילע) — עסטראָרג, דאָס עסן.

לשון־הרע (לאַשנהאַרע) — ביזע רייד, דאָס באַרעדן, slander.

פורעניות (פּוראַניעס) — אַנשיקענישן, צרות.

ווי די מוטער פלעגט אויף אים זאגן. וואס פאר א קרענק עס איז נאר ארומגעגאנגען אין שמעמל, האט זי זיך פריער צוגעמשעפעט צו יאסעלען. נאר יאסעלע איז דאך ארויסגעקראכן פון אלע שאר- לעכן און טיפוסן. און אט שטייט ער דא, מיט זיינע זעקס יאר יידיש קינדער-לעבן, מיט א פארטיקער עבֿרי, מיט א סדרה און מיט א לעפל אין האנט.

דער פאטער האט אים ביי דער האנט אנגענומען, אנגעקוקט אים מיט א שמייכל און געזאגט צו אים:

— ווייסטו, יאסעלע, וואוהין דער טאטע פארט?

— קיין אמעריקע, — האט יאסעלע געענטפערט.

— און וואו איז אמעריקע? — פרעגט דער טאטע.

— ווייט, גאנץ ווייט, — ווייזט יאסעלע מיט דער האנט.

דער פאטער האט יאסעלעס פאותלעך געקרייזלט, געגלעט דאס פנימל, טיפער אים אראפגערוקט דאס הימעלע, וואס ער האט אים געהאט געקויפט פאר דעם ניט לאנג פארגאנגענעם שמחה- תורה, און האט אין דער שמיל געקרעכצט. אט די פאטערלעכע צערמלעכקייט האט יאסעלע דערנאך געדענקט די גאנצע צייט וואס דער פאטער איז ניט געווען אין דער היים.

באלד האט זיך די טיר געעפנט מיט א קנאק און אין שטיבל זיינען מיט א מאל אריינגעלאפן צוויי יינגלעך פון א יאר אכט, ביידע אזוי ווי א צוויילינג, מיט גלייכע קאפאטקעלעך און קאשקע- מעלעך. זיי זיינען אריין לאכעדיק און פריילעך, נאר דערווענדיק דעם פאטער האבן זיי זיך מיט איין מאל בארואיקט.

שאַרלעכן און טיפּוסן — דאָס הייסט פאַרשיידענע מינים קרענק, שאַרלעך — scarlet fever, טיפּוס — typhus.

עבֿרי (איוורע) — די העברעיִשע שריפט; דאָס לייענען העברעיִש, דאָס קענען לייענען. „פאַרטיקע עבֿרי“ — דאָס הייסט אַז דער זעקסיאַריקער יאָסעלע האָט שוין געקענט גוט לייענען העברעיִש און איצט דאַרף ער שוין אָנהייבן צו לערנען חומש.

פּאָרלעך (פּייסלעך) — פּרומע יידן שערן גיט די האָר פון די שלייפּן. הענגען פון די שלייפּן אַראָפּ לאַקן. אַזאַ לאַק הייסט אַ פּאה (פּייע). דאָ האָבן מיר די פאַרקלענער־פאַרעם פון מערצאַל.

קאַשקעמלעך — היטעלעך, caps.

— אהא, די קאמאנדע איז געקומען! — האט די מוטער אריינגע-
געווארפן א ווארם פון הינטערן אויוון.
די „קאמאנדע“ האבן זיך לעבן פאטער ביים טיש אוועקגעזעצט
ווי סטאטיקעס.

— וואס עפעס די מעשה אזוי פרי? — האט דער פאטער גע-
פרעגט.

— דער רבי האט אונדז אהיים געלאזט צו געזעגענען זיך מיטן
טאטן, — האבן ביידע מיט א מאל אפגעענטפערט.
אלע זינגען א מינוט שטיל געבליבן.

נאר יאסעלע וואס איז געווען דער יינגסטער און זיך געפילט
דער געליבסטער האט זיך צום ערשטן אנגערופן, פרייענדיק זיך:
— דער טאטע פארט אוועק קיין אמעריקע, קיין אמעריקע!
די יינגלעך האבן זיך נים דערוועגט צו לאכן, כאטש זיי האבן
געוואלט.

— וואס איז אויף דיר די שמחה? — האט די מוטער געזאגט
ארויפשמעלנדיק די זופ אויפן טיש — מאיר, וואש זיך!
— און אויף רחלען וועסטו ניט ווארטן? — האט דער פאטער
געפרעגט.

— איך ווייס נישט וואס זי זיצט אזוי לאנג.
— מן-הסתם קען זי נישט דורכקומען מיטן פעטער, א קלייני-
קייט, אזא עקשן! — האט מאיר געזאגט און א פלינקע באוועגונג
מיט דער בארד האט ארויסגעוויזן אזא צער אויפן קינד.
די יידענע איז מיט דער זופ שטיין געבליבן און געקוקט אויפן
טאן. בני איר איז עס געווען א וואונדער אז איר טאן, וואס האט
קיין מאל צו די קינדער נים גערעדט קיין ווייך ווארט, האט שמעני-

---

קאמאנדע — team.
סטאטיקעס — שטילע קינדער מיט גוטע מאנירן, פאלגעדיקע
קינדער.

מן-הסתם (מינהאסטאם) — מסתמא, probably.
פלינק — גיך, האסטיק, געשיקט.
צער (צאצאר) — הארצווייטאג, הארצווייטאג געמישט מיט רחמנות,
פארדרוס.

דיק געשרייען אויף זיי, זאל רעדן מיט אזא צער וועגן זייער עלטסטער
 טאכטער רחלען. און רחלע איז געווען כנים פעטער צו פועלן וועגן
 25 רובל וואס יענער האט געזאלט צוגעבן אויף די הוצאות.
 דער פעטער וואלף איז געווען מאירס יינגערער ברודער. ער
 האט געמאן א שידוך ניט נאך זייער ייחוס נאך און מיט א גרושה.
 איצט האט ער פארמאגט א שיינע פאר מויזנט רובל. נאך דעם
 ברודערס חתונה האט מאיר זיך געהאלטן פון דער ווייטנס פון אים,
 נאר דערנאך אז מאירס געשעפט אין גאס האט זיך אין גאנצן אפ-
 געשמעלט און דאס דערנערן ווייב און קינדער האט אים געבראכט
 ניט צו איין שאנד, — האט ער געמוזט אַנקומען צום „נגיד“, צו
 זיין ברודער. דעם ברודערס ווייב, די גרושה, האט אים אפגעזאלט
 פאר אלץ, וואס ער האט זיך געהאלטן פון דער ווייטנס פון זיי.
 ביז עס איז דערגאנגען אז מאיר, וועלכער האט נאר געקענט דאס
 געסל פון זיין שטעמל וואס פירט פון זיין הויז אין בית-המדרש
 אריין, האט אפגעמאכט ביי זיך אראפצופארן קינן אמעריקע — ווי
 עס האבן געמאן אלע וואס האבן ניט געהאט קיין פרנסה אין שטעמל.
 די לעצטע 25 רובל וואס עס האט אים געפעלט צו דער שיפס-
 קארטע האט מאיר געוואלט קריגן פון זיין ברודער, דעם „נגיד“.
 און אז ער האט ניט געקאנט פועלן ביי אים, האט ער אריינגעשיקט
 צו אים זיין עלטסטע מיידל, רחלען, וואס איז געווען באקאנט אין
 געסל ווי א גאנצע בריהמע און איז שוין ניט איין מאל דעם פאטער
 צו ניץ געקומען אין די זאכן. כאַמיש רחלע איז נאך אזוי יונג געווען,
 קוים צען יאר אלט, האט זי שוין אזא מיילכל געהאט, אז ווען דער
 פאטער איז צוריקגעקומען פון פעטער מיט גארנישט, האט זי גע-
 כאפט דאס טיכל אויף זיך און זי האט געזאגט אז זי וועט ניט אוועק-

פועלן (פויעלן) — אויספירן, דערגרייכן דעם ציל, אויסבעטן, דער-
 גרייכן.

הוצאות (הויצאעס) — expenses.

א שידוך (שידעך) מאַן — חתונה האבן אדער חתונה מאכן קינדער.

גרושה (גרושע) — א געגטע פרוי, divorced woman.

בריהמע (בעריעטע) — א געראטענע און ענערגישע פרוי, א פרוי

וואס טוט איר ארבעט גוט און גיך. דאס ווארט בריה (בעריע) קען זיך

באציען אי צו א מאן אי צו א פרוי.

גיין, ביז זי וועט ניט ברענגען מיט זיך די 25 רובל וואס פעלט דעם מאַטן אויף הוצאות.

מאיר איז נישט גענאָנגען זיך וואַשן. ער האָט זיך אַרומגע-
דרייט איבערן שטוב, געריסן זיך די באַרד און אימלעך מאל אַ צוק
געגעבן מיטן פנים, ווי ער וואַלט עפעס פאַרטרייבן פון זיך. און צו
די יינגלעך האָט ער געזאָגט:

— איר זאָלט די מאַמען האַרכן! בערל, חיים, דו הערסט?
איר זאָלט די מאַמען האַרכן, און איר זאָלט וועלן לערנען, וועלן
לערנען, וואַרעם אז איך וועל ניט זיין, ווער וועט זיך . . .
ער האָט שוין געוואַלט זאָגן אַ ווייך וואַרט, נאָר דערזעענדיק
ווי בערל זיצט מיט איין פוס אונטער זיך און מיטן צווייטן פוס
ווי ער וואַלט געקניט, האָט ער אָנגעהויבן שרײַען:
— זע, ווי דער יונג זיצט, זע! די פיס אַראָפּ, דו יונגאַמט
איינער!

— אַ יאָ, שיינ וועלן זיי מיך הערן, עס וועט זיין אַ חורבן נאָך
מינע יאָרן! בני וועמען לאַזסטו מיך איבער? — האָט זיך חנה-
לאה דערמאַנט.

די ביידע יונגען זיינען געזעסן שמיל, האָבן זיך געפילט ווי זיי
וואַלטן די מוטער געקוילעט און האָבן מורא געהאַט צו באַוועגן מיט
אן אַבֶּר. נאָר דער קליינער יאַסעלע מיטן יאַרמלקע און איינגע-
שמוצטן פנים — ער האָט געקלאַפּט מיטן לעפל אין טיש און זיך
געפרייט: „דער מאַטע פאַרט קיין אַמעריקע! דער מאַטע פאַרט
קיין אַמעריקע!“

עס איז אַרײַנגעקומען די מומע שיינדעלע, אין אַ טוך איינגע-
וויקלט. די רויטע פלעקן וואָס האָבן זיך געוויזן אויף אירע ביינער-
דיקע באַקן האָבן אויסגעזאָגט אז אירע לונגען זיינען ניט אין גאַנצן.
און דעריבער האָט מען זי מאַקע גערופן „רויטע בעקעלעך“. אַרײַנ-
געקומען איז זי מיט אַ מינע ווי מע קומט אַרײַן באַוויינען אַ טויטן.
איידער זי האָט נאָך געזאָגט „אַ גוטן אַוונט“, האָט זי געגעבן אַ צי

אבֶּר (איינער) — גליד פון קערפער.
ניט אין גאַנצן — ניט אין גאַנצן געזונט.

מיט די אַקסלען, אַ הוסט געגעבן און אַ גנבֿהשן בליק געוואָרפֿן אַרום
שטוב און ווי עפעס בני די ווענט געפרעגט:

— רחלע איז נאָך ניט צוריקגעקומען?

די גאַנצע שטאַט האָט געוואוסט וועגן די 25 רובל און וועגן
רחלעס שליחות. און ניט וואַרטנדיק אויף קיין ענטפער, האָט זי
שוין געשמעלט אַ צווייטע פראַגע:

— נאָך ניט געגעסן?

און קוים האָט זי געענדיקט די פראַגע, האָט זי שוין געהאָט
אַ דריטע:

— און לייבש איז נאָך ניט געווען?

די דריטע פראַגע האָט איר ברודער מאיר מער גענומען אין
אַנבאַטראַכט ווי די ערשטע צוויי. לייבש איז געוון איר מאַן,
מאירס שוואַגער, מיט וועלכן ער פלעגט אַ גאַנץ יאָר זײַן ברוגו.
כאָמט זיי האָבן געהערט צו איין שטיבל און געפאָרן צו איין רבין.
לייבש עפשטיין, וועמען מאירס פאַטער עליו־השלום האָט
גענומען פאַר אַן איידעם פאַר זיין טאָכטער שיינדעלע, איז בני זיי
געווען אַ גאַנצער מורנו: ער וואַקסט פון אַ שיינער משפּחה. לייבש
האָט שמענדיק נאָר געהאַט פּרעמענויעס אַז דער שווער האָט אים

גנבֿהש (גנייוויש) — אַזוי ווי אַ גנבֿ, גיך, פלינק, כיטרע.

שליחות (שליכעס) — mission, message.

שטיבל — אַ קליין בית־המדרש וואו עס דאַוונען חסידים; געהערן
צו איין שטיבל — זיי דאַוונען אין דעם זעלביקן שטיבל.

געפאָרן צו איין רבין — די חסידים האָבן רביים וואָס זיי האַלטן
זיי ווי זייערע פירערס, זייערע גניסטיקע וועגווייזערס. עס זײַנען פאַראַן
פאַרשיידענע חסידישע רביים און עס קען זיך טרעפֿן אַז חסידים פון פאַר-
שיידענע רביים זאָלן זיך קריגן צווישן אַנאַנד, אָבער מאיר און לייבש האָבן
געהאַלטן פון דעם זעלביקן רבין און זײַנען געפאָרן איין מאָל אַדער אַ פאַר
מאָל אַ יאָר צו דעם זעלביקן רבין.

עליו־השלום (אַלאַוו־האַשאַלעם, אויך: אַלעוואַשאַלעם) — „פרידן
איבער אים“; דאָס איז אַן אויסדרוק וועגן אַ טויטן וואָס מע באַציט זיך
מיט אַכטונג צו אים.

מורנו (מוריינע) — „אונדזער לערער“; דאָס זאָגט מען וועגן אַ
געלערנטן וואָס מע רעכנט זיך מיט זײַן מיינונג און וואָס איז אַ וועגווייז־
ער אין לעבן. דער אויסדרוק ווערט אָפט געניצט איראַניש.

ניט אָפגעגעבן דעם גאַנצן נדן וואָס ער האָט אים צוגעזאָגט און אים ניט אָפגעגעבן די גאַנצע קעסט וואָס ער האָט אים פאַרשפּראַכן. און כאַטש דאָס איז שוין געווען אַן אַלמע מעשה און דער שווער איז שוין טויט אַ יאָר צען, און האָט קיינעם קיין ירושה נישט איבערגעלאָזט, — דאָך איז ער ברוגז געווען אויף דער משפּחה און האָט נאָך ביז היינטיקן טאָג פּרעטענזיעס צו זיין ווייב. אַ קאַלמער, אַ ווייניק ריידעוועדיקער, אַ באַהאַלטענער אין זיך, איז ער דאָך געווען זייער אַ וואַרעמער מיטגליד פון דער משפּחה. ביז אַ שמחה אַדער ביז אַן אומגליק הלילה פלעגט ער שמענדיק זיין דער ערשמער. און אויך איצט האָט ער געזאָלט אַרײַנקומען צו מאירן, אַזוי ווי זיין ווייב שיינדעלע האָט אויסגעזאָגט.

באַלד האָט זיך די מיר האַסטיק געעפנט און רחלע, קוים כאַפּנדיק דעם אַטעם, איז אַרײַן אין שטוב. די האַר האַבן זיך איר געוואַרפן פון אונטערן טיכל. אין דער האַנט האָט זי גע- האַלטן אַ צעקנייטשט פאַפּירל און מיט אַ טריאומפּירנדיקער מינע האָט זי עס דערלאַנגט דעם פאַטער:

— ער האָט געמוזט געבן!

אַלע האַבן זיך מיט אַ מאַל געגעבן אַ וואַרף צום צעקנייטשטן פאַפּירל. דער פאַטער האָט עס צוגענומען און האָט עפעס ניט ווילנדיק געגלעט רחלעס קעפל. דאָס איז געווען אַזוי אומנאַטירלעך פאַרן שמרענגן פאַטער און רחלע איז צו דעם ניט געוואוינט געווען, אַז זי האָט זיך פאַרשעמט און איז רויט געוואָרן. די מאַמע האָט זי באַלד גענומען צו זיך אין ווינקל אַרײַן און עפעס זיך מיט איר געמודעט. נאָך דעם האָט דער פאַטער אויסגעפרעגט די טאַכטער ווי עס איז צוגעאַנגען:

— און די מומע וואָס האָט געזאָגט, האָ?

דער פאַטער האָט די פּרייד זײַנע אויסגעדריקט אין דעם, וואָס

נדן (נאָדן) — dowry.

קעסט — שפּײַז, דאָס אויסהאַלטן דורך דעם וואָס מע גיט שפּײַז. נעמען אַן איידעם אויף קעסט — נעמען אַ מאַן פאַר דעד טאַכטער און אויסהאַלטן אים אין פאַרלוף פון אַ געוויסער צאָל יאָרן, ווי עס ווערט אָפּגערעדט.

ירושה (יערושע) — inheritance, heritage.
מודען (סוידען) זיך — to whisper to each other.

ער האָט יאָסעלען אויף די הענט גענומען און אים פסדר געקלאַפּט איבערן געזעסל. דעם יונג איז קאָנטיק די פּאָזיציע געפעלן; ער האָט נאָר די גאַנצע צײַט געקוקט דעם פּאַטער אין די אויגן, אויב ער מיינט עס אויף אַ רעכטן אמת.

— איך האָב דער מומע גאַרנישט געזאָגט. איך האָב דעם פעטער אָפּגעוואַרט בײַ דער טיר, ווען ער איז מיט נאָך מענטשן געשטאַנען. און איך האָב אָנגעהויבן הויך צו רעדן אַז אַלע זאָלן הערן. אַ, איך בין נאָך ניט אַזאַ נאַר אַז איך זאָל אַרויפגיין צו דער מומע! — האָט רחלע מיט קינדערשער פרייד דערציילט.

אַלע האָבן זיך געפרייט און די מוטער האָט זיך נאָך מער פון אַלעמען געפרייט און האָט געזאָגט צו איר:

— רחלע, דערלאָנג צום מיש!

דער פּאַטער האָט אין דעם מאַמענט פאַרגעסן אין דער ווייטער נסיעה און זיך נאָר געפרייט מיט די 25 רובל וואָס ער האָט גע-האַלטן אין האַנט און מיט דער חכמה פון זײַן קינד. האָט ער צו די קינדער געזאָגט: „וואַשן!“ און איז אַליין אויך געגאַנגען זיך וואַשן צום עסן.

אַלע זײַנען געזעסן אַרום מיש. די מומע האָט די ערשטע דערמאַנט וועגן דער נסיעה. די מומע האָט שמענדיק די געוואוינ-הייט צו רעדן וועגן די שרעקלעכסטע זאַכן. זי איז שמענדיק די ערשטע וואָס רעדט נאָר וועגן מוים און דערציילט מעשיות פון שדים. די קינדער האָבן שמענדיק פאַר איר אַ געוויסע מורא. מע זעט זי תמיד אַליין גיין אויפן בית-עולם. די מומע, תמיד איינגע-הילט אין אַ מוך און מיט רויטע פלעקן אויפן פנים, דערמאַנט עפעס וועגן מוים. אַזוי האָט זי זיך איצט אויך אָנגערופן:

— אזוי, מאירל, דו האַסט גאָר קיין מורא נישט פאַרן וואַסער? מע זאָגט, אַז מע ווערט קראַנק אויפן וואַסער, נעמען זיי און בינדן אַן צו אַ ברעט און וואַרפן אַריין אין וואַסער! — דערציילט זי מיט אַ באַזונדער שמיכעלע וואָס ליגט ווי אַ מויטשרעק אויף אירע

נסיעה (געסײע) — voyage, journey.

שדים (שיידים) — מערצאַל פון שד (שעד), טטוול.

בית-עולם (בעסוילעם) — cemetery.

בלייכע, דינע ליפעלעך. אירע אויגן נעמען אן א גרינלעכן קאליר און ווערן שפיציקע. גלייך נאך דעם צעהוסט זי זיך מיט א גע- לעכטערל: כײ-כײ . . .

א מינוט זינען אלע ארום מיט געזעסן שמיל און עס האט זיך נאר געהערט דאס קלאפן פון די לעפל אויף די מעלער פון דער „קאמאנדע“.

ווען די מומע שיינדעלע האט זיך שוין געהאט גוט אויסגע- הוסט, האט זי ווייטער אנגעהויבן:

— ווער ווייס צי מיט מיין פנחסן האבן זיי אויך ניט אזוי געטאן! שוין דריי יאר ווי דער יונג איז אוועק און מען הערט ניט פון אים און מע זעט ניט פון אים!

— דאס איז שוין ניט וואו! הענעכל דער שניידער האט דאך אים אליין געזען אין לאנדאן: ער שפילט אין קארטן און איז א הימלאכער! — האט זיך חנה-לאה אפגערופן.

די מומע האט עפעס מאדנע ארויסגעשמייכלט פון אונטער איר טוך.

— ביי אייך איז עס אזא משפחה-פעלער: צו פארגעסן איינער אין דעם צווייטן. איז איינער יונג אוועק, וויל ער ניט הערן, וויל ער ניט געדענקען אין אייך. האט איר געהערט א ביסל א זון?! — האט זיך חנה-לאה געקענט בארואיקן.

ווידער האט זיך באוויזן דאס מאדנע שמייכלע אויף דער מומעס פנים און זיך געהערט דער הוסט כײ-כײ, וואס האט אנגע- ווארפן א שרעק אויף די קינדער. און פון דער העלער הויט, ביים ערשטן לעפל, איז חנה-לאה ארויס מיט א געוויין:

— אוי, מאיר, אויף וועמען לאזסטו מיך? וואוהין פארסטו? — האט די יידענע הויך געכליפעט און פארשמעלט די אויגן מיטן פארטעך.

רחלע האט אויך דעם לעפל אוועקגעלייגט און מיטגעהאלפן דער מאמען. דער פאטער האט טרויעריק ערגעץ וואו געקוקט, זיך די האר פון בארד געביסן. נאר די „קאמאנדע“ אליין האט עס

פון דער העלער הויט — פלוצעם, אומגעריכט, אן שום גרונד.

ניט גערירט. אזוי ווי זיי זיינען שוין געווען צוגעוואוינט צו דער מוטערס טרערן, האָבן זיי ווייטער געגעסן.

יאָסעלע איז געזעסן און זיך איינגעקוקט דער מומע אין פנים אַרײַן. אויף אים האָבן דער מומעס ווערטער וועגן „אַנבינדן צו אַ ברעט“ געמאַכט אַ שטאַרקן איינדרוק, כאַטש ער האָט ניט אַליץ פאַרשמאַנען. ער האָט דערפילט אַז די מומע האָט דערציילט עפעס שרעקלעכס. ניט דער מוטערס טרערן, נאָר דער מומעס זיפצן האָבן אים דערשראָקן און ער האָט שוין געהאַלטן ביים וויינען. די מומע האָט איצט אָנגעהויבן טרייסטן:

— נו, ניט אַלע ווערן דאָך קראַנק, ניט אַלעמען בינדט מען דאָך צו אַ ברעט . . .

הנה-לאה האָט זיך אַכער שוין מערניט געלאָזט טרייסטן. אַלע צרות וואָס האָבן זיך איר געטראָפן אין איר גאַנצן לעבן האָבן איצט אַ שפּאַר געטאָן אין די טרערן.

די טיר האָט זיך געעפנט און אַ שמילער, טרויעריקער „גומן-אַוונט“ האָט זיך געהערט. אין שטוב האָט זיך אַרײַנגעשלעפט אַ הויכער פינצטערער מאַנספאַרשוין פון אַ יאָר עטלעכע און פערציק, אַרעם געקליידט. אָן אַ וואָרט האָט ער זיך אַוועקגעזעצט אין אַ ווינקל פון שטוב.

— לייכוש, דו ביסט עס?

— יא, איך, איך, — האָט זיך געהערט אַ בייזער טאָן.

מיט דעם בייזן טאָן האָט דער יוד גערעדט נאָר צו זײַן ווייב און קינדער. אין האַרצן איז ער געווען אַ גוטער מענטש און האָט קיינעם נישט געקענט קיין שלעכט וואָרט זאָגן. ער האָט פלינק אָפגעטראָטן יענעם, זיך ניט געקענט קריגן און דינגען, און דורך דעם טאַקע איז ער געווען אַ לאַ-יוצלה, און צו וואָס ער האָט זיך ניט גענומען איז אים נישט געאַנגען. נאָר צו זײַנע אייגענע האָט ער נישט געקענט אַנדערש ריידן נאָר ווי אין אַ געבייזער. ער האָט קיין מאל צו זײַן ווייב און קינד קיין גוט וואָרט ניט געזאָגט, כאַטש ער האָט זיי טיף אינעווייניק ליב געהאַט. איבער דעם איז געווען

לאַ-יוצלה (לוי-יוצלאַך) — ניט קיין געראַטענער, ניט קיין מולדיקער, אַ שלימזל.

אַ וואונדער פאר אלעמען ביים טיש, ווען זיי האָבן פלוצלונג דער-
הערט דעם פעטערס קול, ווען ער האָט אַנגעהויבן צו טרייסטן
חנה-לאהן:

— וואָס האָט זי צו וויינען? זי האָט ניט וואָס צו וויינען!
אַ וועלט מיט מענטשן פאַרן און אלע קומען בשלום אַהין. מיט
השם-יתברכּם הילף וועט ער געזונטערהייט אַנקומען. אַ וועלט
מיט מענטשן פאַרן — זי האָט ניט וואָס צו וויינען!
די ווערטער האָבן אין גאַנצן ווייך געמאַכט לייבושן און ער
האַט אַנגענומען דעם מאַן וואָס איז געלעגן אין זײַן כאַראַקטער.
ער האָט אַנגעהויבן צו רעדן צו זײַן שוואַגער ווי זיי וואַלטן די בעם-
טע גוטע-פּריינד געווען, האַלב אַ ביסל אין שפּאַט אויף די ווייבער:
— אַ ידענע, וויינט זי! ווייסט נישט, מעשה ידענע, וויינט זי!
— און שמילער, צווייגנדיק זיך צום שוואַגער האָט ער צוגעגעבן:
— עס איז נישט קיין וואונדער: אין אַזאַ ווייט מקום!
— אַוודאי אַזוי, אַוודאי אַזוי, — האָט מאיר זיך פּרום געשאַקלט.
— ער וועט אפשר אונדזער פּנחסן באַגעגענען, לייבוש? —
האַט זיך די מומע אַנגערופן צום מאַן.
— אונדזער פּנחסן? וועמען נאָך? דער ימח-שמוניק האָט שוין
אַוודאי אַ מיתה-משונה אַינגענומען! — האָט דער ייד אַנדערש
געביטן דעם מאַן, ווען ער האָט אַפּגעענטפּערט זײַן ווייב.
מאיר האָט באַלד זיך גענומען צום בענטשן און האָט זיך זייער
ערנסט און פּרום געשאַקלט דערביי. ער האָט עטלעכע מאַל זייער

בשלום (בעשאַלעם) — אין פּרידן, געזונטערהייט.
השם-יתברכּם הילף (האַשעס-ייסבאַראַכּס) — גאַטס הילף. השם-
יתברך — גאַט, געבענטשט זאָל ער זײַן.
מעשה ידענע — אַזוי ווי אַ ידענע פּירט זיך. עס קען זײַן מעשה
יונגאַטש, מעשה יחסן, מעשה העלד אַאָוו.
מקום (מאַקעם) — אַרט, קען אויך זײַן — שטאַט, לאַנד.
ימח-שמוניק (יעמאַך-שמוניק) — דער וואָס זײַן נאַמען זאָל אויס-
געמעקט ווערן; דאָס ווערט געזאָגט וועגן אַ פּאַרדאַרבענעם מענטשן וואָס
איז ניט ווערט צו לעבן אויף דער וועלט. דאָס איז אַ כאַראַקטעריסטיק,
פאַרבונדן מיט אַ קללה.
מיתה-משונה (מיסע-מעשוּנע) — מאַדער טויט. שרעקלעכער טויט.
אומנאַטירלעכער טויט. „אַינגעמען אַ מיתה משונה“ — שטאַרבן אויף
אַ מאַדעם אָפּן; אַ קללה.

מיט צער אָפּגעקרקעצט אין בענטשן און דער שוואַגער האָט אים אין דעם צונעהאַלפן. אז מאיר האָט זיך אויפּגעהויבן פון מיט איז ער צוגעגאַנגען צו לייבושן און האָט געזאָגט זייער שמיל און ערנסט, ווי ער וואָלט זיך פאַרענטפערט:

— איך האָב אַנדערש ניט געקענט. אפשר פאַרלאַנגט דער רבֿנוֹ-של-עולם אז איך זאָל האָבן גלות, וועל איך האָבן גלות — אַבי מיין ווייב און קינדער אַ שטיקל ברויט (און ווייזט אָן אויף ווייב און קינדער). איך קען נישט אַנדערש, לייבוש. איך וועל ווערן אַ פּראַסמער יגיע-כּפּים, איך האָב קיין אַנדער עצה נישט. דאָ שעם איך זיך — איך וועל אַראַפּוואַרפן פון זיך די בושט!

— און מיט ייִדישקייט? — פּרעגט דער שוואַגער קרעכצנדיק. — אזוי ווייזט ווי דער רבֿנוֹ-של-עולם וועט מיר העלפן... מילא, אז מע וויל זיין אַ ייד, קען מען אומעטום זיין אַ ייד... דער וואָס וויל.

— אַוודאי, — ענטפערט לייבוש אָפּ.

דערווייל האָבן זיך די ווייבער, די צוויי שוועגערין, וועלכע פלעגן אויך אַ גאַנץ יאָר ניט זיין קיין גרויסע גומע-פּריינד, אין אַ ווינקל פאַרקליבן און גערעדט צווישן זיך זייער פאַרטרילעך. שיינדעלע האָט באַלד דערציילט עפּעס אַ שרעקלעכע מעשׂה און האָט דערביי געגעבן אַנצוהערן אז מע דאַרף זייער פאַרזיכטיק זיין, וואַרעם דאַרט, אין דער נײַער וועלט, פאַרלויפן זיך מעשׂיות מיט מענער און פּרעמדע ווייבער. זי האָט דערביי הנה-לאַהן דאָס האַרץ אָפּגעשראַקן. רחלע איז געזעסן בניִי די ווייבער און אויסגעהאַכט דאָס געשפּרעך און אַנטייל גענומען דערינען ווי אַ דערוואַקסענע יידענע.

די געלעגנהייט האָבן די „קאַמאַנדע“ אויסגענוצט. זיי האָבן

רבֿנוֹ-של-עולם (ריבויגע-שעלילעם) — דער האַר פון דער וועלט, גאַט.

האַבן גלות (גאַלעס) — ניט האָבן קיין היים, אַרומוואַנדערן, גע- שטראַפט ווערן פון גאַט דורכן מוזן אַרומוואַנדערן. יגיע כּפּים (יעגיע-כּאַפּאַים) — אַ מענטש וואָס לעבט דורך שווערער אַרבעט מיט די הענט. בושט (בושע) — שאַנד, חרפּה. פאַר אַ יידן אַ סוחר, פאַר אַ יידן אַ למדן (אַ געלערנטן) איז געווען אַ שאַנד צו ווערן אַ פּראַסטער אַרבעטער.

אָנגעהויבן צו געפינען אין די אויגן פון דער „גרינער מומע“, ווי זיי האָבן גערופן די מומע שיינדעלע, „קליינע מענטשעלעך“ וואָס טוקן זיך אין דעם ים. און בערל, דער יינגערער פון דער „קאָ-מאַנדע“, וועלכער האָט זיך געקענט אויף „די זאַכן“, האָט דערציילט וועגן פאַרשיידענע מכשפות וואָס הענגען זיך אָן די פראַנדזן פון דער „גרינער מומעס“ פאַטשיילע און ווערן פאַרטרונקען אין אירע אויגן. און בערל האָט געוויזן אויף די אויגן פון דער מומע וועלכע האָבן איצט — ביי דער שניין פונעם נאַכטלאַמפ און ביים דערציילן דער מאַמען די שרעקלעכסטע זאַכן פון ווייכער וואָס פאַרפירן פּרעמדע מענער דאַרט, אין אַמעריקע — טאַקע אָנגענומען אַ גרינעס קאַליר. און אַ סך מענטשעלעך האָבן זיך אין זיי געמוקט: אַלע וואָס זיינען אין שטוב געווען.

פון דעם האָט בערל אַרויסגענומען אַז אַ שיף אויפן ים גייט אונטער. און ער האָט דערציילט וועגן גרויסן ים און די שיפן, און די פיש און חיות וואָס זיינען אין ים, ווי ער וואָלט דאָס אַלין מיט זיינע אויגן געזען.

דערביי איז יאָסעלע געזעסן און האָט אויסגעשטעלט די גרויסע אויגן זיינע און געשלאנגען יעדער וואָרט. און ער האָט דאָס אַלין געזען מיט זיינע גרויסע אויגן, אַלין וואָס בערל האָט דערציילט. אין ער האָט אָנגעהויבן מורא צו קריגן פאַר דעם ים, און פאַר דער מומע, און פאַר אַלין, ביז ער האָט אָנגעהויבן צו וויינען. אויף דעם וויינען האָט קיינער קיין אַכט ניט געלייגט און קיינער האָט זיך ניט געלאָזט שמערן אין געשפרעך, ביז ער איז איינגעשלאָפן אויף דעם פאַטערס זאַק, וואָס איז געלעגן אַ געפאַקטער אין אַ ווינקל. ער איז אַוודאי איינגעשלאָפן מיט די שרעקלעכסטע חלומות וועגן ים און וועגן די מענטשעלעך וואָס טוקן זיך אין די אויגן פון דער „גרינער מומע“.

„קליינע מענטשעלעך“ — דאָס זיינען די מענטשעלעך וואָס מע זעט אין די שוואַרצאַפּלען (pupils) פון די אויגן. עס זיינען פאַראַן פאַרשיידענע מעשיות וועגן אַט די „קליינע מענטשעלעך“.

טוקן זיך — טונקען זיך.
מכשפות (מאַכשייפעס, אויך: מאַכאַשייפעס) — מערצאַל פון מכשפה, witch.

פראַנדז — fringe.

אין אַ ווילע אַרום איז אויך די „קאמאנדע“, בערל און חיים, אינגעשלאָפן אויף דעם צווייטן זאָק און האָבן די שטיוול אויסגע- שטרעקט אין שטוב אַרײַן.

די נאַכט איז נאָך געלעגן טיף און שוואַרץ איבער דער ערד און האָט אויך אָנגעפילט מיט פינצטערניש מאירס קליין שטיבל, ווען דער ייד איז געשטאַנען פאַרן הילצערנעם בעט פון זײַנע צוויי קדיש-זאָגערס, בערל און חיים, און האָט עפעס שמיל אַרײַנגע- מורמלט אין דער גרויסער באַרד אַרײַן. דער ייד האָט געהאַלטן די אויגן פאַרמאַכט און זײַן גאַנצער פנים איז געווען פאַרבאָהאַלטן אין די האַר פון דער באַרד. נאָר מיט די הענט האָט ער געטאַפּט די קעפּ פון דער „קאמאנדע“ וועלכע זײַנען איצט געשלאָפן. בײַ דער שײַן פון ליכטל האָבן זיי גאַרנישט אויסגעזען ווי אַ „קאמאנדע“, נאָר ווי צוויי דינע צווייגעלעך אַדער ווי צוויי קעלבער וואָס בײַגן צו די קעפּ אײַנס צום צווייטן און קענען נעבעך קיין צוויי ניש ציילן. דער פאַטער האָט זיי צוריק אָנגעמאַן די יאַרמלקעס וואָס זײַנען געווען אַראָפּגעפאַלן פון זייערע קעפּ, און טאַפּנדיק מיט די הענט זייערע קעפּ, האָט ער עפעס געמורמלט און די אויגן געהאַלטן פאַרמאַכט.

דערנאָך איז ער צוגעגאַנגען צו יאַסעלען וועלכער איז נאָך געשלאָפן מיט דער מוטער. ער האָט אים אָן אויגנבליק אָנגעקוקט און אַ קרעכץ געגעבן — בײַ מאירן אַ קרעכץ איז נישט קיין חידוש — און זיך אַראָפּגעבויגן און (אַ גאַט!) יאַסעלען געגעבן אַ קוש אין קעפל.

ער האָט געמיינט אַז יאַסעלע שלאַפּט. ערשט אַז חנה-לאה וואָס איז דערבײַ געשטאַנען האָט צוגעבויגן דאָס ליכט, וועלנדיק דעם מאָן ווייזן יאַסעלעס פנימל, האָבן זיי דערזען יאַסעלעס שוואַרצע אויגן וואָס זײַנען ברײט אָפּ געווען און לעבעדיק געקוקט אין דער

קדיש-זאָגערס (קאַדיש) — קדיש איז די תפילה וואָס די זין זאָגן אויף די געשטאַרבענע עלטערן. דערפון איז אַ קדיש-זאָגער — אַ זון. אויך סתם אַ קדיש הייסט אַ זון.

חידוש (כידעש) — נײַס, וואונדערלעכע זאַך.

אפענער נאכט אריין. דער פאטער האט יעמאלט זיך צו אים אָנ-
גערופן:

— דער מאַטע פאַרמ אַוועק, יאַסעלע, פאַרמ ווײַט אַוועק.
יאַסעלע האַט געשוויגן, נאָר די אויגן האָבן אויסגעזאָגט אַז
ער הערט אַלץ צו אויפמערקזאַם.

— און עס וועט ניט זיין קיינער ווער עס זאל דיך פאַרהערן...
באַגער צו לערנען, יאַסעלע, באַגער. און דאַוון פרום אין שטיבל.
און לויף ניט אַרום. און האַרץ די מאַמע, יאַסעלע... וואַרעם דער
מאַמע וועט ניט זיין, — האַט מאיר געזאָגט.

יאַסעלע האַט אַלץ געשוויגן. נאָר ער האַט מיט אַ מאַל אַלץ
פאַרשמאַנען און גוט געוואוסט וועגן וואָס עס רעדט זיך דאָ און
האַט דערפילט זיין ייִדישע יתומדיקייט. און אַז דער פאַטער האַט
זיך אַראָפּגעבויען צו אים און האַט אים דאָס לעצטע מאַל אַ קוש
געגעבן, האַט יאַסעלע אָפּגעענטפערט:

— פאַר געזונטערהייט, מאַמע! — און דאָס האַט געהייסן אַז
ער זאָגט צו אַלץ וואָס דער פאַטער זאָגט אים אָן.

דאָס קושן איז אַזוי אומנאַטירלעך געווען פאַר דעם ייד אַז
חנה-לאה האַט זיך דערביי הויך צעוויינט. ער האַט זיך ווידער
אַראָפּגעבויען און ווידער אַ קוש געגעבן און האַט עפעס הויך גע-
זאָגט, און ווידער די אויגן פאַרמאַכט און מיטן קאָפּ עפעס צוגע-
שאַקלט. דערנאָך איז ער אַרויס, באַגלייט פון דער ווײַב און דער
עלטסטער מיידל, צו דער פּור צו, מיט די צוויי אָנגעפילטע זעק.

אַז די פּור האַט זיך גערירט האַט זיך חנה-לאה צעוויינט און
האַט זיך ניט געקענט אינהאַלטן. זי האַט זיך דערמאַנט אין דער
מעשה וואָס שיינדעלע האַט איר דערציילט און זי האַט הויך נאָכ-
געשרייען:

— מאיר, פאַרגעס נישט אַז דו לאָזסט איבער אַ ווײַב מיט
קינדער!

יתומדיקייט (יאַסעמדיקייט) — דער צושטאַנד אַדער דאָס געפיל
פון זיין אַ יתום (יאַסעם); ייִדישע יתומדיקייט באַטײַט דאָ: יאַסעלע דער-
פילט אַז איצט וועט קיינער ניט זיין ווער עס זאל אים אָנווייזן ווי צו זיין אַ
גוטער ייד.

ווי נאר די יידענע האָט דאָס אַרויסגעזאָגט האָט זי זיך פאַר-
שעמט און געוואַלט צוריקכאַפּן זיך, אַכער עס איז שוין געווען צו
שפּעט. מאיר האָט זיך אויך פאַרשעמט.

אַז יאָסעלע האָט געהאַט די אויגן געעפּנט, האָט ער געמראָפּן
די „קאָמאָנדע“ זיצנדיק אויף דער ערד. אַלע שמוּלן פּון שמיכל
זינען שוין געווען איבערגעקערט, און זיי האָבן אים אַפיציעל
מיטגעטיילט:

— היינט גייען מיר ניט אין חדר אַרײַן, דער טאַטע איז קיין
אַמעריקע געפאַרן!

יאָסעלע האָט זיי גאַרנישט געענטפּערט. ער האָט בײַ זיך
אין הערצל באַהאַלטן דעם פאַטערס ווערטער. און אַ געוויסע
שטאַלץ האָט אים אַרומגענומען אויף דעם וואָס דער פאַטער האָט
אים געזאָגט. און ער האָט בײַ זיך אַפּגעמאַכט אַלץ צו פאַלגן וואָס
דער טאַטע האָט אים אָנגעזאָגט.

2

אַרײַן אין דער פרעמד

אזוי ווי אן איינזאמער אין אַ וויסמעניש איז מאיר געזעסן אין איינעם פון די „טענעמענט“-הייזער אויף עסקים סטריט אין ניו-ארק, וואס איז ביים ברעג אויף יענער זייט אַקעאַן, אן איינזאמער צווישן אַ פינף-מיליאָניקער באַפעלקערונג און צווישן ניין הונדערט טויזנט זיינע אייגענע ברידער-יידן. צו קיין חברה, צו קיין „סאַס־עטי“, צו קיין „קאַנגרעגיישן“ האָט ער נישט געהערט. ער האָט זיך מיט קיינעם נישט געמישט. די לאַנדסלייט פון דער דריטער סטריט, צו וועלכע ער האָט אן אַדרעס געהאַט און וועלכע האָבן אים פון שיף אַראָפּגענומען, האָבן אים געשאַפט אַ ייִדיש „פּלייס“, דאַס הייסט אַ שאַפּ וואו מען אַר-בעט נישט שבת. שוין העכער זיבן חדשים זיצט מאיר בײַ אַ פענצמער וואָס גייט אַרויס קעגנאיבער אַ הויכער וואַנט און גייט אויף דער מאַשין זוימען פון העמדער.

ווי אזוי ער איז דאָרט אַהין געקומען, ווייס ער נאָך ביזן היינטיקן טאָג נישט, כאַטש ער פאַרט יעדן טאָג צו דער אַרבעט און יעדן טאָג פון דער אַרבעט. דער לאַנדסמאַן דער קרוֹבֿ (דער מומע מלכהלעס אַ זון) האָט אים אַרײַנגעפירט אין אַ טיפּן קעלער און ער איז מיט דער באַן אַהין געפאַרן. פון דעמאָלט אן פאַרט ער יעדן טאָג צו דער אַרבעט און יעדן טאָג פון דער אַרבעט. ער האָט זיך גאַרנישט געוואונדערט איבער דער באַן וואָס לויפט ווי אַ שרעקלעכע חיה אין דער ערד. ער האָט איבער זײַן וועג קײַן אַמעריקע אזוי פיל זאכן געזען — און דער קאַפּ איז אים אזוי באַרוישיג געווען, אז ער וואַלט זיך שוין אויף גאַרנישט נישט גע-וואונדערט. ער האָט זיך אויך נישט געוואונדערט ווען דער קרוֹבֿ

פינף-מיליאָניקע . . . — דאַס זײַנען די ציפערן פון מיט יאַרן צוריק. איצט האָט בײַיאַרק זיבן מיליאָן מענטשן און צוויי מיליאָן יידן צווישן זיי.

זוימען — seams.

האָט אים פאַרגעלייגט אַז ער זאל העמדער נייען, און אַז מען
האָט אים בײַ אַ מאַשין אַוועקגעזעצט . . .

ער, מאיר ר' יאָסעלע סאַכאַטשעווערס, וואָס די שמאַט האָט
געקלונגען מיט זײַן לערנען, אַ גערער חסיד, און איז עפעס פון דער
היים אויס אַ סוחר געווען — זאל ווערן אַ העמדל-נייער, ווי סענ-
דערל דער דאַמסקער שניידער בײַ זיי אין שמעטל!

דאָ איז אַלין מעגלעך און פאַר דעם איז עס דאָך אמעריקע!
עס איז קיין חרפה נישטאַ און צו דעם איז ער דאָך אַראַפּגעקומען!
און דער עיקר פרנסה — פון דעם וועט ער דאָך קענען מפרנס זײַן
ווייב און קינדער אין דער היים. און זיי וואַרטן דאָך אויס אויף
אַ בריוול מיט אַ רובל.

איז ער באלד צוגעוואוינט געוואָרן, האָט צוגעלייגט דעם קאַפּ
און האָט זיך געזאַגט: „דאָס איז מיין פרנסה.“ איז ער געזעסן
מאַקע אַ גאַנצן טאַג. אַלע אָן היט — ער אין אַ קאַפל. עס זײַנען
דאַרט מיידלעך אויך געווען. ער האָט זיי נישט געזען. און ער
האָט געאַרבעט מיט פּלייס, מיט קײנעם קיין וואָרט נישט גערעדט.
פאַר זיך אַליין האָט ער זיך איבערגעהורט אַ משנה. אַבער מער-
סטנס איז זײַן געדאַנק פאַרנומען געווען מיט דער היים: וואָס
מאַכן די קינדער? און יאָסעלע?

ר' יאָסעלע סאַכאַטשעווער — אַזוי האָט מען גערופן מאירס פאַר-
טער; סאַכאַטשעווער איז ניט קיין פאַמיליע-נאַמען, נאָר מען האָט גערופן
נאָך דעם נאַמען פון שטאָט פון וואָנעט מע שטאַמט; ער האָט געשטאַמט
פון סאַכאַטשעוו.

גערער חסיד — אַ חסיד וואָס האַלט פון גערער רבין; די גערער
רביים זײַנען געווען די סאַמע באַרימטע חסידישע רביים אין פּוילן.

עיקר (איקער) — הויפטזאַך.

מפרנס (מעפאַרנעס) זײַן — שפּינזן, דערנערן.

קאַפל — יאַרמלקע; קליין, נידעריק היטל, skull-cap.

משנה (מישנע) — דער עלטערער און קירצערער טייל פון תלמוד.
מאיר האָט אַזוי גוט געקענט משנה, אַז אין דער צײַט פון אַרבעט האָט ער
אויסווייניק זיך געזאַגט אַ משנה (משנה הייסט אויך איין פאַראַגראַף פון
דער משנה).

ער האָט באַשנימפּערלעך געזען ווי יאָסעלע זיצט אין חדר און לערנט די פרשה חומש און מיַמשט אַוים אימלעך וואָרט. ער האָט אַ גוט קעפל, יאָסעלע, און פאַרנעמט, און גייט צווישן מנחה-מעריב אין בית-המדרש אַרײַן און דאַונט פּרום. „אַ גוט יונגל“ — האָט מאיר צו זיך געזאָגט. און דאָס האַרץ איז אים אויסגעגאַנגען פאַר בענקעניש נאָך אים.

און אַז ער האָט טאַקע אַהיים געשיקט חנה-לאהן די ערשמע צען רובל (דאָ איז עס נאָר פינף מאַלער) — ווער האָט זיך געקענט גלייכן צו אים?! דאָס האַרץ איז אים טאַקע פול געווען מיט פרייד. ער איז געווען מיט זיי אין דער היים. ער האָט געזען ווי דער בריוו-טרעגער טראַגט אַרײַן דעם בריוו, און זײַן שוואַגער לייבוש לייענט אים פאַר חנה-לאהן. זי איז דאָך אַ צדקת, אַ צדקת ממש! מילא, וואָס די יודענע רײַסט זיך אַוים, צער גידול-בנים, און אַלץ אויף איר: און די קינדער, און שכר-לימוד-געלט . . . און יאָסעלע שטייט בײַ דער מאַמען און רײַסט זי בנים פאַרטעך: „וויזו מיר דעם מאַמנס בריוו“.

מע זאָגט, אַמעריקע איז אַ לאַנד וואו מע קען נישט אַפהיטן ייִדישקייט ווי מע דאַרף. עס איז אַבער נישט אַזוי. דער וואָס וויל אַפהיטן ייִדישקייט קען עס אומעטום אַפהיטן. והאָ ראיח: מאיר פלעגט זיך אויפהייבן ווען עס איז נאָך טונקל געווען, בדי ער זאל קענען פאַרן דאַוונען נאָך אַפּלערנען זײַן פרק משניות,

באַשנימפּערלעך — זייער קלאַר.

פרשה חומש (פאַרשע כומעש) — איין קאַפיטל פון חומש; אויך אַ גאַנצע סדרה (זען).

צווישן מנחה-מעריב (מינכע-מנדריוו) — די צנט צווישן דעם צווייטן און דריטן מאָל דאַוונען אין פאַרלויף פון טאַג, דאָס איז שפּעט נאָך מיטאַג, ביז עס פאַלט צו דער אַוונט.

צדקת (צאַדיקעס) — זייער אַ פרומע און גוטע פּרוי.

ממש (מאַמעש) — exactly.

צער גידול-בנים (צאַר גידול-באַנים) — צרות פון קינדער, צרות און שוועריקייטן בנים אויסהאַדעווען קינדער.

והאַ-ראַיח (וועהאַראַיע) — און אַט איז, און דאָס איז דער באַוויזן.

פרק משניות (פּירעק מיטנאַיעס) — אַ קאַפיטל פון דער משנה (זען).

ווי ער איז געוואוינט געווען פון קינדהייט אָן. (משניותן האָט ער מיטגעבראַכט מיט זיך פון דער היים). צו ערשט האָט דער יונגער-מאַן וואָס איז געשלאָפֿן מיט אים אין איין שטוב מענות געהאַט: ער לאָזט ניט שלאָפֿן! דערנאָך האָט ער זיך צוגעוואוינט צו אים. האָט זיך מאיר פֿאַרקליבן אין זײַן ווינקל פון שטוב, וואו זײַן בעם און זײַן קעסטל זײַנען געשטאַנען, און דאַרט איז זײַן היים געווען. דאַרט, בײַם מישל, האָט ער אין דער פרי געלערנט, געדאַוונט, איידער ער איז צו דער אַרבעט געגאַנגען. דאַרט, אין זײַן ווינקל, האָט ער פֿרײַטאַג-צו-נאַכט זײַנע צוויי שבת-ליכט אָנגעצונדן און בײַ זיי „שלום-עליכם“ געזאָגט. אים האָט נישט געאַרט וואָס עס איז פֿאַרגעקומען אַרום אים. ער האָט עס נישט געווען. טייל מאל ווי ער פלעגט פֿרײַטאַג-צו-נאַכט זיצן בײַ זײַן מישל און מקבל שבת זײַן, איז פונקט זײַן שכן געזעסן און האָט געמאַן אַ וואַכעדיקע אַרבעט אָדער האָט מיט זײַנעם אַ חבֿר קאַרטן געשפּילט. מאיר האָט זיי קיין מוסר נישט געזאָגט: ער האָט געוואוסט עס וועט נישט העלפֿן. ער איז נישט געגאַנגען זיך זוכן קיין אַנדערע וואוינונגען: ער האָט געוואוסט אַז אַנדערשוואו וועט אויך זײַן אַזוי. נאָר ער האָט ניט געקוקט און ניט געזען וואָס עס מוז זיך אין צווייטן ווינקל. אין זײַן ווינקל איז געווען שבת קודש!

אין קיין חבֿרה האָט ער ניט געדאַוונט. דעם ערשטן פֿרײַטאַג-צו-נאַכט האָבן אים די לאַנדסלייט פון דער דריטער סטריט מיטגע-נומען אין דער „קאַנגרעגיישן אַנשי לענשנע“, אין דער חבֿרה פון זייער שטאַט. די חבֿרה איז געווען אויף דער זעליקער גאַס וואו ער האָט געוואוינט, אויף עסעקס סטריט.

אַז ער איז געגאַנגען אין חבֿרה אַרײַן פֿרײַטאַג פֿאַרנאַכט,

משניותן (מישנאיעסן) — די ביכער וואָס האָבן אין זיך דעם טעקסט פון משנה אָן דער גמרא (דעם שפּעטערדיקן טייל פון תּלמוד וואָס דער-קלערט און דערגאַנצט די משנה).

מקבל שבת זײַן (מעקאַבל שאַבעס) — אויפגעמען דעם שבת, באַ-געגענען דעם שבת מיט דער אַינגעשטעלטער רעליגיעזער צערעמאָניע.

מוסר זאָגן (מוסער) — to moralise.

שבת קודש (שאַבעס קוידעש) — הייליקער שבת.

חבֿרה (כעוורע) — דאָ אַ שטיבל, אַ בית-המדּרש וואָס געהערט צו אַז אַראַגאַניזאַציע, אַ חבֿרה.

אַנשי (אַנשיי) לענשנע — „די מענטשן פון לענשנע, אַזוי האָבן גע-רופֿן די לענשנער לאַנדסלייט זייער קאַנגרעגאַציע.

איז די גאס געווען פול געפאקט מיט מענטשן, און ווי עפעס אויף צו-להכעיס דעם שבת, איז דער גרעסטער מארק געווען פרייטאג-צו-נאכט. מיט דער נאכט האבן זיך געמערט די מישלעך אין מיטן דער גאס און האבן פארשמעלט דעם גאנצן דורכגאנג פון דער גאס. און בני יעדן מיש זיינען געשמאנען רעדלעך מענטשן. דאס זיינען געווען יידישע ארבעטער וואס זיינען געגאנגען אהיים פון די שעה-פער. זיי האבן זיך איינגעהערט צו די גוואלדיקע אויסרופן פון די הענדלער וואס האבן אויסגערימט זייער סחורה מיט די גרעסטע געשרייען. יידישע יינגלעך — ער האט זיי דערקענט אין די פנימער — האבן אין דעם שבת אריינגעשפילט באל אין מיטן גאס, האבן פריער אָנגעצונדן פון דעם ליגנדיקן מיסט און פאפיר, און קיינער האט זיי ניט דערמאנט אז עס איז שבת. דער האנדל פון איין-דער-וואַכנס האט אים נאָכגעייאָגט ביז צו דער טיר פון דער חברה. און נאך אויף די טרעפלעך וואס פירן ארויף צו דער חברה זיינען גע-זעסן יידישע ווייבער און האבן געפירט א האנדל מיט די וואס גייען אין דער חברה אריין דאווענען.

ער איז אנטרוגען פון איין-דער-וואַכנס וואס איז אויף דער גאס אין דער חברה אריין. נאר דער שבת וואס איז געווען אין דער חברה, וואס איז געשמאנען אין מיטן גרעסטן איין-דער-וואַכנס, איז געווען אן ארעמער, א וואַכעדיקער, און האט געמאכט דעם איינ-דרוק ווי ער וואלט פארטרונקען געווארן אין דעם גרויסן וואַכעדיקן מאַג אין וועלכן ער איז געשמאנען.

מאיר האט זיך אַרומגעקוקט. ער האט געזען א באַלעמער און אן אַרון, וואס א ייד האט אים אַרויסגערוקט פון א ווינקל אין מיטן שטוב אריין. א צווייטער ייד האט אָנגעהויבן ליכטלעך אָנ-צינדן, כאַטש עס איז שוין געווען א שטיק אין שבת אריין. די חברה האט אָנגעהויבן איינציקווייזן זיך אַנצופילן. דאס זיינען

באַלעמער — דאָס אַרט אין שול פון וואָנעט מע ליינעט די תורה.

אַרון (אַרן) — דאָ דער אַרון-קודש (אַרן-קוידעש), דער אַלמער, די שאַפּע אין שול, אין בית-המדרש, וואו מען האַלט די ספרי-תורות.

מערסטנס געווען בעלי-מלאכות פון זיין שמעמל וועלכע ער האט נאך געקענט פון דער היים. מייל האט ער געקענט פון גאנץ אלטע יארן. ער האט זיי געזען ווען ער איז נאך א קינד געווען. זיי האבן אויף אים געמאכט דעם איינדרוק ווי זיי וואלטן זיך ווייזן צו אים אין חלום. אַנדערע האט ער ניט געקענט פון דער היים.

דער גבאי איז געווען אַ מאַנדעטנער שניידער פון דער היים, א יוד מיט א געל בערדל. מען האט אים אַ מאַל פאַר גנבּה פאַר-שיקט קיין בריסק און פון דעמאלט אָן איז ער פאַרשוואונדן געוואָרן. דאָ איז ער געווען דער גאַנצער באַלעכאַס פון שול. ער האט מאירן מיט אַ ברייטקייט שלום-עליכם אַפּגעגעבן און געקוקט אויף אים איצט מיט אַ רחמנות-פנים.

מאיר האט זיך אַרומגעקוקט, געזוכט אַ באַקאַנטן פון דער היים מיט וועלכן ער זאל אַ וואָרט קענען רעדן — ער האט נאָר געזען צווישן זיי בעלי-מלאכות, ניט פון זיינע מענטשן. זיי האבן אים שלום-עליכם געגעבן און האבן אים אויסגעפרעגט פון דער היים.

באלד איז צוגעגאַנגען אַ יוד צום באַלעמער און האט זיך אַוועקגעשמעלט דאַוונען. ער האט אים געקענט — עפעס אַ געוועזענער שמיד אין זייער שמעמל.

מאיר האט זיך דערמאָנט דעם שבת אין דער היים, אין דעם קליינעם שמעמל. אלע געוועלכער זיינען פאַרמאַכט. די גאַנצע שטאַט איז פאַרשלאָסן. און ר' לייבל-בערס דעם חזנם קבלת-שבת! און אַ בענקשאַפט האט מאירן אַרומגענומען נאָך דער היים, נאָך זיין ווייב, זיין הויזגעזינד, זיינע קינדער.

גבאי (גאַבע) — דער אויסגעקליבענער אַנפירער אָדער קאַסירער פון אַ שול, אַ בית-המדרש. מאַנדעטנער שניידער — אַ שניידער וואָס פאַרריכט קליידער, ניט אַזאַ וואָס קען נייען ניעז קליידער; אַ שניידער וואָס קען גוט זיין מלאכה.

שלום-עליכם (שאַלעם-אַלייכעם) אַפּגעבן — באַגריסן, געבנדיק די האַנט און זאַגנדיק „שלום-עליכם“. „פרידן צו אייך“. דאָס איז דער אַלטער יידישער אָפּן צו באַגריסן.

געוועלכער — קראַמען, stores. קבלת-שבת (קאַבאַלעס-שאַבעס) — די צערעמאָניע פון אויפנעמען דעם שבת, די תפילה פּרײַטאַג-צו-נאַכט.

שבת! זיין יאָסעלע שטייט איצט אין רונדן קאָשקעמל וואָס ער האָט אים געקויפט אויפן לעצטן שמחת-תורה (מאיר האָט יאָ-סעלען אליין געזען אין דעם קאָשקעמל) און שאַקלט זיך איבערן סידור. אין דער היים איז געגרייט צום מיש. די ליכט אין די לייכטערס ברענען. און הנה-לאה, אָן אשת-חייל, איז אָנגעמאָן אין דער נייער הויב — און ער איז אזוי ווייט! אָבער קיין עגמת-נפש האָט ער זיך נישט צוגעלאָזט: עס איז דאָך שבת און קבלת-שבת בציבור. האָט ער מיטגעזונגען דעם שניידערשן „לכה דודי“.

נאָכן דאוונען האָט מאיר זיך אוועקגעזעצט אין אַ ווינקל, ווי ער איז געוואוינט געווען פון דער היים ניט גלויב נאָכן דאוונען אַהיים צו גיין, נאָר צו לערנען פרייטאָג-צו-נאַכט נאָכן דאוונען — און צו וועמען האָט ער זיך אַהיים צו אַיילן? און שבתדיק האָט ער זיך דאָך געפילט! נאָר אזוי ווי ער זיצט און שאַקלט זיך איבער אַ ספר, זעט ער ווי מע רוקט ווידער אַפּ דעם אַרון-קודש מיטן באַ-לעמער אין אַ ווינקל אַריין און מע פאַרהענגט עס מיט עפעס — און עס הייבן זיך אַן ווייזן נאָר אַן אַנדער עולם: עפעס קלעזמאַרים, מיט בתולות און בחורים. מאיר הערט אויף צו זאָגן, קוקט זיך אום פאַרוואַנדערט. עס גייט צו אים צו דער זעלביקער ייד וואָס האָט די ליכטלעך אָנגעצונדן, אין דעם גאַליציאַנער קאָשקעמל, און מיטן גאַליציאַנער לשון זאָגט ער אים:

אשת-חייל (איישעס-כאַייל) — אַ פרוי אַ בריה אַ פרוי אַ פאַרדי-נערין וואָס האָלט אויס די פאַמיליע; אַ גוטע, אַ געראַטענע פרוי. הויב — אַ מין צודעק פאַרן קאַפּ וואָס באַדעקט דעם קאַפּ און די אויערן און מיט אַ שלייפל פאַרבונדן אונטערן קיין, hood. עגמת-נפש (אַגמאַסנעפעש) — האַרצווייטאָג, פאַרדרוס; שבת טאָר מען ניט האָבן קיין עגמת-נפש.

בציבור (בעציבער) — אין אַ פאַרזאַמלונג; דאָס דאוונען אין אַ מנין, מיט ווייניקסטנס צען ייִדן. עס איז מער מצווה צו דאוונען בציבור ווי צו דאוונען אַליין.

לכה-דודי (לכה-דודי) — אַ תפילה פון פרייטאָג-צו-נאַכט דורך וועלכער עס ווערט באַגעגנט דער אָנקומענדיקער שבת. אַ שנידערשער לכה-דודי — אַ לכה-דודי אָן דעם געהעריקן פאַראַד, וואָס מאַכט אַן אַרע-מען אַינדרוק.

בתולות (בסולעס) — מיידלעך.

גאַליציאַנער לשון (לאַשן) — דאָס הייסט אויף ייִדיש, אָבער מיט דעם גאַליציאַנער דיאַלעקט.

— ר' פעמער, איר וועט דאָס אַרמ פאַרלאָזן. מע דאַרף די מישן צעשטעלן, וואַרעם דער מאַנצמייסטער קומט באַלד צו גיין.
— וואָס?! אין אַ מקום-קדוש, פּרײַטאַג-צו-נאַכט? — שרײַט מאיר אויס.

— די „קאַנגרעגיישן אַנשי לענשנע“ דאוונט דאָ יעדן פּרײַטאַג פּון 8 ביז 8 ווינטער און פּון 7 ביז 9 זומער. עס איז שוין נאָך 8. און אַכט אַ זייגער קומט דער מאַנצמייסטער.

— דאָ, אין מקום-קדוש? — וואונדערט זיך נאָך מאיר.
— איצט איז עס שוין ניט קיין מקום-קדוש, איצט איז עס אַ מאַנצזאַל.

מאיר איז אַנטלאָפּן. פּון דעמאָלט אָן דאוונט ער ניט אין קיין חבֿרה, עסט ניט קיין פלייש פּון אַמעריקאַנער שחיטה, נאָר אַליין פאַר זיך, בני זיך אין ווינקל, צווישן זײַן בעט און קעסטל, איז מאיר מקבל שבת, זינגט מאיר אַלע ניגונים פּון רבין, בענקט מאיר נאָך ייִדישקייט, נאָך זײַן ווייב, און קינדער און דער עיקר נאָך זײַן ייִנגסטן קינד, נאָך יאַסעלען.

יאַסעלען האָט מאיר ליב געהאַט איבער אַלע גרענעצן. און ווי אַ קאַלטער פּאַטער דער ייִד איז געווען אין דער היים, אַזאַ הייסער פּאַטער איז ער געווען ווען ער האָט די קינדער נישט געזען. אַפילו אין דער היים, אַז עס איז אַ קינד קראַנק געווען, פלעגט ער וואַכן בני אים גאַנצע נעכט און האָט דאָס לעצטע פאַרזעצט פאַר

מקום-קדוש (מאַקעם-קאַדעש) — הייליק אַרט, דאָס הייסט אַ שול, אַ בית-המדרש.

אַמעריקאַנער שחיטה (שכיטע) — דאָס קוילען בהמות און עופות נאָך די ייִדישע רעליגיעזע געזעצן הייסט שחיטה; מאיר פאַרלאָזט זיך ניט מער אַז אין אַמעריקע קוילעט מען אַפּהייטנדיק אַלע געזעצן און ער באַ-שליסט דעריבער ניט צו עסן קיין פלייש.

ניגונים פּון רבין — די געזאַנגען, די מעלאָדיעס וואָס די חסידים הערן ביים רבין, ווען זיי קומען צו פאַרן צו אים, און נאָך דעם זינגען זיי אָט די ניגונים.

וואַכן — ניט שלאָפּן, אַפּהייטן.
אַפּטייק — pharmacy, drug store.

א דאקטער און אפטייק. בפרט דא אין דער פרעמד. ער גייט אויס נאך די קינדער און דער עיקר נאך יאסעלען. עס פלעגט אים טייל מאל אָננעמען א פארלאנג צו דערציילן פון יאסעלען, אויסצוריעמען אלע זיינע מעלות און זיין חכמה. און חכמות האָט ער זיך איצט דערמאָנט פון אים אַ סך.

און ווען עס פלעגט אים אָננעמען אזא פארלאנג צו-דערציילן וועגן יאסעלען, איז ער געגאנגען אויף דער דריטער גאס צו די לאַנדסלייט. אויף דער דריטער גאס בני די לאַנדסלייט זיינען זיך צוזאמענגעקומען די „אנשי לענשנע“. דאָרט האָט געוואוינט די אלמנה פון ר' חיים פהן מיט אירע זיבן זין און דרין טעכטער.

ר' חיים פהן איז געווען איינער פון די שענסטע באַלעבאָסטיס פון זייער שמעטל און האַלב שמעטל זיינען זיין פאמיליע געווען. זייער אַ גרויסע משפחה! איז יעדער צווייטער באַלעבאָס אין שמעטל געווען אַ מחותן אָדער אַ פעטער אָדער גלאַט אַ שני-בשלישי.

נאָך ר' חיימס טויט האָבן די קינדער איינציקווייז אָנגעהויבן זיך אוועקצולאָזן אין ווייטע מקומות. צו ערשט איז אַ יונגערער זון אוועק-געפאָרן, אַ בעל-מלאכה געווען. און ער האָט דאָס אָנגעהויבן אַראָפּ-צושלעפּן די גאַנצע משפחה נאָך זיך, ביז זיי האָבן די אלמנה אַראָפּגענומען. און פון דעמאָלט אָן איז די וואוינונג אויף דער דריטער גאס דער אָדרעס פאַר אלע וואָס פאַרן קיין אַמעריקע פון לענשנע. צו דער „מומע“ אין שטוב טעלעגראַפירט מען פון שיף ווען עס קומט אַראָפּ אַ לענשנער. און פון שטוב גייט אַרויס אַ יונג אָפּ-נעמען פון שיף. דאָרט בני דער „מומע“, האַלט מען זיך אויף די

בפרט (ביפראט) — באַזונדער, ספעציעל.

מחותן (מעכטון) — אַ קרוב. די עלטערן פון מאַן און ווייב זיינען צווישן זיך מחותנים.

שני-בשלישי (שייני-בישלישי) — cousin of the father or of the mother; second cousin

מקומות (מעקוימעס) — מערצאל פון מקום; ערטער (קען אויך זיין — שטעט, לענדער).

ערשמע פאר טעג, ביז מע „מוט אויס דעם גרינעם“ און מע קריגט ארבעט. און דארט אין שטוב בני דער „מומע“, קומען זיך צוזאמען אלע לאנדסלייט יעדן שבת אויף-דער-נאכט און מע שמועסט פון דער היים, פון שמעטל. אז עס קומט א נייער לענשנער, ברענגט ער מיט גרוסן און בריוועלעך פאר די לענשנער, קומט מען דארט צו דער „מומע“ אפנעמען.

א גרויסע שטוב. אלע פריילידיקע ברידער וואוינען בני דער מאמען און די משפחה האלט זיך אין איינעם. חיה, חיימס ווייב, איז געווען א יידענע וואס האט געפילט וואס עס הייסט אז מע דארף אנקומען צו קאלומבוסן (די יידענע האט גערופן אמעריקע — „קאלומבוס“). און כאטש די יונגען האבן געמענהט צו איר, זיי ווייסן נישט וואס זי האט צוגעלייגט צו אמעריקע: דא גייט זי דאך אין טעאטערס, — האט די יידענע געמענהט אז איר איז פאר-מיאוסט קאלומבוס מיט זיינע טעאטערס. קאלומבוס האט בכלל זיך אויסגעריכט בני איר א שווארץ יאר. אז א יונג האט נישט אהיים געבראכט די „וויידושעס“ אין גאנצן, האט זי קאלומבוסן פון קבר ארויסגערופן. זי האט שוין א פאר מאל געסטרעאשעט אז זי וועט אהיים פארן, כאטש זי האט שוין נישט געהאט צו וועמען צו פארן קיין לענשנע: איר גאנצע משפחה איז אין אמעריקע. ס'פלעגן די יונגען זי נישט איין מאל טרעפן דאנערשטאג זיצן מיט פארלייגטע הענט און מיט וויינענדיקע אויגן — זי וויל פארן אהיים! עס האט זיך שוין א מאל געטראפן, מען האט איר געמוזט א שיפסקארטע קויפן און זי אהיים שיקן. נאר קוים איז זי צו דער שיף אראפגעקומען און האט זיך אומגעקוקט און דערווען די קינדער מיט די אייניקלעך וואס זי לאזט איבער אויפן ברעג, האט זי זיך אפגערופן: „צו וועמען זאל איך מישטיינס געזאגט פארן, אז דער

„מוט אויס דעם גרינעם“ — ווארפט אראפ פון זיך די קליידער אין וועלכע ער איז געקומען פון דער אלטער היים און טוט אן די קליידער וואס מע טראגט אין אמעריקע. דאס איבערבלייבן די טראדיציאנעלע לאנגע יידישע מלבושים אויף די מאדערנע איז געווען פארבונדן מיטן אפרייסן זיך פון פריערדיקן פרומען לעבן.
 פריילידיק — גיט התונה געהאט.
 מישטיינס געזאגט — וואס איז שוין דא צו רעדן, אז אן און אז וויי צום באדויערן, צום שלימול.

קאלומבוס האָט מיר אַלע קינדער צוגענומען? — און האָט גענומען דאָס פעקל און צוריק אַוועק אויף דער דרימער גאַס. איז דאָרט, בני דער אַלמנה חיה, אויף דער דרימער גאַס, גע-ווען דער „קלוב“ פאַר די אַנשי לענשנע“. די יונגעלייט זיינען געקומען צו די בחורים, וואָרעם די לענשנער יונגעלייט האָבן אויך געהאַט אַ באַזונדערע „סאַסינעטי“ וואָס רופט זיך „די לענשנער יאַנג מען סאַסינעטי“. און די עלטערע מענטשן האָבן געהאַט די „קאַנגרעגיישן אַנשי לענשנע“, און די פּראָסעס ווייכער זיינען גלאַט געקומען צו חיהן. און מען האָט געוואוסט, אַז ווען מע וויל מרעפן אַ לאַנדסמאַן און אַז מע וויל רעדן פון דער היים, קען מען עס גע-פינען אויף דער דרימער גאַס.

שבת אויף-דער-נאַכט. ווען מאיר האָט געהאַט הַבְּדֵלָה גע-מאַכט אין זײַן ווינקל, צווישן דעם קאַסען און בעם, האָט ער זיך אַנגעמאַן דעם ראָק און איז געגאַנגען אַהין, ווי זײַן געוואוינהייט איז געווען, צו די לאַנדסלייט אויף דער דרימער סטריט. ער איז געווען זייער פּרויעריק. וואָרעם אַכט חדשים איז ער שוין פון דער היים, אַן דער ווייב און אַן די קינדער. און איז דען פאַר אַ יודן אַ תּכּלִּית צו זײַן אַליין? ער האָט זיך דערמאַנט אין זײַנע שבתים, זײַן פּסח אַליין, און די קינדער אין דער היים אַן אַ פּאַסער. ווער קוקט זיך אויף זיי אום?

האַט ער פּאַקע פון דער ערשמער מינוט אַן ווי ער איז גע-קומען אַהער אַנגעהויבן צו מראַכטן וועגן אַ תּכּלִּית, און כאַטש ער האָט חנה-לאהן אַהיים געשיקט געלט, האָט ער שוין אַנגעהויבן אַפּצושפּאַרן יעדע וואָך פון זײַן פּאַרדינסט אַ קלייניקייט אויף אַ תּכּלִּית. אַבער וואָס וועט זײַן דער סוף? ער וועט אַהיים פּאַרן אַדער זיי אַהער ברענגען? נאָר וואָס ער האָט געהאַט אַפּגעשפּאַרט איז געווען זייער ווייניק אי פאַר אַהיים צו פּאַרן אי זיי אַהער צו ברענגען. און דאָ רעדט מען עפעס וועגן אַ סלעק, ווען ס'מאַכט

הַבְּדֵלָה (האַודאַלע) — די תּפִּילָה (דאָס געבעט) איבער וײַן אַדער איבער אַן אַנדער געטראַנק, וואָס באַצייכנט אַז דער שבת אַדער דער יום-טובֿ איז שוין אַוועק און אַז עס קומט דער אינדערואַכן.
תּכּלִּית (טאַכלעס) — ציל, צוועק, רעזולטאַט, זינען.

זיך א שלעכטע צייט. אנדערע געהערן עפעס צו אזעלכע חֲבֵרוֹת וועלכע צאלן אין א שלעכטער צייט. דער קרוב־ פון דער דריטער גאס האט אים צוגערעדט, ער זאל אַרײַנטרעטן אין עפעס א חֲבֵרָה „אחדות“ וואו אלע אַרבעטער האלטן זיך צוזאַמען. נאָר אים האט בעת מעשה פאַרדראָסן וואָס דער קרוב־ האט אים גע- נומען בבחינת אַרבעטער. וואָס פאַר אַן אַרבעטער איז ער? ער איז אַ יוד־ אַ יודע־ספר!

נאָר נישט וועגן דעם האט ער איצט געקלערט, גייענדיק צו דער דריטער גאס. אַהיים פאַרן צוריק — וואָס וועט זײַן דער תכלית? דער זעלביקער אַרעמאַן וואָס פּרײַער! און מיט וואָס וועט ער זיך מפרנס זײַן? ווען ער איז דאָ, פאַרדינט ער דאָך און פירט צוויי הַיַזער (מאיר האט זיך גערעכנט פאַר אַ הויז) און שפאַרט נאָך אַ ביסל. און רחלע די עלטסטע טאָכטער, זאָגט מען, וואָלט דאָ אויך באַלד געקענט פאַרדינען. און אז מע קומט אַהער מיט די קינדער ווערן דאָ עלטערן גאָר גליקלעך. והאָ ראיִה — ר' חיימס אַלמנָה פון דער דריטער גאס.

נאָר גלאַט ווי נעמט מען אַהער חנה־לאהן מיט די קינדער? און וואָס וועט זײַן מכוּח ייִדישקייט, מכוּח לערנען? מילא, פאַר דער „קאַמאַנדע“ — וועלן זיי נישט זײַן קיין גרויסע לומדים, זיי ווילן סײַ ווי סײַ נישט לערנען. אַבער יאַסעלע? און קלערנדיק וועגן יאַסעלען, האט אים אזא פאַטערלעך רחמנות־געפיל אַרום־ גענומען, אז ער האט אַליין אויף זיך אַנגעהויבן רחמנות צו קריגן. ער האט שמענדיק געזען יאַסעלען ווי ער שטייט אין שטיבל אויף זײַן אַרט און האַלט דעם מידור אין האַנט און דאַוונט פרום.

„אחדות“ (אַכדעס) — אייניקייט, דאָס איז געווען אַ נאַמען פון אַן אַרבעטער־אַרגאַניזאַציע.

בעת מעשה (בעאייס מײַסע) — אין דער זעלביקער צייט. בבחינת אַרבעטער (ביבליאַס) — אין דער ראַלע, אין דער גרופע, אין דער קאַטעגאָריע פון אַן אַרבעטער; עס קען אויך זײַן בבחינת באַלעבאַס, בבחינת העלד אַאַ״וו.

יודע־ספר (ייִדייע־סייפער) — געלערנטער, דער וואָס פאַרשטייט אַ בוך, אַ למדן.

מכוּח (מיקויאַך) — וועגן, איבער. לומדים (לאַמדים) — געלערנטע לײַט, קענערס פון דער אַלטער רע־ ליגיוועזער ייִדישער ליטעראַטור. איינצאַל — למדן.

אדער ער האט אים געזען, ווי שבת נאך מיטאג נעמט ער דעם חומש און מיט זיך אויף און וויל אז עס זאל אים ווער פארהערן. ער גייט צו צו דער מוטער זי זאל אים פארהערן די פרשה חומש. נאך די מוטער קוקט אריין און ווייס נישט וואס יאסעלע זאגט.

מיט אזעלכע געדאנקען איז מאיר אנגעקומען צו די לאנדס-לייט. בני די לאנדסלייט אין הויז האט ער שוין גערראפן די קינדער-וועגעלעך, אין וועלכע די ווייבער פון די אנשי לענשנע האבן געבראכט צו פירן זייערע קינדער. און ער האט זיך ווידער דערמאנט אין חנה-לאהן און בני זיך געטראכט: האבן נישט בני וועמען די קינדער צו לאזן, מוזן זיי מיט זיך מיטנעמען די קינדער. די שטוב איז געווען פול מיט מענער, ווייבער, עלטערע און זייגע-דיקע קינדער. אלע זיינען געווען אויסגעזעצט אויף די בעסן, אויף די בענקלעך, אויף דער ערד. די ווייבער האבן די זייגעדיקע קינדער געהאלטן און די עלטערע קינדער האבן זיך אין מיטן שטוב גע-שפילט. און די שטוב איז פול געווען מיט רויך פון פאפיראסן.

אויבנאן ביים טיש איז געזעסן יואל וואסנמאכער פון דער היים, ארום אים — די אנשי לענשנע, און ער האט דערציילט וועגן לענשנע. יואל וואסנמאכער איז ערשט אנגעקומען פון לענשנע, און באלד האבן זיך די לענשנער פון גאנץ ניו-יאָרק דערוואוסט אז ס'איז אנגעקומען אַ נייער לענשנער און זיי זיינען זיך צוזאמענגע-קומען צו דער אלמנה חיה אויסצופרעגן בני יואלן אויף די זייעריקע. מאיר האט אויך געוואלט פרעגן אויף זיינע, נאך דער עולם האט געהאט אזוי אַרומגערינגלט דעם וואסנמאכער אז ער האט זיך נישט געקענט צוקריגן צו אים. יעדער איינער האט אויסגע-פרעגט ניט בלויז אויף זייניקע, נאך אויף באקאנטע. און עס האבן זיך געפונען אזעלכע וואס זיינען ניגערדיק געווען צו וויסן וואס איז געווארן דער סוף מיט געוויסע הייזער, / בהמות און חיות פון לענשנע.

איינער, אן עלטערער מענש מיט אַ דיק בייכל און אַ סך גאלד אויף זיך, וואס דער עולם האט אים גערופן דער „אלרייטניק“, האט עפעס גערעדט וועגן יארצייט און וועגן פארן אהיים נאך

יארצייט. דערנאך האט יענער דערציילט וועגן זיינע געוועזענע פלות וואס ער האט איבערגעלאזט אין דער היים און האט זיך אויסגעפרעגט אויף אלע זיינע פלות, וואס ער האט געמיינט אז זיי זיינען נאך אלע מיידלעך. דער וואס נאממאכער האט געזען אז פאר יענעם האבן אלע דרך-ארץ, האט ער צום אלעם ערשטן אפגע-ענטפערט דעם אלרייטניק. עס האט זיך אבער ארויסגעוויזן אז די אלע פלות וואס דער אלרייטניק האט אין דער היים איבערגע-לאזט זיינען שוין אלע אלטע ווייבער געווארן און האבן שוין אלע אויסגעגעבענע קינדער. דער אלרייטניק האט זיך אזוי געוואונ-דערט דעריבער, ווי עס וואלט געשען אן אומנאטירלעכע זאך. דערנאך האט דער אלרייטניק דערציילט אז אלע זיינע געוועזענע פלות שיקן צו אים די דערוואקסענע זין, און פאר יעדן קוש וואס ער האט דער מוטער געגעבן אין דער יוגנט — באצאלט ער איצט די זין צו צען טאלער. דער עולם האט זיך צעלאכט און מאיר האט זיך פארשעמט און פארקליבן זיך אין א ווינקל.

דער עולם איז אבער אריינגעקומען אין א פריילעכער שטימונג פון דעם אלרייטניקס מעשיות מיט די פלות און דער אלרייטניק האט אראפגעשיקט נאך ביר פארן גאנצן עולם.

דענסטמאל האט מען זיך אנגעהויבן צו דערמאנען אין אלע זאכן וואס זיינען אין שמעמל פארלאפן אין די קינדעריארן און מען האט אנגערופן נעמען פון מענטשן וואס זיינען שוין לאנג אויפן „גומן ארט“ געווען, און נעמען פון הייזער און גאסן וואס איז שוין פון זיי קיין זכר נישט געווען.

דענסטמאל האט זיך אויפגעהויבן משהלע דער קאזאק, וואס איז נאך אין דער היים געווען באוואוסט פאר א גרויסן לץ און קונצד-מאכער און דא איז ער א גאנצער פרייזער און א מאכער אויך אין די טעאטערס, און האט אנגעהויבן נאכצומאכן מענטשן וואס האבן שוין לאנג גערוט אין דר'ערד ערגעץ אויף א בערגל,

אויפן „גומן ארט“ — אויפן בית-עולם (זען), cemetery.

זכר (זייכער) — צייכן, אנדענק, איבערבלייב, סימן.

לץ (לעץ) — וויצלינג, אפלאכער, גיט קיין ערנסטער מענטש.

פריזירער — hair-dresser.

אויף יענער זייט ים, און וואָס קיינער פון די לעבעדיקע האָט שוין נישט געוואוסט פון זיי און נישט געהערט פון זיי, אויסער דעם ביסל אַנשי לענשנע וואָס זיינען פאַרבלאָנדושעט געוואָרן אויף אַ צווייטער זייט ים און האָבן זיך צוזאַמענגעקליבן אין דעם קליינעם שמיבל און דערמאָנען זיך פון לענשנע, זייער אַלמער היים.

ווען משהלע קאַזאַק האָט געקוויקט דעם עולם מיט די לענשנער זעלטהייטן, האָט זיך מאיר אין דער שטיל צוגערוקט צו יואל וואָסמאַכער און האָט אים געפרעגט אויף זיינע. יואל האָט זיך אומגעקוקט און האָט דערווען מאירן:

— אַ, איר זייט עס? שלום-עליכם! אייער קליינער יונג, ווי רופט מען דאָס, יאַסעלע דאַכט זיך, ער שמט דאָך אין דער גאַנצער שמאַט, איז מיר נאַכגעלאָפן נאָך דער פּוּר און האָט זיך געבעטן אַז איך זאַל איבערגעבן אַ גרום אַז ער לערנט זיך און וואַרט בײַ איר וועט אים פאַרהערן. שאַ, ער האָט מיר עפעס מיטגעגעבן אַ בריוול.

יואל האָט געזוכט אין די קעשענעס.

— יאַ, ער האָט מיך געהייסן אייך זאָגן — האָט ער ווייטער גערעדט — אַז דער רבי לערנט אים שרייבן און ער שיקט אייך אַ בלאַט וואָס ער אַליין האָט אויפגעשריבן.

יואל האָט עפעס געפונען און אַרויסגעצויגן פון קעשענע אַ צעקנייטשט שטיקל פאַפיר.

— דער קליינער יונג האָט מיך אַזוי געבעטן, אַז איך האָב עס אים נישט געקענט אַפּזאָגן.

מאיר האָט זיך פאַרקליבן אין אַ ווינקל און אויפגעעפנט דאָס צעקנייטשטע פאַפיר. עס איז געווען אַ בלאַט פון אַ העפט. אויפן בלאַט איז אין שורות, איין שורה נאָך דער אַנדערער, געווען אויפ־געשריבן אין טראַפּן מיט אַ קינדישער האַנט:

„איך וויל דעם טאַ-טע-שי זע-ען. איך וויל דעם טאַ-טע-שי זע-ען.“ אַזוי איין שורה נאָך דער צווייטער.

מאיר האָט לאַנג באַטראַכט זיין זונס האַנטשריפט. אַ מינוט האָט ער עפעס געקלערט, צעלייגט דאָס שטיקל פאַפיר אין האַנט,

צוגעגאנגען צו היהם עלמערן זון משה-דוד וועלכער איז שוין געווען א גאנצער אמעריקאנער און גערעדט ענגליש, און ער האט שמענ-דיק געלערנט די ניי אנגעקומענע ווי זיי זאלן זיך האלטן, און האט אים פארזיכטיק געפרעגט:

— מע זאגט, אז מע קריגט שיפסקארטעס הי אויף אויסצוצאלן. איז עס אמת?

— וואס, איר ווילט אייערע אראפברענגען? — האט אים דער קרוי געפרעגט.

— איך ווייס? — איז ער זיך מיישט — און וואס זאגט איר?

חנה-לאה האט זיך ארומגעוויקלט אין דעם נייעם שבתדיקן מיכל, גענומען יאסעלען ביי דער האנט און צוגעפירט אים צו דער חברה אנשי אמת, וואו דער דיין האט געלערנט שבת נאך מיטאג מיט די יידן פון דער חברה, און האט אריינגע-שיקט יאסעלען מיטן חומש צום דיין און געבעטן מע זאל איר לעבע-דיקן יתום פארהערן.

זי האט אים נישט געוואלט פירן צום שוואגער לייבוש און נישט צו קיין אנדער משפחה. זי האט נישט געוואלט אז די שונאים זאלן דערפרייט ווערן איבער אירע צרות. כאטש לייבוש מיט זיין ווייב זינען געווען בני מאירן ביים געזעגענען זיך, דאך האט זיי חנה-לאה געהאלטן פאר שונאים, און דאס וואס יאסעלע האט נישט דעם פאטער און אנדערע דארפן אים פארהערן, — האט זי בא-טראכט ווי א צרה, מיט וועלכער „שונאים וועלן דערפרייט ווערן“.

מיט דער „קאמאנדע“ האט זי זיך נישט געקענט קיין עצה געבן. זיי זינען געגאנגען אין חדר אריין ווען זיי האבן געוואלט. דאס גאנצע געסל יידן האבן געפילט אז עס איז זייער חוב אכטונג צו געבן אויף די „ לעבעדיקע יתומים“, ווי מען האט זיי גערופן. ווי נאר א ייד האט געזען א יונג פון דער „קאמאנדע“ ארומלויפן,

---

חברה אנשי אמת (כעוורע אנשי עמעס) — די „חברה פון די מענטשן פון אמת“.

אזוי האט געהייסן אין לענשע איינע פון די חברות. דיין (דאיען) — דער וואס משפט נאך יידישע דינים (געזעצן); דער וואס ענטפערט אויף פראגעס וועגן רעליגיעזע געזעצן; דער דיין איז געווען אן אמת אין דער קהילה, א מין געהילף פון רב. אין לענשע איז דא א חברה וואס דער דיין לערנט מיט איר שבת נאך מיטאג.

משפחה — אויך אן איינציקער מיטגליד פון דער משפחה, א קרוב.

האט ער א כאפ געטאן דעם פאסיק און געשריען: „אין חדר ארײן, דו יונגאטש איינער!“ דאך האבן זיך די יונגען געפילט פריי און זיינען גאנצע טעג אויף די פעלדער ארומגעלאפן און אין פאלענט געשפילט.

דאס גאנצע שמעמל האט זיי געהאלטן פאר פארלארן און פארפאלן און באדויערט חנה-לאהן: „וואס פון די קינדער ווערט ווען דער טאטע איז נישט!“ צווישן חנה-לאהן און דער „קאמאנדע“ איז א שמענדיקע מלחמה געווען. חנה-לאה האט איינגעשלאסן דאס ברויט מיט די שטיוול אין קאסטן, און די יונגען האבן עס ארויסגעקראגן. חנה-לאה האט זיי געהאלטן פאר פארפאלן. דאך אז די „קאמאנדע“ איז אהיים געקומען און די יונגען האבן דערציילט אז מען האט זיי אין שטיבל (וואו זיי האבן געדאוונט) פון דעם פאטערס ארט אוועקגעיאגט, איז חנה-לאה ארונטער און האט אום שבת געמאכט א גוואלד: אירע לעבעדיקע יתומים פארטריבט מען פון דער שול און גאט וועט זיך פאר איר אָננעמען!

נאר מיט יאָסעלען איז אַנדערש געווען. אויף יאָסעלען אַכטונג צו געבן — דאָס איז איר חוץ קעגן מאַן. דאָס קינד האָט באַגערט צו לערנען, און מע מוז דאָך אים אויסלערנען אַ ייד צו זײַן. כאָטש דער שכן, ר' משה, האָט אים יעדן שבת פאַרהערט די פּרשה חומש, דאָך האָט אים חנה-לאה געפירט יעדן שבת נאָך מיטאַג אין דער חבֿרה אַרײַן צום דיין פאַרהערן. זי האָט געוואָלט ווײַזן דעם געסל יידן אַז זי ווײַס ווי אַ מאַמע צו זײַן און אַז מאיר קען זיך אויף איר פאַרלאָזן מיט יאָסעלעס דערציאונג.

יאָסעלע איז גאר אַן אַנדער קינד געווען, נישט ווי זײַנע ברודער. צײַט דער פאַטער איז אוועקגעפאַרן, איז יאָסעלע אַ דערוואַקסענער ייד געוואָרן. בני נאָכט, ווען דער פאַטער איז צו אים צוגעקומען צום בעט און האָט זיך מיט אים געזענגט, איז ער מיט אַ מאָל אויס-געוואַקסן. ער האָט אָנגעהויבן צו פאַרשטיין אַז עס איז עפעס גע-שען אַ וויכטיקע זאַך אין זײַער משפּחה. און אַז דער פאַטער איז אַזוי לאַנג נישט צוריקגעקומען, האָט ער נישט געפּרעגט ווען דער

פּאָסיק — גאַרטל, belt.

פּאַלענט — אַ שפּיל מיט אַ פּילקע (אַ באַל) און אַ שטעקע, אַ ביסל ענלעך צו בעיזבאַל.

פאטער וועט צוריקקומען. ער האט פארשמאנען אז דער פאטער איז ווייט פון זיין משפחה, ווייל ער מוז — — און ער, יאסעלע, מוז אנהייבן ארום זיך צו קלערן.

ער מוז זוכן א תכלית! האט ער געגעבן זיך א נעם צו זיך גופא. ער האט געפילט: דער פאטער איז נישטא, די מוטער קען איבער אים נישט אכטונג געבן, דארף ער אליין איבער זיך זארגן! קיין מאל האט מען אים נישט געדארפט הייסן גיין אין חדר אריין. ער האט זיך אליין אין דער פרי אויפגעהויבן מיט א געוויסן קינד-דישן אימפעט. קיין מאל האט מען אים נישט געזען זיך שפילן! קיין חברים האט ער נישט געהאט. אין חדר איז ער געזעסן שטענדיק שטיל, מיט א געוויסער ערנסטקייט, און האט זיך גוט איינגע-הארבט וואס דער רבי האט געזאגט. ער האט שטענדיק געקענט וואס ער האט געלערנט. און אז ער איז אהיים געקומען, איז ער נישט געלאפן איבער דער גאס, האט זיך נישט געשפילט ווי אנדערע קינדער, נאר האט זיך אוועקגעזעצט ווי א דערוואקסענער בני דער-וואקסענע מענטשן און האט זיך איינגעהארבט וואס מע רעדט. דורך דעם איז ער זייער געפעלן אלעמען און אלע האבן אים גערימט.

פרייטאג פאר נאכט האט ער גענומען דעם טאטנס סידור און איז געגאנגען אין שטיבל אריין, וואו דער טאטע האט געדאוונט, און זיך געשאקלט און הויך געדאוונט כדי אלע זאלן הערן זיין מעריב. יעדערער האט אים דערפאר א קניפ געמאן אין בעקל. יאסעלע האט זיך געפילט שטאלץ. ער האט עס אבער נישט ארויס-געוויזן, נאר ווי א דערוואקסענער מענטש — פארשוויגן.

מיט די ברידער האט זיך יאסעלע ניש געהערט. און אז ער האט געהערט ווי די מוטער ערגערט זיך איבער זיי וואס זיי לויפן ארום, האט ער זיך אויך אוועקגעזעצט אין א ווינקל א פארקלערטער, ווי ער וואלט געזארגט וועגן דעם וואס עס וועט פון די ברידער ווערן.

ער האט אויך יעדן שבת נאך מיטאג דערמאנט דער מוטער אז זי זאל אים פירן אין דער חברה אריין צום דיין פארהערן. ער שטייט פארן דיין און פאר דער גאנצער חברה יידן און זאגט הויך

די פרשה חומש מיט רשי וואס ער האט די וואך געלערנט. ער זאגט עס מיט א געפיל פון א דערוואקסענעם און ווי איינער רעדט: „דער מאמע איז נישטאָ, מוז איך איבער מיר אליין זאָרען“.

און זיין מאמע, חנה-לאה, שמייט פאר דער מיר פון דער חברה (זי וועט דאך נישט אריינגיין, עס זינען דאך יידן דערינען) און הערט זיך צו צו זיין קול און זאגט צו די פארבינגיגענדיקע ווייבער מיט א קרעכץ:

— עס איז דאך מיין יאסעלע. דער פאטער איז דאך נישטאָ, מוז איך אים פירן אין דער חברה אריין אז דער דיין זאל אים פאראי הערן.

און אז יאסעלע האט אפגעזאגט די פרשה חומש, קנייפט אים דער דיין אין בעקעלע. יאסעלע נעמט דעם חומש אונטערן ארעם און זאגט א געלאסענעם „גוט שבת“ און גייט ארויס געלאסן ווי א דערוואקסענער. און די מוטער גייט מיט אים איבערן געסל אהיים. עס איז שבת פאר נאכט און די ווייבער זיצן פאר די מירן פון די הויזער, און פאר יעדער קופקע ווייבער שמעלט זיך חנה-לאה אפ:

— גוט שבת.

— גוט שבת, גוט יאר.

— פון וואנעט גייט איר, חנה-לאה?

— איך גיי דאס מיט מיין לעבעדיקן יתום פון דער חברה.

דער דיין האט אים פארהערט. דער פאטער איז דאך נישטאָ.

אזוי דערציילט חנה-לאה פאר יעדער קופקע ווייבער. און יאסעלע מאכט דערביי אן ערנסטע מינע, ווי ער וואלט מיטן קעפל צוגעשאקלט, און גייט מיט דער מוטער ווייטער.

חומש מיט רשי (כומעש מיט ראשע) — חומש צוזאמען מיט די דער-קלערונגען פון רשי (רשי) — איז רבי שלמה יצחקי, א בארימטער געלערנ-טער פון 11טן יארהונדערט וואס האט געמאכט דערקלערונגען אויפן חומש און אויף דער גמרא. לערנען חומש מיט רשי איז שווערער ווי לערנען נאר דעם טעקסט פון חומש.

„עס זינען דאך יידן דערינען“ . . . — עס האט ניט געפאסט פאר א פרוי אריינצוקומען אין דעם טייל פון בית-המדרש וואו עס זינען פאראן די מענער.

קופקע — גרופקע, גרופע.

די ווייבער קוקן זיי נאך און מאטלען עפעס דארט צווישן זיך. אַנגעקומען פאר דער טיר פון זייער הייזל, זעצט זיך די מוטער מיטן זון אַוועק. עס איז אַ זומערדיקער שבת-פאר-נאַכט. אלע זיצן פאר די טירן אין געסל. די מענער גייען אַהיים פון שולכל, פון מנחה דאַוונען. די יונגען לויפן אין גאַס און יאַגן זיך איינער דעם צווייטן. דערונטער מוז די „קאַמאַנדע“ אויך זיין. די מייד-לעך, אין די שבתדיקע נייע קליידלעך, שפאַצירן איבערן געסל און שאַקלען אין יעדן פענצטער אַרײַן „גוט שבת“. און די זון גייט אונטער הינטער די פליגלען פון דער ווינטמיל.

יאַסעלע מיט דער מאַמען זיצן פאר דער טיר. רחלע שפאַצירט מיט די חֲרַטֵּם אין געסל און די מוטער פירט אַן ערנסטן געשפרעך מיט יאַסעלען ווי מיט אַ דערוואַקסענעם.
— שוין לאַנג ניט געווען קיין בריוו פון מאַמן, — זאָגט די מוטער.

— האָט זיך אַוודאי פאַרשפּעטיקט, — ענטפּערט יאַסעלע מיט דעם טאָן פון אַ דערוואַקסענעם און גיט דערביי צו פאַרשטיין מיט זײַנע קינדערשע הענטלעך — עס גייט דאָך אַזוי לאַנג פון אַמע-ריקע!

און קוקנדיק אויף דער אונטערגייענדיקער זון, האָט זיך יאָסעלע דאָך נישט געקענט איינהאַלטן און זאָגט דער מוטער:
— ווייסט, מאַמע, איצט הייבט זיך דער מאַמע אויף.

— פון וואַנעט ווייסטו דאָס?

— די זון גייט דאָך איצט אויף אין אַמעריקע. אַז בײַ אונדז ווערט נאַכט, הייבט דאַרמ אַן טאַג צו ווערן, — דערציילט יאַסעלע דער מאַמען און גיט איר צו פאַרשטיין מיט די הענטלעך.
אויף דעם האָט חנה-לאה געגעבן אַ קרעכץ:

— אַ געלאַזט מיך דאָ, מײַן מאַן געלאַזט מיך דאָ, — שאַקלט די ייִדענע מיטן קאַפּ.

— וואָס מיינסטו, עס איז אים גוט? — פּראוואַט יאַסעלע צו פאַר-ענטפּערן דעם פאַטער, — אוי, וויל ער אונדז אַוודאי זען!
אַז עס איז נאַכט געוואָרן, באַלד נאָך הַבֵּדְלָה, האָט זיך פון

מאַטלען — פּלאַפּלען, רעדן.

דער העלער הויט באוויזן די מומע שיינדעלע. עם האָט קיינער נישט באַמערקט ווי זי האָט זיך אַרײַנגעשלייכט מיט איר „גוט וואָך“. די רויטע בעקעלעך האָבן אַרויסגעשײַנט פון הינטער דעם טוך וואָס זי האָט געטראָגן איבערן קאָפּ און דאָס קיכערן כײַ-כײַ האָט זיך געלאָזט הערן צוזאַמען מיטן הוסט.

איטלעך מאל ווען די מומע שיינדעלע האָט זיך פון העלער הויט באוויזן, האָט עם חנה-לאהן געגעבן אַ שטאַך אין האַרץ. זי האָט געוואוסט אַז די מומע שיינדעלע ווײַזט זיך נישט בחינם: מן הסתם מוז עפעס זײַן נײַם. אזוי פשוט קומט די מומע נישט! דאָס לאַכן מיטן הוסט האָבן איר אַנגעזאָגט אַז דאָ מוז עפעס עקסטרע זײַן. די מומע שיינדעלע האָט זיך ווי איר געוואוינהייט, אַוועק-געזעצט אין אַ ווינקעלע און האָט געפרעגט:

— לייבוש איז נאָך נישט געווען?

האָט חנה-לאה געוואוסט אַז עפעס איז געשען: ענטוועדער אַ צרה אָדער אַ פרייד. וואָרעם די מומע באוויזט זיך פּלוצלונג אין ביידע פּאַלן. און חנה-לאה האָט זיך אַוועקגעזעצט מיט אַ קלאַ-פענדיק האַרץ וואַרטן אויף לייבושן. זי האָט נישט געוואָלט דער שוועגערין דעם פאַרבעניגן אַנטאָן און זי פּרעגן וואָס איז געשען. עפעס אַנדערש ריידן האָט זי איצט אויך נישט געקענט. איז זי געזעסן שטיל, האָט זיך יעדע מינוט אויפגעכאַפּט, געשרייען אויף די יונגען, אויף רחלען. אַלץ איז איר פון די הענט געפאַלן. דאָס גלעזעל פון לאַמפּ האָט געפלאַצט; די גלאַז אין וועלכער זי האָט געוואָלט דער מומען טײַ אַנגײַסן איז איר פון האַנט געפאַלן. און די מומע איז געזעסן אין איר ווינקל און די רויטע בעקעלעך האָבן אַרויסגעשײַנט, און זי האָט געקיכערט כײַ-כײַ און האָט געהוסט. נאָר באַלד איז לייבוש אַנגעקומען. איבער אַן אומבאַקאַנטער זאָך זײַנען זיי קײן מאל נישט צוזאַמען אַנגעקומען, נאָר שטענדיק די מומע צו ערשמ, דערנאָך דער פעטער. ער האָט זיך אַוועקגע-זעצט און געשוויגן און זייער ערנסט זיך די באַרד אויסגעצויגן. חנה-לאה איז געזעסן ווי אויף הייסע קוילן, האָט אַבער גאָר-

בחינם (באַכניעם) — אומזיסט, אַן אַ גרונד, אַן רעזולטאַטן.

שוועגערין — sister-in-law.

נישט געפרעגט. רחלע איז געזעסן בײַ איר. יאָסעלע האָט זיך אַוועקגעזעצט אין אַ ווינקל זייער ערנסט. און אַפילו די „קאַמאַנדע“ האָט זיך עפּעס רואיק פאַרהאַלטן. די יונגען זינגען געשמאַנען בײַ דער וואַנט און געקוקט מיט נײַגעריקייט דאָ אויפן פעטער, דאָ אויף דער מומע. נאָר די מומע שיינדעלע אַליין האָט אויך אַפּגע-הוסט און אין איר הוסט האָט זיך שמענדיק איבערגעהורט דאָס לאַכן כײַ-כײַ, אַזוי אַז דער קלענערער יונג פון דער „קאַמאַנדע“ האָט די צונג אַרויסגעשמעקט, נאָכגעמאַכט הינטן אַרום ווי די מומע הוסט. נאָר דער עלטערער, חיים, האָט אים בײַם אַרבל געצויגן, וואָרעם ער האָט אויך פאַרשמאַנען אַז דאָ וועט געשען עפּעס זייער אַן ערנסטע זאך.

נאָך אַ פאַר מינוט האָט זיך צום סוף דער פעטער אַנגערופן זייער ערנסט, ניט קוקנדיק אויף קיינעם, ווי ער וואַלט גערעדט צו דעם דיל:

— כ׳האַב געקריגן אַ בריוו פון מאירן.

— כײַ-כײַ — האָט זיך די מומע, מע ווייסט נישט, צעלאכט

אָדער צעהוסט.

— וואָס שרײַבט ער? — האָט געפרעגט צום סוף חנה-לאה.

— ער שרײַבט מיר, — זאָגט דער פעטער לייבש און נעמט

פון בוזעם-קעשענע אַרויס אַ בריוו, — אַז איך זאַל אַרײַנגיין צו זײַן זונטן און איבערריידן מנוח אַראַפּקומען קײַן אַמעריקע. ער וויל אַז זײַן ווייב מיט די קינדער זאַלן קײַן אַמעריקע אַראַפּקומען.

אַ מינוט איז שמיל געוואָרן. חנה-לאה האָט נישט געוואוסט

וואָס אויף דעם צו ענטפערן.

— כײַ-כײַ — האָט זיך ווידער אַ מאַל געהערט דער מומעס

דינער הייזעריקער קול.

דער קליינער יונג פון דער „קאַמאַנדע“ האָט זיך שוין נישט

געקענט אײַנהאַלטן און דער מומע נאָכגעמאַכט.

— כאַ-כאַ-כאַ — האָט ער פון ווינקל אַרויסגעקרייט.

זונטן (זוגאַסע) — זײַן ווייב, אַן אויסדרוק וואָס מען האָט געניצט באַזונדערס אַפּט אין בריוו.

אלע האָבן זיך אומגעקוקט אויף אים, נאָר קיינעם איז דער קאָפּ איצט ניט געווען צו אים.

— ווי הייסט, איך זאל קיין אמעריקע אַראַפּקומען? — האָט חנה-לאַה צום סוף דאָך אַרויסגעקראָגן אַ וואָרט צו זאָגן, כאַטש זי האָט אַליין ניט געוואוסט צו וואָס זי זאָגט עס.

— ער שרײַבט, — האָט לייבוש ווײַטער דערציילט מיט זײַן שטילן קול און געשאַקלט זיך דערבײַ און האָט דעם בריוו אויפֿ-געעפּנט; שטעלן האָט ער פון אים אַרויסגעלייענט און שטעלן האָט ער איבערדערציילט, — ער שרײַבט מיר אַז ער ווײַסט נישט וואָס צו טאָן. אַהיים צו קומען, זאָגט ער האָט ער נישט גענוג געלט. און צו וואָס? צו וואָס וועט ער זיך נעמען? דאָ אַ בעל-מלאַכה ווערן שעמט ער זיך, און געלט אויף אַ געשעפט צו מאַכן האָט ער נישט, און ווער ווײַס צי ער וועט אַזוי פּלינג האָבן. וואָרעם כאַטש מע זאָגט אַז אמעריקע איז אַ לאַנד וואו מע שעפט גאָלד, נאָר „בזעת אַפּיך תאכל לחם.“ און ער דאָ, און זי דאַרט — איז אויך קיין תּכּלית נישט. ערשטנס צוויי הניזער פירן און אַ יאָר איז ער שוין אַן זײַן „זוגתו היקרה וכניו שיחיו, ונפשו קשורה בנפשם.“ האָט ער זיך אַן עצה געהאַלטן מיט זײַן קרובֿ דאַרט, און יענער האָט אים אויך געראַטן אַז ער זאל די ווײַב מיט די קינדער אַראַפּנעמען, וואָרעם דאָ איז אַ מאַדע אַז מע גיט שיפּסקאַרטעס אויף אויסצאָלן. און וואָס נוגע ייִדישקייט, איז אומעטום וואו מע וויל קען מען אַפּהייטן ייִדישקייט. והאָ ראייה: ער פירט זיך ווי אין דער היים. און אַז מע קומט אַראַפּ מיט קינדער איז מען דאָ נאָר געהאַלפּן.

פלינג — גיך, האַסטיק, געשיקט.

„בזעת אַפּיך תאכל לחם“ (בעזײַאָס אַפּעכאַ טויכאַל לעכעם) — „מיטן שווייס פון דיין פנים זאַלסטו עסן ברויט“; אַ ציטאַט פון חומש; נאָך דעם ווי אַדם איז פאַרטריבן געוואָרן פון גן־עדן (גאַנײַדן), האָט גאַט אים אָנגעזאָגט אַז ער וועט דאַרפן האַרעווען צו האָבן וואָס צו עסן. דאָ הייסט עס: קומט אויס שווער צו האַרעווען ביז מע פאַרדינט אויף ברויט. זוגתו היקרה . . . — דער בריוו איז אויף העברעיִש (אַדער אויף אַ ייִדיש וואָס איז דורכגעוועבט מיט העברעיִשע זאַצן). דער זאָץ באַטייט: זײַן טייערע פרוי און די קינדער זאַלן לעבן, און זײַן נשמה איז געקניפּט און געבונדן מיט זייערע נשמות.“

נוגע (נויגיאָ) — רירט אָן, האָט אַ שטכות צו עפעס.

זבתי רחל שתחיה וועט דאָ באַלד קענען געלט פאַרדינען, וואָרעם מיט טעכטער איז נאָך בעסער ווי מיט זין. און קיין אַנדער עצה איז נישטאָ. וואָרעם ווי לאַנג איז דאָס דער שיעור צו בלייבן אַליין, ער דאָ און זי דאָרט? און אזוי ווי ער האָט קיינעם נישט דאָ, בעט ער אים, ער זאָל אַרבייטן צו זיין ווייב שתחיה און זאָל מיט איר אַלץ איבערריידן, ובפרט זאָל ער זי טרייסטן, וואָרעם דער ים, אַז גאָט וויל, איז גאַרנישט.

איידער לייבש האָט נאָך געענדיקט דעם בריוו צו לייענען און צו דערציילן, איז חנה-לאה אַרויס מיט אַזאָ שרעקלעך, האַרץ-רייסנדיק געוויין, ווי עס וואָלט חלילה ווער געשטאַרבן. די יידענע האָט ניט געוואוסט צי זי זאָל זיך פרייען איבערן בריוו, צי זי זאָל טרויערן. נאָר זי האָט געפילט ווי די טרערן שטיקן איר אין האַלדז, און זי האָט אזוי שרעקלעך זיך צעוויינט אַז קיינער האָט זי נישט געקענט טרייסטן און אָפּהאַלטן זי.

די יונגען זיינען שמיל געוואָרן און ערנסט. רחלע האָט אויך אין דער שמיל געוויינט. אַלע האַבן געוואָרט און געשוויגן ערנסט און נאַכגעקלערט עפעס וואָס און געלאָזט די מאַמע וויינען. נאָר דער מומעס קול האָט זיך געהערט אין דעם שמילן געוויין. און איצט האָט מען עס בפירוש געהערט ווי עס לאַכט, מיט אַ כריפעדיק קול. און דער מומעס דין-שפיצעדיק לאַכן האָט מער געשראַקן ווי דער מאַמעס געוויין.

— כי-כי-כי — האָט עס געקלונגען איבער דער יידענעס געוויין.

זבתי רחל שתחיה (אואויטי רחל שטיכטיע) — „און מײַן טאַכטער רחל זאָל לעבן“.

ווי לאַנג איז דער שיעור (שיער) — ווי לאַנג איז די מאַס, די גרע-נעץ, וויפל צינט נאָך זאָל ער . . .

שתחיה (שעטיכיע) — וואָס זי זאָל לעבן; דער אויסדרוק ווערט אָפט געניצט אין בריוו נאָכן דערמאָנען אַ נאָמען פֿון אַ פֿרוי.

ובפרט (אוביפראַט) — און באַזונדער, און ספעציעל.

בפירוש (בעפיירעש) — קלאַר, גענוי, אויסדריקלעך.

4

חנה-לאה געזענגט זיך מיט אירע טויטע קינדער

טאג איידער זי האָט לענשנע פּאַרלאָזט קיין אַמעריקע
צו פּאַרן, איז חנה-לאה געגאַנגען זיך געזעגען מיט די
אַבֹות.

א

צו דער מומער אין קבר האָט חנה-לאה אזוי אַרײַנגערעדט:

— בני וועמען לאָסטו מיך? איך מוז דאָך אַרויסגיין אין די
מדבריות, איבער דעם וויסמן ים. צו וועמען וועל איך דאַרפן
אַהינגיין? בני וועמען אויפן קבר וועל איך זיך קלאַגן? מאַמע,
מאַמע, ווי לאָז איך דיך? איך וועל דאָך שוין קיין מאָל צו דיין
קבר ניט קומען! מאַמע, מאַמע, וואו לאָסטו מיך?

אויפן „גוטן אַרמ״ זײַנען אַבער געווען נאָך צוויי אייגענע,
מיט וועלכע חנה-לאה האָט פשוט נישט געוואוסט וואָס צו טאָן.

דאָס זײַנען געווען אירע צוויי קינדער, אַבֹרהמל און הינדעלע,
אַ יינגעלע פאַר יאַסעלען און דאָס מיידעלע נאָך יאַסעלען. דאָס
יינגעלע וואָלט שוין הײַנט אַלט געווען נײַן יאָר און דאָס מיידעלע
זעקס. ביידע זײַנען זיי געשטאַרבן פון מאָלען.

מיט די קינדער האָט די יידענע אייגנטלעך נישט געוואוסט
וואָס צו טאָן. זי האָט זיך גאַרנישט געקענט פאַרשטעלן אַז זי וועט
זיי אזוי איבערלאָזן אַליין אויפן „גוטן אַרמ״ און אַוועקפאַרן און
קיין מאָל שוין נישט זען זייערע קבֹרימלעך. איר האָט זיך געדאַכט
אַז די קינדער מוזן דאָך בני וועמען איבערבלייבן, ווען זי פאַרט
אַפּ פון לאַנד. קיין קלאָר געפיל האָט זי וועגן זיי עפעס נישט
געהאַט: זיי זײַנען טויט און ליגן ווי אַלע טויטע דאַרט; נאָר דאָך

אַבֹות (אַוועס) — ancestors.

מדבריות (מידבאַריעס) — מערצאַל פון מדבר, וויסטענישן.

קבר (קייזער) — grave.

זײַנען עס דאָך אירע קינדערלעך; גוואַלד, ווי אזוי לאַזט מען זיי איבער?

און קיינער וועט אויף זייער קבֿר ניט אַרויפקומען, נישט אין די דריי-וואַכן, נישט אום תשעה באָב.

צו די קינדער אויפן „גומן אַרט“ האָט חנה-לאה נאָך געפילט אַ געוויסע באַציאונג ווי צו לעבעדיקע. זי פלעגט אַרויסגיין אויפן „גומן אַרט“, און ווען מען האָט זי געטראַפן און געפרעגט: „צו וועמען?“ — „צו מינע צוויי יונגע ביימעלעך“ — פלעגט זי אָפּגעטפערן. און ווען איר איז שלעכט געווען, איז דער מאַמעס קבֿר געווען, דערנאָך די קינדערס קבֿרימלעך: „לויפט, קינדערלעך, און בעט פאַרן פּסא-הרחמים פאַר אייער מאַמע, חנה-לאה בת יענטע, וואָס איז אין אַ גרויסער צרה!“

די „קאָמאַנדע“ און יאָסעלע האָבן אויך געהאַט זייער ברודערל און שוועסטערל אויפן „גומן אַרט“. און אז עס איז געקומען תשעה-באָב, פלעגן זיי די חברים אַהין פירן צו זייערע קברים און פלעגן זיך רימען מיט זייער ברודערל און שוועסטערל וואָס ליגן דאָרט. זיי האָבן זיך דערבײַ געפילט ווי גרויסע באַלעכאַטים אויפן „גומן אַרט“: זיי האָבן אַ ברודערל מיט אַ שוועסטערל דאָרט! אמת, זייער חבֿר שמעיה האָט אַ גרעסערע פרעמעניזיע צום „גומן אַרט“ — ווייל זײַן מאַמע און מאַמע ליגן דאָרטן.

איצט, ווען חנה-לאה האָט געדאַרפט אַהיים גיין דאָס לעצטע מאל פון „גומן אַרט“, נאָכן געזעגענען זיך מיט דער מאַמע און די קינדער, איז זי שטיין געבליבן ביים טויער.

— מאַמע-קרוין! — האָט זי געזאָגט — וואוהין גיי איך? און

די דריי-וואַכן — אין מיטן זומער, די דריי וואַכן פון טרויער אי-בער דעם חורבן פון בית-המקדש, פון דעם 17טן טאָג אין תמוז (טאַמעז) ביז דעם 9טן טאָג אין אָב (זען ווינטער).

תשעה-באָב (טישע-בעאַו) — דער נײַנטער טאָג אין חודש אָב, דער פּאַסטטאָג און טרויערטאָג נאָכן חורבן פון בית-המקדש.

פּסא-הרחמים (קייסי-האַראַכאַמים) — דער טראַג פון רחמנות, גאָטס טראַג.

בת (באָס) יענטע — די טאַכטער פון יענטען.
שמעיה (שמאַיע).

אברהמעלען און הינדעלען לאז איך דא? מינע קינדער!
 און זי האט זיך אומגעקערט און ווידער אַ מאָל זיך געוואָרפן אויף
 זייערע קבר־מלעך. זי האט נישט געוויינט, זי האט נישט געזאָגט:
 „גייט, קינדערלעך, לויפט בעטן פאַר אייער מאַמען!“ — זי האט
 געטראַכט איבער דעם אז זי לאַזט עפּעס איבער. און וואָס לאַזט
 זי איבער מישמייןס געזאָגט? „ס'איז דאָך נישט קיין לעבעדיקע“,
 האט זיך די יידענע אליין געטרייסט. דאָך אוועקגיין האט זי
 נישט געקענט.

זי טראַכט בײַ זיך: „מע דאַרף דאָך מיך אין דער היים, דאָס
 בעמגעוואַנט איז נאָך נישט געפאַקט. וואָס זשע שטיי איך דאָ,
 נאַרישע יידענע?“

און זי האט זיך ווי עפּעס אַרויסגעגנבֿעט פונעם „גומן אַרט“.
 אין האַרצן בײַ זיך האט זי געהאַט אַ שלעכט געפיל, אזוי ווי זי
 וואָלט עפּעס אַן עוולד געטאַן.

גייענדיק אַהיים, האט זי געטראַפן די מאַנספאַרשוינען גיין
 אין בית-המדרש מנחה דאוונען. ס'איז געווען נאָך סופּות, אַכער
 עס זײַענן נאָך געווען שיינע מעג. די זון איז אונטערגעגאַנגען און
 די ביימער האָבן גערוישט.

בײַ זיך אין שטוב האט זי דערזען ווי עס ליגט אין מיטן שטוב
 אַ פעקל און משה-אַהרן דער קרעמער וואַרט דערויף. פון פעקל
 האט אַרויסגעקוקט דאָס הענגלייכטערל מיט די קלאַרע פאַפירעלעך
 וואָס זי האט באַהאַנגען אויף פּסח. זי האט עפּעס ניט ווילנדיק זיך
 דערמאַנט, וויפל עס איז נאָך צו פּרײַטאַג און געקלערט ווי זי וועט
 דעם טאַג ליכט בענטשן. זי האט געהייסן יאַסעלען אַראַפּרײַסן פון
 דער וואַנט די צדקה-פּושקע און אַרונטערטראַגן אין בית-המדרש
 אַרײַן.

דערנאָך איז אַרײַנגעקומען דער פעטער וואָלף אליין מיט זײַן
 ווייב. די ווייב האט עפּעס געבראַכט אונטער דעם זשאַקעט פאַר
 די קינדערס וועגן. דער שוואַגער לייבש איז געקומען און האט

עוולד (אָולע) — אומגעזעכטיקייט, wrong.
 פּושקע — box. צדקה-פּושקע (צדאַקע) — די פּושקע וואוהין
 מע וואַרפט אַרײַן קליינגעלט פאַר צדקה — charity.

עפעס גערעדט מיטן אַגענט דעם ליטוואַק. אין שטוב איז געווען אַ גרויס גערודער. די בעטן האָט מען צענומען. די בענקלעך האָט מען אַוועקגענומען. דאָס ספרים-שענקל אַרויסגעטראָגן. דאָס הענגלייכטערל איז שוין נישטאַ. רחלע האָט געפאַקט דאָס בעט-געוואַנט אין מיטן שטוב. אַ סך שטרוי איז געלעגן אַנגעלייגט. און די מומע שיינדעלע האָט געהוסט און געלאַכט. חנה-לאה איז עפעס געשמאַנען אין מיטן שטוב און עפעס געשרייען. נאָר וואָס — געדענקט זי שוין אַליין נישט.

פון דעמאָלט אָן האָט די יידענע געלעבט ווי אין אַ חלום.

5

איבער דער גרענעץ

7 י משפחה איז געזעסן אין וואַגאַן צוזאַמענגעדריקט. חנה-
לאה איז געזעסן מיט די קינדער און די פעקלעך ווי אַ
הון זיצט איבער די אייער. און זיי זיינען געפאַרן אין
דער ווינטער וועלט אַרײַן.

חנה-לאה האָט קיין קינד נישט געלאָזט זיך רירן פון אַרמ.
זי האָט ווי מורא געהאַט אַז מע זאָל איר איינס ניט אַוועקכאַפן.
און זי האָט געהאַלטן אין איין שרײַען אויף איינעם פון דער „קאַ-
מאַנדע“, אויף היימען, וועלכער איז זייער נײַגעריק געווען צו וויסן
אַלץ וואָס עס מוט זיך אין וואַגאַן און אויסער דעם וואַגאַן. היים
האַט זיך אַלע מאל אַוועקגעשלייכט און געוואָרפן אַ בליק דאָ דורכן
פענצטער, דאָ דורך דער טיר. און אימלעך מאל ווען דער יונג איז
אַוועק פון אונטער איר האַנט, האָט חנה-לאה געמיינט אַז ער איז
שוין פאַרלאָרן געגאַנגען און פאַרפאַלן געוואָרן. אויף אַלע מענטשן
אין וואַגאַן האָט חנה-לאה געקוקט מיט שרעק און חשד, ווי אויף
אַזעלכע וואָס זיינען אָנגעשטאַנען אויף איר לעבן און אויף דעם
לעבן פון אירע קינדער. זי האָט מורא געהאַט מיט וועמען אַ וואָרט
אויסצוריידין אָדער וועמען עפעס צו פרעגן (וואָרעס אַזוי האָט איר
דער אַגענט אָנגעזאָגט: „מיט קיינעם גאַרנישט ריידן!“), כאָטש
די מענטשן זיינען נאָך געווען אונדזערע און דער לשון אונדזערער.
אַזוי איז זי געפאַרן אַ גאַנצן טאָג אין וואַגאַן. אַרום פאַרנאַכט
איז זי אָנגעקומען צו דער סמאַנציע וואָס איז געווען אויסגעשריבן
אין קוויטל, וואָס דער אַגענט האָט איר געגעבן און וואָס זי האָט
געהאַלטן די גאַנצע צײַט אין דער האַנט און געהיט ווי אַן אויג
אין קאַפּ.

אַוועקגעשלייכט — שטילערהייט, אומבאַמערקט אַוועקגעגאַנגען.
חשד (כשאָד) — suspicion.
אונדזערע מענטשן, אונדזער לשון — ייִדן וואָס ריידן ייִדיש.
קוויטל — צעטל.

דורך די וואָגאַנען איז דורכגעגאַנגען אַ יונגע־מאַן אין אַ גומע־נעם מאַנטל מיט אַן אויסלענדישן אַכטקאַנטיקן היטל און האָט גע־וואָרפֿן אַ געהיימען ברום צווישן די פּאַסאַזשירן: „ווער צו דער גרענעץ?“

דאָס איז געווען דער צייכן וואָס דער אַגענט האָט איר געוואָגט. האָט זי איבערגעגעבן דעם יונגמאַן דאָס קוויטל. האָט ער געגעבן אַ געהיימען וואונק צו איר: „גייט נאָך מיר!“ — און האָט צוזאַמען־גענומען די פּעקלעך. רחלע האָט אַנגענומען יאָסעלען ביי דער האַנט. די „קאַמאַנדע“ האָט געטראָגן פּעקלעך אויף די קליינע פלייצקעלעך. אַלע זיינען ווי צו דער שחיטה נאָכגעגאַנגען דעם יונגמאַן.

פון דענסטמאַל אַן האָט חנה־לאה זיך געפילט ווי געפאַנגען. די ריכטיקע ריזע קיין אַמעריקע האָט זיך ערשט אַנגעהויבן. מענטשן האָבן אויף איר געשרייען, איר באַפוילן און געהייסן צווי און צווי טאָן. און זי האָט אַלץ אויסגעפירט, ווי אַ געפאַנגענע. דער יונגע־מאַן האָט צוגעוואָרפֿן אַ וואָרט: „צו דער פּור.“ און פּלוצלונג האָט ער געגעבן אַ ברום: „באַהאַלט זיך פאַרן זשאַנ־דאַר“, און אַליין איז ער פאַרשוואַונדן געוואָרן ווי אין דער ערד אַרײַן. אַ פאַר מינוט איז חנה־לאה מיט די קינדער און מיט די פּעקלעך געשטאַנען אין מיטן סטאַנציע און איז געווען צעמישט. זי האָט ניט געוואוסט וואָס צו טאָן און איז געווען גרייט, אַז דער זשאַנדאַר זאָל צוגיין צו איר און אַז מע זאָל זי מיט די קינדער אַוועקפירן כאַטש אין שאל תּחיתה. און זי האָט זיך אַליין געפילט שולדיק אין עפעס אַ גרויסער זינד וואָס זי האָט געוואָלט באַגיין — „אַריבער די גערענעץ“. זי האָט זיך שוין געהאַלטן פאַר פאַרפאַלן. ערשט אין אַ פאַר מינוט אַרום האָט זיך ווידער באַוויזן דער יונגע־מאַן און ער האָט געגעבן אַ בייזער: „צו דער פּור!“ זיי זיינען צו צו דער פּור. דאָרט איז שוין געווען פּול יידן, ווייבער, קינדער

שאל תּחיתה (שעאוויל טאַכטיאָ) — טיפּסטער אַפּגרונט, אונטער־ערד, אַ שרעקלעך אַרט.

גומענער — of rubber

זשאַנדאַר — גרענעץ־פּאָליצייסט, gendarm.

מיט פעקלעך. מען האט זי מיט די קינדער ארויפגעווארפן — און וויא! די פור איז פלינג אוועק.

די פור איז אפגעפארן א צוויי שעה אין דער נאכט אריין און חנה-לאה איז אנגעקומען אין א גרויסן הויף אריין. ארום איז גע- לעגן די שווארצע נאכט איבער די פעלדער און א וואסער האט אויך דארט געמוזט זיין: ס'האט געבלאזן א ווינט. הינט האבן געוואיעט. און חנה-לאה האט זיך געדאכט אז זיי זינען אנגעקומען צום טויער פון די מדבריות דורך וועלכע מע דארף דורכגיין אז מע פארט קיין אמעריקע.

א טויער האט זיך אויפגעעפנט און זיי זינען אריין אין א גרויסער סטאדאלע. בני דער שיין פון א קליין נאכטלעכפל וואס איז געהאנגען אויף דער וואנט האבן זיי דערזען א גאנצע מחנה אויסוואנדערערס, וועלכע זינען געלעגן פאמיליעווייז ארום זייערע פעקלעך אין ווינקלעך פון דער סטאדאלע.

יעדערער פון די אנגעקומענע האט זיך אויסגעזוכט אן אנדער ווינקל. חנה-לאה מיט אירע קינדער האבן באלד געפונען א בינמל היי וואס איז געלעגן אין א זיימ. זיי האבן דארט אפגעלייגט זייערע פעקלעך און זיך אוועקגעזעצט. חנה-לאה האט זיך אומגעקערט און דערזען אז די מענטשן וואס געפינען זיך דארט זינען יידן, און כאטש זיי ריידן יידיש — מוזן עס דאך זיין ליטוואקעס. דאך זינען זיי יידן! איז איר גרינגער געווארן אויפן געמיט, וואס זי האט זיך געפונען צווישן אייגענע.

זי האט געזען אז די קופקעלעך ארום איר מאכן זיך באקוועם. די ליטוואקעס בינדן אפ די משייניקעס פון זייערע פעקלעך, נעמען ארום אוגערקעס פון זייערע מיכלעך, צעשניידן זיי און צעטיילן זיי מיט ברויט צו זייעריקע, יעדע משפחה פאר זיך ארום זייערע פעקלעך. האט זיך חנה-לאה דערמאנט אין אירע שוואלכן, אז זיי האבן היינט א גאנצן מאג אין מויל ניט געהאט. האט זי

סטאדאלע — א גרויסער שטאל, stable.

אוגערקעס — cucumbers.

שוואלכן — swallows, דא א צערטלעכער אויסדרוק וועגן קיין-

דער.

אויפגעפנט איר פעקל און ארויסגענומען פון דארט די חלה מיט די ווארשמלעך וואס די רייכע שוועגערין האט איר מיטגעגעבן אויפן וועג. זי האט צעטיילט איר עסן די קינדער, און רחלע וואס איז מער ענערגיש געווען פאר דער מוטער און מער מוט געהאט פון איר, האט גענומען דאס שטייניקל און איז נאכגעגאנגען די ליטוואקעס אין דעם צווייטן שטיבל אריין קויפן ווארעם וואסער.

ווען די משפחה האט געטרונקען מיי פון גלאז וואס איז ארום-געגאנגען פון איין האנט צו דער צווייטער, האט זיך צו חנה-לאהן צוגערוקט א ידענע פון א צווייטן ווינקל און, אוועקגעצנדיק זיך לעבן זייערע פעקלעך, האט זי זיי געפרעגט:

— איר פארט אויך קיין אמעריקע?

חנה-לאה, וועמען מען האט אנגעזאגט פארן ארויספארן אז זי זאל קיינעם ניט זאגן אז זי פארט קיין אמעריקע, נאר אז זי פארט קיין ברעסלע מיט א קראנק קינד צו א דאקטער, האט דער ידענע אפגעענטפערט האלבע ווערטער:

— ניין, איך פאר מיט א קראנק קינד צו א דאקטער אין אויסלאנד.

די ידענע האט מאדנע די ליפן פארביסן און זיך אנגערופן מיט א שמייכל אין א ווינקל אריין:

— נו, יואל, זיי פארן אויך צו א דאקטער קיין ברעסלע.

פון ווינקל האט ווער אפגעענטפערט אין א לאכעדיקן טאן:

— מיר זאלע פארן קיין ברעסלע. אוי, פארן מיר קיין ברעסלע!

די ידענע האט ווידער געפרעגט חנה-לאהן:

— וואס? איר האט א מאן דארטן?

חנה-לאה האט פארשמאנען אז דא האט זי נישט וואס צו בא-

האלטן, האט זי געפרעגט די ידענע?

— און איר האט אויך א מאן דארטן?

— הלוואי וואלט איך אים אזוי נישט געהאט ווי כ'האב אים! —

האט די ידענע אפגעענטפערט מיט א קרעכץ.

חנה-לאה האט זיך פארוואונדערט. זי האט מורא געהאט

ווייטער צו ריידן מיט דער ידענע. זי האט זיך געוואלט אויס-

דרייען צו די איריקע, און אט איז טאקע יאסעלעס קעפל געפאלן

אויסלאנד — איטלעך אנדער לאנד חוץ דעם לאנד וואו מען איז.

אין איר שוים. דאס קינד איז מיד געווען, און מיטן שטיקל ברויט אין האנט און מיט דער המוציא וואס ער האט געמאכט איבער די ליפן, איז ער איינגעשלאפן אין דער מוטערס שוים.
נאר די יידענע האט זיך נענטער אוועקגעזעצט לעבן חנה-לאהן און האט אנגעהויבן אליין צו דערציילן:

— ער איז אראפגעפארן פאר-אכט-יארן. „אויפן צווייטן יאר נעם איך דיך אראפ“ — האט ער געזאגט. אזוי זאל מען נאך הערן פון אים ביון היינטיקן טאג. מיט א קינד בני דער ברוסט האט ער מיך איבערגעלאזט. איך האב געמיינט אז ער איז גע-שמארבן, ערשט עס שרייבן מיר באקאנטע היימישע מענטשן אז ער לעבט דארט אין וואוילטאג און מיך האט ער פארגעסן. אט פאר איך דאס אראפ צו אים מיט מיינע שוואלבען — ווייזט זי אין ווינקל ארויף אויף די שלאפנדיקע קינדער, — מע זאגט, מע וועט מיך גארנישט אריינלאזן קיין אמעריקע, אויב ער וועט נישט אראפ-קומען צו דער שיה מיך אראפנעמען. אט האסטו דיר א פריי לאנד! חנה-לאה איז געבליבן זיצן מיט א קלאפנדיק הארץ. איין מינוט איז איר איינגעפאלן וואס די שוועגערין שיינדעלע האט איר דערציילט פאר מאירס אוועקפארן. די ליפן האבן איר געציטערט און די הענט האבן אנגעטאפט יאסעלען וואס איז געלעגן אין איר שוים. . . . אפשר איר מאיר אויך? א קשיא אויף אמעריקע! אין אזא ווייט לאנד! . . . באלד האט זי זיך פארגעשטעלט איר מאן. ניין, מאיר נישט — האט זי זיך בארואיקט — ניין! און כאטש דאס הארץ איז געבליבן אומרואיק, דאך ווען די יידענע האט געפרעגט אויף איר מאן, האט חנה-לאה ניט אן גאווה אפגעענטפערט:

— מיין מאן (זי האט אקצענטירט דאס ווארט) נעמט מיך מיט די קינדער אראפ. א יאר איז ער ערשט דארטן און נעמט אונדז שוין אראפ.

— א גליקלעכע ווייב, — האט די אומבאקאנטע יידענע גע-שאקלט מיטן קאפ אויף חנה-לאהן, — עס זיינען דא מענער אויף

המוציא (האמוצי) — די ברכה וואס מע מאכט פארן עסן ברויט.
קשיא (קאשע) — א פראגע. „א קשיא אויף אמעריקע“ — מע קען זיך ריכטן אויף אלץ אין אמעריקע.

דער וועלט! און איך — האט זי געקרעכצט — וואס האב איך נישט געמאָן? איך האב זיך אין אַ קאָפּעליוש געלאָזט מאלן און די בילדער אַראָפּגעשיקט. מע זאָגט צו מיר: לאָז זיך אָפּפאַטאַגראַפֿירן אין אַ קאָפּעליוש, שיק אים דיין בילד אַראָפּ, לאָז דיר די באַקן ריימלען — ווייז אים אַז דו ביסט אויך אַ שיינ ווייבל. איך האָב זיך געלאָזט די באַקן ריימלען, האָב פון דער נגידיִתִּיטע אַ קאָפּעליוש געבאַרגט און האָב אים די בילדער געשיקט! אוי, — קרעכצט די ייִדענע — ס'זיינען פאַראַן מענער אויף דער וועלט: ערשט אַ יאָר דאַרמִן און נעמט שוין ווייב און קינדער אַראָפּ! — שאַקלט זי אויף חנה-לאַהן.

חנה-לאַה האָט אויסגעשפּיגן, אַז די ייִדענע זאַל איר חלילה קיין עין-הרע נישט געבן. זי האָט די קינדער נענטער צוגערוקט צו זיך און גערופן דעם יונג, חיימען, וועלכער איז שוין געווען אין אַלע וויי-קעלעך, האָט זיך שוין געהאַט באַקאַנט מיט ייִנגלעך פון אַן אַנדער משפּחה און קוקט שוין דורך דער מיר אַרויס. זי האָט אַלץ געוואָלט האַלטן אַרום זיך, ווי זי וואָלט חלילה מורא געהאַט אַז די ייִדענע זאַל פון איר גאַרנישט אַוועקנעמען. ווי זי וואָלט זיך שוין געהאַט באַוואַרנט פון אַן איבערפאַל, האָט זי איצט זיכערער געפירט דעם שמועס מיט דער ייִדענע. אין איר שמים האָט זיך געהערט אַ צופרידענער טאָן.

— און ווער זיינען דאָס די? — האָט זי געפרעגט אויף דעם ווינקל פון וואַנעט די ייִדענע איז אַרויסגעקומען, — אייעריקע? — ס'איז אַ חתן מיט אַ פּלה פון אונדזער שמעטל, פאַרן ביידע קיין אַמעריקע אַראָפּ.

— אַזוי, — האָט חנה-לאַה אָפּגעענטפּערט גאַנץ באַלעכאַמיש. באַלד האָט זיך דערהערט אַ קינדס וויינען.

קאָפּעליוש — הוט; די ווייבער האָבן אין די קליינע שטעטלעך גע-טראָגן טיכער, טיכלעך אויפן קאַפּ, אַבער ניט קיין היט. מאלן — דאָ; זיך פאַטאַגראַפֿירן. נגידיִתִּיטע (געגידיסטע) — דיכע פרוי, די פרוי פון דעם נגיד (נאָגיד). עין-הרע (איינהארע) — אַ בייז אויג. ווען די ייִדענע האָט אַזוי באַ-וואַנדערט די גוטסקייט פון איר מאַן, האָט חנה-לאַה מורא געהאַט; יענע וועט געבן אַן עין-הרע.

באַוואַרענען — זיך פאַרזיכערן, זיך פאַרזאָרגן, זיך פאַרהיטן. באַלעכאַמיש — רואיק, מיט ווערדע, ווי אַ באַלעכאַסטע.

— אַהא, מינים וועקט זיך שוין, — האָט די פרעמדע יידענע זיך אויפגעכאַפט, — נאַ-נאַ, מיר וועלן זיין שיף-שוועסטער! — האָט זי געזאָגט צו חנה-לאַהן און איז געלאָפֿן אין איר ווינקל אַרײַן.
— וואָס איז דאָס אַזעלכס? — האָט חנה-לאַה געפרעגט.
— מיר וועלן אין איינעם אויף איין שיף פֿאַרן, — האָט די יידענע אָפּגעענטפֿערט פֿון דער ווייטנס.

דער עולם איז דערווייל איינגעשלאָפֿן. פֿון דאָ און פֿון דאָרט האָט זיך געהערט אַ כראַפֿען. די קינדער זײַנען געלעגן אַרום די מוטערס אויף די פעקלעך און זײַנען געשלאָפֿן. די פֿאַטערס זײַנען געזעסן, אָנגעלענט אויף די קעסטלעך.

ביי דער שײַן פֿון דעם לעמפל האָט דער עולם אויסגעזען ווי שאַטנס, ווי דורכגייענדיקע, ווי אייביקע וואַנדערערס וואָס קומען אָן פֿון אַ פרעמדער וועלט און וואַנדערן ערגעץ דורך נעכט, דורך מעג, אין אַ פרעמדער וועלט אַרײַן. אויף זייערע פֿנימער איז געלעגן דער סוד און דער טרויער פֿון אייביקן גלות.

די מוטערס האָבן געהאַלטן די קינדער אויף די הענט און זײַנען געשלאָפֿן. די ייִנגלעך זײַנען געלעגן אין די פֿאַטערס שוויסן און געשלאָפֿן. אויף די ווענט זײַנען געפֿאַלן די מידע שאַטנס פֿון די שלאָפֿנדיקע, די שאַטנס פֿון פעקלעך און טשייניקעס. די מענטשן האָבן אויסגעזען ווי אַרויסגעטריבענע פֿון אַן איינגענומענער שטאַט, ווי נעכטן וואָלט ערשט דער בית-המקדש חרױב געוואָרן. אַט ערשט קומען זיי אָן פֿון וועג פֿון ירושלים. און נבֿוראָדן גייט מיט זיי און טרייבט זיי נאָך. און אַט זײַנען זיי דאָס אויף דעם וועג פֿון דעם לאַנגן, לאַנגן גלות . . .

אין אַ ווינקל האָט זיך געהערט אַ שטימ פֿון אַן אַלמן ייד.
זיין סידורל האָט ער געהאַלטן פֿאַר דער שײַן פֿון דעם לעמפל און

אייביקער גלות (גאַלעס) — דאָס אייביק גיט האָבן קיין היים, דאָס אַרומוואַנדערן פֿון איין לאַנד צום אַנדערן, דאָס געיאָגט ווערן, דאָס שטענדיקע לינדן צרות. גלות — דער צושטאַנד פֿון ייִדישן פֿאַלק נאָכן פֿאַר-לירן דאָס אייגענע לאַנד.

חרױב (כאַרעו) — צעשטערט.

נבֿוראָדן (נוואַוואַראָדן) — נבֿוראָדן האָט אָנגעפירט די אַרמיי פֿון בבל וואָס האָט חרױב געמאַכט דעם ערשטן בית-המקדש.

געזאגט מיט זײַן אַלמער, טױזנט-יעריקער ייִדישער שטים די גע-
זאַנגען פֿון תּהילים.

אין צוויי שעה אַרום זײַנען גוים געקומען אַריבערצופירן די
מחנה אויסוואַנדערערס איבער דער גרענעץ.

חנה-לאה האָט ערשט געהאַט אײַנגעשלאָפֿן אויפֿן קעסטלעך
וואָס איז געשטאַנען הינטער איר. און דער יונגערמאַן אין גומע-
נעס מאַנטל איז אַרומגעגאַנגען צו די שלאָפֿנדיקע און זיי אויפֿגע-
וועקט. פֿון אַלע ווינקלעך האָבן זיך געהויבן מענטשנעס. מען
האַט פֿלינק צונויפֿגעלייגט די פעקלעך. די מוטערס האָבן פֿאַרזיכטיק
זייערע קינדער פֿון שלאָפֿ געוועקט. אַלע האָבן זיך מיט אַ שמילן
ערנסט געגרייט אין וועג אַרײַן.

רחלע האָט יאָסעלען גענומען אויף די הענט. דאָס קינד איז
מיד געווען און פֿאַרשלאָפֿן און האָט בשום אופן נישט געקענט פֿאַר-
שטיין וואו ער איז און וואָס עס טוט זיך דאָ. ער האָט מורא געהאַט
און פעסט זיך געהאַלטן אָן דער מאַמען. די „קאַמאַנדע“ האָט אויך
די פֿליגלען פֿאַרלאָרן. די יונגען זײַנען שמיל געוואָרן, טרויעריק
און פֿאַרטראַכט. נאָר רחלע אַליין האָט זיך געהאַלטן, אין אַלץ
געדענקט און האָט מונטער אויסגעזען.

פֿאַרויס זײַנען געגאַנגען די גוים, די מחנה נאָך זיי. מען
איז אויף דער גאַס אַרויסגעקומען. די נאַכט איז געווען אַ קאַלמע
און אַ ליכטיקע. די לַבְנָה האָט זיך געהאַט אַרויסגעוויזן פֿון הינטער
די וואַלקנס, און דאָס איז זייער שלעכט געווען פֿאַר די פֿירערס.
האַבן זיי זיך לאַנג געשלאָגן מיט דער דעה: יאָ צו פֿירן אַדער נישט.
נאָר דער הימל איז געווען באַוואַלקנט און די לַבְנָה האָט זיך פֿון
צײַט צו צײַט באַהאַלטן הינטער די וואַלקנס. דאָס האָט געוועקט
האַפענונג בײַ די פֿירערס און מען האָט באַשטימט ווייטער צו גיין.
מען איז אַדורכגעגאַנגען דורכן טויער פֿונעם הויף און מען איז

תּהילים (טהילים, אויך טילים) — Psalms.

מחנה (מאַכנע) — אַ גרויסע גרופֿע, אַ סך מענטשן אין איינעם.

בשום-אופן (בעשומיפֿן) — אויף קיין פֿאַל.

זיך שלאָגן מיט דער דעה (דייע) — זיך ניט קענען באַשליסן, ניט
וויסן אויף זיכער, איבערקלערן צי אַזוי צי אַנדערש.

ארויסגעקומען אויף א ברייט פעלד וואָס איז געווען נאָס פון נאָכט-
טוי. פון דער ווייטנס האָט זיך געריסעוועט אַ שוואַרצער שאַטן
פון אַ וואַלד און מען האָט זיך געמאַסטן צוזוגיין צום וואַלד.

חנה-לאה האָט געדערעפטשעט מיט די קינדער אין דעם וואַסער.
יאָסעלע וועלכער איז נאָך געווען פאַרשלאָפן האָט נישט געוואוסט
וואוהין מע פירט אים. ער האָט מורא געהאַט און האָט נישט
געוואַלט נאָכאָינלן די וואַנדערערס וואָס האָבן געדערעפטשעט איבער
נאָר וואָס געאַקערטער ערד. איז חנה-לאה פון הינטן געבליבן. די
גוים האָבן געשרייען אויף איר. און יאָסעלע האָט נאָך מער מורא
געקראָגן, איז שטיל געוואָרן. מיט ייִדישער טרויעריקער אונטער-
מעניקייט, וואָס איז שוין די טבֿע פון דעם אונטערמעניקן ייד, האָט
ער אָנגעהויבן נאָכצולויפן. און זיי זיינען אין וואַלד אַרײַן.

דער וואַלד איז געווען געדיכט און די נאָכט האָט אָנגעהויבן
שוואַרץ צו ווערן. די לבנה האָט זיך באַהאַלטן און די אָגענטן
זיינען צופרידן געווען. פאַר מער זיכערקייט האָט מען די מחנה
צעטיילט און מען איז געגאַנגען גרופעסווייז צווישן די געדיכטע
ביימער. די צווייגן האָבן דעם וועג פאַרשמעלט און מען איז אָפט
אינגעטונקט געוואָרן אין אַ צעוואַקסענעם קוסט, פון וועלכן מען
האָט זיך ניט געקענט אַרויסקריגן.

פון אַלע ווינקעלעך האָבן אַרויסגעקוקט טויטע נשמות וואָס
האַלטן זיך אויף אין די וועלדער. . . און יאָסעלע האָט זיי געזען
ווי זיי וואַנדלען צווישן די ביימער. און אַט באַלד, באַלד וועט מען
טרעפן אַ גאַנצע מחנה טויטע נשמות אין ווייטן געהילט, ווי זיי

זיך געריסעוועט — זיך אויסגעמאַלן.

געדערעפטשעט — געגאַנגען, שטעלנדיק שווער די טריט; געגאַנ-
גען אין בלאַטע, זיך געשלעפט.

אונטערמעניקייט — *submissiveness*, אונטערמעניק — *submissive*.

טבֿע (טעווע) — כאַראַקטער, נאָטור.

קוסט — *bush*.

געהילט — אַנגעוויקלט.

ציען דורך דעם וואַלד דורך צו דעם וואַסער צו און גייען זיך טובל זיין, איידער זיי שטייגן אין הימל אַרויף צום משפט.

אין חדר האַט יאָסעלע זיך אָנגעהערט מעשיות און אַליין האַט ער געלייענט אין די מעשה-ביכלעך, וואָס ער פלעגט קויפן ביי לייבוש אינבינדער יעדן פּריימאָג, פון די ווילדע וועלדער און וויסמע פעלדער, אין וועלכע עס וואַלגערן זיך נשמות אַרום, אין וועלכע גולנים האַלטן זיך אויף און פאַנגען דעם בן-מלך מיט דער בת-מלכה און פאַרשליסן זיי אין טיפע היילן; און דאַרט, אין דעם וואַלד, איז דאָ אַ שטיין, וואָס ליגט אויפן מויל פון דער הייל וואָס פירט אין גן-עדן התחתון אַרײַן. יאָסעלע איז געווען זיכער אַז דאָס איז דער מוראדיקער, שרעקלעכער וואַלד, פון וועלכן ער האַט אין די מעשה-ביכלעך געלייענט. און דורך די שרעקלעכע מדבריות און וועלדער גייט מען דאָס טאַקע, ווען מע פאַרט קיין אַמעריקע. און יאָסעלען האַט זיך געדאַכט אַז פון די פעלדער גייען אַרויס וועגן וואָס פירן קיין אַרץ-ישׂראל און צו אַלע אַנדערע לענדער פון דער וועלט. און דאַרט וואו דער וואַלד ענדיקט זיך — ענדיקט זיך די וועלט. און ס'זײַנען זיך באלד די גרויסע, גרויסע מענטשן-פרעסערס מיט די לאַנגע בערד, וואָס זיי האַלטן זיך אויף אין דעם וואַלד. ער האַט געוואַרט אויף זיי מיט אַ קלאַפּנדיק האַרץ. און אַט זײַנען זיי שוין דאָ! פון דער ווינטנס הערט מען אַ גאַלאַפּ פון רײַטערס און אַן עכאַ שלאַגט אַפּ.

וואָס איז דאָס? אַלע ווערן שמיל. מע גייט נישט ווייטער. אַט פאַלט מען צו דער ערד. די מוטער שלעפט אים אַראַפּ — באַהאַלט זיך!

אַלץ, די גאַנצע פאַרטייע, ליגט שמיל, אויסגעצויגן צווישן די

טובל (טויול) זיין — זיך אונטערטונקען, זיך באַדן (געוויינלעך איז דאָס וואַרט פאַרבונדן מיט אַ רעליגיעזער צערעמאָניע).

בן-מלך (בענמעלעך) — קיניגס זון, פּרינץ.

אינבינדער — book binder.

בת-מלכה (באַסמאַלקע) — פּרינצעסין; אין מעשהלעך רעדט זיך וועגן בן-מלך און בת-מלכה.

גן-עדן התחתון (גאַניידן האַטאַכטן) — דער אונטערשטער גן-עדן. דער גן-עדן אויף דער וועלט; אין מעשהלעך דערציילט זיך וועגן אַ גן-עדן וואָס איז ערגעץ וואו פאַראַן אויף דער ערד.

ביימער. מען האלט איין דעם אַמעס. מען הערט נאָר דאָס קלאַפֿן פֿון די פֿערדישע פֿאַדקעוועס. וואָס אַ מאָל נענטערן זיך די מענטשן-פֿרעסערס. אַט באַלד וועלן זיי דערזען און אַלעמען נעמען גע-פֿאַנגען אין זייער הייל! און וועלן זיי האַלטן אין אַ שטינג, און זיי אויספֿאַשען אַז זיי זאָלן פעט ווערן. און דערנאָך וועט מען יעדן מאָג בראַטן איינעם פֿון זיי אויף אַ פֿייער-פּאַן.

אַ קינד פֿאַנגט אָן צו וויינען אין דער מחנה און ס'ווערט פֿלוצ-לונג פֿאַרשוויגן; די מוטער האַלט אים צו מיט דער האַנט דאָס מויל. לעבן זיך הערט יאַסעלע אַ צימערדיק קול תהילים זאָגן אין דער שמייל. ליגנדיק אויף דער ערד צווישן גראָס, הערט ער, די מאַמעס ליפֿן באַוועגן זיך: „גאָט פֿון אַבֿרהם, העלף אונדו!“ רחלע בעט אויך, ליגנדיק אויף דער ערד לעבן אים: „רבֿנו-של-עולם!“ — און זי זאָגט עס מיט דער מאַמעס מאָן, ווען זי בענטשט ליכט.

יאַסעלען דאַכט זיך אַז אַלע ליגן גרייט צום טויט און זאָגן שוין אָפּ ווידוי. אַט באַלד וויל ער וויינען. ניין! די מאַמע שעפֿ-משעט אים צו שמייל, שמייל: „יאַסעלע, יאַסעלע, זיי שמייל! זיי וועלן באַלד דורכריימן!“

ניין! ער וועט נישט וויינען. ער וועט זיי נישט לאָזן הערן זיין קול, אַז זיי זאָלן וויסן וואו זיי זיינען. ער וועט אויך בעטן ווי די גרויסע, ווי אַלע בעטן: „רבֿנו-של-עולם!“ ניין! „הימל!“ — ניין! ער וועט זאָגן די גרויסע תפילה וואָס מע זאָגט ווען די נשמה גייט אויס, וואָס אַלע יידן זאָגן ווען זיי זיינען אין אַ ספֿנה, און אַז מע דערזעט אַ שד און ווען מע זאָגט עס קען ער קיין שלימה נישט האַבן.

פֿאַדקעוועס — horseshoes.

אויספֿאַשען — געבן אַ סך עסן מע זאָל פעט ווערן.

שעפֿמשען — to whisper.

פּאַן — pan.

תפילה (טפילה) — געבעט, prayer.

שלימה (שליטע) — דעה, מאַכט, power.

— „שמע ישראל, ה' אלהנו ה' אחד!“ — האָט דער קליינער ייד געצויגן אין איין אַמעם דעם „אחד“.

און ווער ווייס צי זײַן תפילה האָט נישט געהאַלפֿן? מען האָט באַלד געהערט ווי די זשאַנדאַרס פֿערד רײַטן אַוועק ווייטער טיף אין וואַלד אַרײַן.

— שמיל . . . ווייטער . . . מאַכט ניט קיין גערודער . . . — האָט דער אַגענט גערופן צווישן עולם. און מען האָט זיך אויפֿגעהויבן און מען איז ווייטער געגאַנגען.

— געלויבט השם יתברך! — האָט חנה-לאה אויפֿגעהויבן די אויגן צום הימל — די אַבֿות האָבן זיך געמיט!
אזוי איז מען דורכגעגאַנגען אַ גאַנצע נאַכט.

און אויף מאַרגן אין דער פֿרי, ווען די מחנה האָט זיך געפֿונען שוין אויף דער צווייטער זײַט גרענעץ, וואו מען האָט זיי אַרײַנגעפֿירט אין באַד אויף דיזענפֿעקציע, — האָט זיך שוין קיינער נישט געפֿילט ווי אייגענע מענטשן, נאָר ווי שטיקלעך סחורה וואָס מען האָט עקספֿארטירט קײַן אַמעריקע און מע וואַרפט עס פֿון איין האַנט אין דער אַנדערער אַרײַן, ביז עס קומט אָן צום ברעג.

„שמע ישראל“ . . . (שמאָ ייִסראַעל, אַדוינוי עלויהינו אַדוינוי עבאָד) — „הער, ישראל, יהוה (יאַהאווע) איז אינדזער גאָט, גאָט איז איינער.“ דאָס האָבן יידן געזאָגט בײַם אַפֿגעבן דאָס לעבן פֿאַר זייער גלויבן; דעם זאָץ זאָגט מען פֿאַרן שטאַרבן און אין מאַמענטן פֿון גרויס געפֿאַר. די אַבֿות האָבן זיך געמיט — די אַבֿות (זען) האָבן געבעטן גאָט אַז אַלץ זאָל זיך גוט ענדיקן.

6

שיף-כרידער און שיף-שוועסטער

א ין א פאר טעג ארום האָט זיך שוין די משפּחה געפונען אויף דער שיף וואָס איז געלעגן אין די וואַסערן פון גרויסן אַקע-אָן. די שיף איז נאָך ניט אַרויסגעפאַרן. זי איז נאָך געלעגן אין האַפן.

די צווישנדעקניקע האָט מען אַ גאַנצן טאָג פּרײַער אויף דער שיף אויפגעפאַקט. אַ גאַנצן טאָג איז אַ גרויס גערודער געווען אויף דער שיף. פאַרשיידענע פעלקער זײַנען אַרויפגעגאַנגען אויף דער שיף, מערסטנס אוקראַינישע גוים. און חנה-לאה מיט די קינדער זײַנען ווי דערטרונקען געוואָרן אין דעם גערודער.

מענטשן האָבן געשרייען אין פאַרשיידענע שפּראַכן. חנה-לאה איז געגאַנגען וואוהין אלע זײַנען געגאַנגען. אַ קליין שיפל האָט זי מיט איריקע צוגעפירט צו דער גרויסער שיף. זי האָט נישט געזען דעם ים, זי האָט מורא געהאַט צו קוקן. זי האָט זיך פאַר-לאָזט אויף גאַט . . .

אַ גאַנצן טאָג האָט זיך איינס דאָס אַנדערע געזוכט. פעקלעך זײַנען געלעגן פאַר די פים. קיינער האָט נישט געקענט געפינען דאָס זײַניקע. און אַלץ האָט געשרייען. מען האָט חנה-לאהן דורך קעלערן געפירט, אין די טיפענישן אַראָפּ. זי האָט געהאַלטן יא-סעלען בײַ דער האַנט און איז נאָכגעגאַנגען. זי האָט נישט מורא געהאַט. זי האָט זיך פאַרלאָזט אויף גאַט . . .

צום סוף האָט מען איר אָנגעוויזן אַ שטרויזאָק אין אַ ווינקעלע, צווישן אַ סך, אַ סך שטרויזעק. און זי איז אַרויפגעקראַכן מיט אירע קינדער, האָט זיך אײַנגענורעט אין איר ווינקל מיט די איריקע און

די צווישנדעקניקע — די פאַסאָזשירן וואָס זײַנען געפאַרן גאָר אונטן אין שיף, אויף זײער ניט קיין באַקוועמען אָפן. שטרויזאָק — אַ זאַק, אָנגעשטאַפט מיט שטרוי, וואָס פאַרבײט אַ מאַטראַץ. אײַנגענורעט — אַנגעגראַכּן זיך, אײַנגעטוליעט זיך.

האַט מורא געהאַט זיך צו רירן. ערשט איצט האָט זי אָנגעהויבן מורא צו קריגן פאַרן גרויסן שרעקלעכן ים, כאַטש זי האָט אים נישט געזען, כאַטש זי האָט אים נישט געפילט, ווייל די שיף איז נאָך געלעגן אין האַפן.

דערווייל איז אין דער קאַמער וואו זי איז געלעגן געוואָרן גאַנץ היימלעך. און אז חנה-לאה האָט זיך אַרומגעקוקט, האָט זי דערזען אז זי געפינט זיך צווישן בלוז אײגענע. דאָס איז געווען די אַפּמײלונג פאַר „ײדישע פאַמיליעס מיט קינדער“.

— נאָ, זי איז אויך דאָ! וואו זײַט איר געווען דורך דעם גאַנצן

וועג?

חנה-לאה האָט זיך אומגעקוקט ווער עס רעדט מיט די ווער-מער. עס איז געווען די ײַדענע מיט וועלכער זי האָט זיך באַגעגנט בײַ דער גרענעץ און וועלכע פאַרט צו איר אַנטלאַפּענעם מאַן.

חנה-לאה האָט זיך מיט איר דערפרייט ווי מיט אַן אַלמן פּרײַנד.

— וואו זײַט איר געווען? איך האָב דאָך אײַך געזוכט!

און די ביידע שכנות אויף די צוויי שמרוזעק האָבן צוזאַמען-גענומען זייער קינדער און האָבן אָנגעהויבן צו ריידן צווישן זיך ווי-אַלמע צוריקגעפונענע פּרײַנד.

דערווייל האָט זיך איין ײַד באַקאַנט מיטן צווייטן. אַלע האָבן גערעדט אין איינעם, האָבן אויסגעפרעגט אויף באַקאַנטע פון זייערע שמעט. און איין ײַד האָט אַזוי לאַנג געפרעגט דעם צווייטן, ביז עס האָט זיך אַרויסגעוויזן אז איינער איז מיטן צווייטן משפּחה.

— אויב אַזוי, מאַ מעגן מיר דאָך מאַקע מנחה דאַוונען! —

האַט זיך אָנגערופן אַ פּריילעכער קול.

— נו, אַדרכאַ, אַדרכאַ, — האָבן זיך געהערט קולות אַרום.

— ײַדן, איר ווייסט אז מע צינדט הינט דאָס ערשמע ליכטל?

— האָט ווער אין אַ ווינקל דערמאַנט.

— אַ גומער סימן, דעם ערשטן מאַג חנופה אויף דער שיף

אַרויפגעאַנגען.

— ווער איז דאָ פון אונדז אַ בעל-מנגן? — פּרעגט ווער פון

עולם.

היימלעך — פּריילעך, געמיטלעך, אַזוי ווי אין דער היים, cheerful.
בעל-מנגן (באַלמעאַנגן) — אַ זינגער, אַ קענער אויף זינגען.

— ווי הייסט? מיר האבן דאך דעם קעלצער חזן דא! — האָט א ייד געווין אויף א יונגמאן מיט א געל בערדל, וואָס ער האָט זיך געהאלטן א ביסל אָפגעזונדערט פונעם גאַנצן עולם.
— פון וואָנעט ווייסט איר אז דאָס איז דער קעלצער חזן? — פרעגט מען דעם ייד.

— מיר דאַרף מען שוין קיין פינגער אין מויל נישט אַרניינלינגן. איך ווייס שוין! — מענהט דאָס יידל פלינק און גיט א וואונק צום געלן יונגמאַן, — איך דערקען שוין, אין זיין באַסשמים דערקענט מען שוין! נאָ, זעסט? — ווייזט ער אויף דעם יונגמאַן — דו זעסט דעם לאַנגן נאַגל פון גראַבן פינגער? ווייסט, איך האָב דאָך אַליין אים דאוונען געהערט!

עס האָט אַ ביסל געדויערט ביז דער געלער יונגערמאַן האָט זיך געלאָזט „צו וויסן געבן“ פאַר זינע ברידער אז ער איז פאַקע דער קעלצער חזן. דערנאָך האָט עס אַ ביסל געדויערט ביז ער האָט זיך געלאָזט אינעריידן אז ער זאַל גיין „פאַרן ברעמל“. נאָר אין אַ פאַר מינוט אַרום איז ער שוין געשטאַנען פאַר צוויי ליכטלעך וואָס האָבן געברענגט אויף אַ קעסמל, און דער יונגערמאַן האָט גע- גאַרגלט פאַרן עולם, און אַלע ווייבער און קינדער פון שיף האָבן מיטגעזאָגט קדושה.

אַ מנהג-דאוונען איז געווען אַ שיינס און אַ חנישם. נאָך מנהג-דאוונען האָט מען געפרעגט, ווער האָט חנוכה-ליכטלעך. עס האָט זיך אַרויסגעווין אז אַלע האָבן זיך געריכט אויף חנוכה און האָבן אָנגעגרייט חנוכה-ליכטלעך. האָט יעדע משפּחה אָנגעצונדן די ליכטלעך אויף איר קעסמל. און דער קעלצער חזן האָט זיך אַוועקגעשטעלט פאַרן עמוד וואָס איז באַשטאַנען פון איין קעסמל אויפן צווייטן. דער עולם האָט באַלד געפונען אַ פאַר קוויטשערלעך

קעלצער — פון דער שטאַט קעלץ.
זיך געלאָזט „צו וויסן געבן“ . . . — אַן אַנצוהערעניש אויף דער מעשה מיט יוספּן און זינע ברידער, וואו דער אויסדרוק ווערט געניצט.
„פאַרן ברעמל“ — פאַרן עמוד (אַמעד), פאַרן אָרט וואו עס שטייט דער חזן.

נאַרגלעך — to brawl, to trill, to quaver
קדושה — אַ שטעל אין דאוונען וואָס ווערט פאַררעכנט ווי באַ- זונדערט הייליק.
קוויטשערלעך — דאָ: זינגערלעך, מיטהעלפערט פון דעם חזן.

פאר אים. א סאפראנדל האט ער אליין מיטגעפירט מיט זיך, זיינעם א יינגל, א קינד א וואונדער אין דער וועלט — אַמעריקע וועט אויפן קאפ שטיין! און עס איז געווארן אַפגעזונגען א חנוכה-בענטשן מיט א מזמור, וואס אַזעלכעס האבן נאך די לייט נישט געהערט.

חנה-לאה האט פאַרגעסן אז זי געפינט זיך אויף דער שיף. איר האט זיך געדאַכט אז זי איז ביי זיי אין שמעטל אין דער שול. עס האט איר נאך וויי געמאַן וואס מאיר איז דא נישטאָ. דאָס געזאַנג איז געגאַנגען וואָס אַ מאָל העכער. דער יינגל, דאָס סאַפראַנדל, האט וואונדער געוויון. און די גאַנצע שיף יידן האבן אונטערגע-האַלפן. און דאָס קול איז געגאַנגען וואָס אַ מאָל העכער און פריי-לעכער. און אז דער חזן האט געענדיקט דאָס זינגען, האט זיך אַנגערופן דאָס פריילעכע יידל, הויך אויף אַ קול, רייבנדיק זיך די הענט:

— איצט פאַסט די גומע לאַטקע און די פעטע גריוון לפּכוֹד חנוכה!

— און אפשר דאָס פּיינע קערטל? — רופט זיך אַן אַ צווייטער.
— און טאַקע דאָס פּיינע קערטל אויך! — ענטפערט אַפּ דאָס יידל, רייבנדיק זיך די הענט.

— גריוון זיינען דאָ! — רופט זיך אַפּ אַ ווייבעריש קול פון אַ שטרויזאָק אַראָפּ און דערלאַנגט פון אַ גרויסן פאַק אַרויס אַן איינגע-פאַקטן טאַפּ קאַלמע גריוון.

— פון וואַנעט האט איר גענומען גריוון? — פרעגט אַ יידענע?
— מיין טאַכטער האט מיר מיטגעגעבן אין וועג אַרײַן דאָס האַרץ צו דערכאַפּן, — ענטפערט די יידענע גאַנץ גלייכגילטיק.

אין אַ פאַר מינוט אַרום זיינען שוין געזעסן די יידן פון פאַר-שיידענע געגנטן און לענדער, וואָס זיי האבן נאָך נעכטן זיך נישט געקענט, מיט זייערע קינדער אַרום איין מיש, האבן געגעסן פון איין

סאַפראַנדל — דאָ: אַ יינגל וואָס האט אַ סאַפראַנג-שטימ. מזמור (מיזמער) — געזאַנג; אַ ספּעציעל געזאַנג בנים בענטשן די חנוכה-ליכטלעך. דאָס פּיינע קערטל — אַ פּיינע קאַרטנשפּיל, אַ שפּיל אין קאַרטן ווי עס באַדאַרף צו זײַן; חנוכה פּלעגן יידן שפּילן אין קאַרטן.

מעלער, האָבן זיך געמייילט די ביסנס און האָבן זיך געפילט צווישן זיך ווי מיטגלידער פון איין משפּחה, ווי אַלטע, ווי אַלטע פּרינד פון אַמאָליקע, אַמאָליקע צייטן, וועלכע האָבן זיך געטראָפּן נאָך יעמאַלט, ווען דער בית-המקדש איז געשטאַנען, זיינען אין איינעם אין די פּרוערדיקע גלותן געווען און באַגעגענען זיך ווידער דאָ, אויף דעם וועג קנין גלות אַמעריקע.

נאָר יאַסעלע איז אין דעם אַלעם נישט געווען. כּחינם האָט די מוטער אים אימלעך מאַל געצויגן ביים אַרבל, ווען דער חזן האָט גע-דאוונט. וואו איז יאַסעלעם שיינ זמן נאַכאַגן? יאַסעלעם גרויסע גלאַנצנדיקע אויגן קוקן איצט דורך דעם פענצטערל אין דער נאַכט אַרײַן, אויף דעם ברייטן, גרויסן ים.

דאָס איז ער, דער ים הגדול, וואָס פון אים שטייט אין חומש, וואָס לויפט ווייט אַוועק וואו קיין עק איז נישטאַ, וואו די וועלט ענדיקט זיך, וואו די הימלען הייבן זיך אָן. טונקל איז ער און שווינגעדיק. קאַלט און ערנסט ליגט ער אויסגעצויגן און לויפט ווייט, ווייט אַוועק.

פון דער ווייטער טיפעניש פון ים קומט אָן צו לויפן אַ וואַל. גרויס איז ער ווי אַ שרעקלעכע ווילדע חיה. און גיט אַ שרעקלעכן ברום און אַ שלאַג אָן אין דער שיף. אַט האָט זי שוין — די חיה, דער וואַל — דאָס מויל געעפנט די שיף איינצושלינגען. און אַלע, די גאַנצע שיף, וואַלט געוואָרן איינגעשלונגען אין אים. נאָר גאַט שטייט און זאָגט: „נישט!“ און מיט אַ געבייזער גיט זיך דער וואַל אַ שלאַג אָפּ פון דער שיף און לויפט ווייט אין ים אַרײַן . . .

עס פאַלן די הימלען איבערן ים. עס שטינגט דער ים אין הימל אויף. און טונקל ווערט איבער זיי ביידע. און מיט אַ מאַל גיבן

גלות אַמעריקע — דאָס פאַרלאָזן די היים און קומען קנין אַמעריקע (ביים באַטראַכטן עס ווי אַן אומגליק): די צרות וואָס מע לינדט זיך אָן אין אַמעריקע.

ים הגדול (יאָם האַגאַדל) — דער גרויסער ים. אין מעשהלעך רעדט זיך אָפּט וועגן דעם ים הגדול.

זיך א צינד אן ליכטלעך אין מיטן ים און שווימען אין דער לופטן, צווישן הימל און ים. איין ליכטל, נאך איינס, א גאנצע ריי, הונדערטער, טויזנטער, איינס נאכן אנדערן. און גלייך זיינען זיי, ווי ביימלעך איינגעזעצטע. וואס איז עס? צי איז ביי זיי אויך חנוכה?! און האט דער ים זיינע חנוכה-ליכט אנגעצונדן? אדער זיינען דאס די ליכט פון פענצמער פון הימל וועלכע זיינען שוין פון יענער זייט ים? . . .

שמיל איז שוין געווען אין דער אפטיילונג פאר די יידישע עמיגרענטן. דא און דארט זיינען די פאמיליעס געפאלן איבער די שטרויעק און זיינען איינגעשלאפן. דא און דארט איז אן עמיגרענט געזעסן ביי דער שיף פון א צאנקענדיק חנוכה-ליכטל און האט אויף זיין קאסטן געשריבן דעם לעצטן גרוס פון שיף צו זיין פאמיליע. און יאסעלע איז נאך אלץ געלעגן ביי דער מוטערס זייט אויפן שטרויזאק און האט מיט זיינע גרויסע אויגן ארויסגעקוקט אין דער נאכט אריין אויפן ים.

אין דרויסן איז שוין פינצמער געווען. א שווארצע, שווערע כמארע איז געלעגן איבערן ים. אלץ איז געווען פארשמעלט. נאר הינטער די ווענט פון שיף האט זיך געהערט דאס ברומען פון די וואלן וואס זיינען אנגעקומען צו לויפן פון ים. זיי האבן געקלאפט אויף די ווענט פון שיף. און יאסעלע האט געטראכט:

פון וואנעט די וואלן קומען אן צו לויפן, פון דער טיפעניש פון ים, פון דארט ווייט, נאך די ליכטלעך, וואו עס איז שווארץ, — דארטן ליגט דער לוויטן און אויף זיין עק שטייט די וועלט, און עס איז גענוג אז ער זאל איין ווארף געבן מיט זיין עק, אז די גאנצע וועלט זאל אין ים אריינפאלן. נאר גאט שטייט דערביי און זאגט: „ריר זיך נישט!“ און דער לוויטן גיט זיך קיין ריר נישט.

ער האט אים באשנימפערלעך געזען, דעם לוויטן, דארט אין דער טונקליקייט, וואו ער שניידט זיך אויס פון ים ארויס און שטייגט

צאנקענדיק — וואס האלט בניס אויסגיין (וועגן א ליכט).

כמארע — וואלקן; שווערער, פינצטערער וואלקן.

לוויטן (ליוויאסן) — דער לעגענדארער פיש וואס האלט די וועלט

אויף זיין עק.

וואָס אַ מאַל בולמער, בולמער פון ים אַרום. אַט וואַקסט זײַן קאַפּ, וואַקסט זײַן עק. ער צײַט זײַך אויס וואָס אַ מאַל לענגער, אַט-אַט ביז ער דערגרייכט שוין דאָ אַהער. אַט וועט ער באַלד אַנרירן מיט זײַן עק די ווענט פון שײף און אַליץ וועט ער אומדרייען אין ים אַרײַן!

— מאַמע! — האָט פּלוצעם יאַסעלע געגעבן אַ שרײַ אויס מיט אַ האַרץ-שרעקעדיקן געשרײַ, אַז חנה-לאַה האָט זײַך אויפגעכאַפּט, האָט זײַך אומגעקוקט וואו זײַ איז. זײַ האָט גענומען יאַסעלעס קאַפּ הינטער איר טוך אַרונטער און האָט אים דעם פנים פאַרשמעלט.

— לײען קריאת-שמע, יאַסעלע, און שלאָפּ!
און יאַסעלע האָט מיט אַ האַרץ-קלאַפעניש קריאת-שמע גע-
לײענט הינטער דער מוטערס טוך.

בולט (בוילעט) — קלאַר, אַרויסשטאַרצנדיק.
קריאת-שמע (קרישמע) — די תּפילה וואָס מע זאַגט פאַרן אייגן-
שלאָפּן; אַז מע לײענט קריאת-שמע באַפרייט מען זײַך פון די שרעקן בײַ
נאַכט.

צום אמעריקאנער ברעג

עס איז געווען א שיינער טאג אויפן שיף. די זון האט ברייט געשיינט איבערן ים. און אזוי ווי דא וואלט מען זי געלאזט איין מאל אין איר לעבן אויסציען זיך אין איר גאנצער גרויסקייט, אז עס זאלן איר ניט שטיין אין וועג קיין שפיצן פון דעכער און קלויסטערס, — האט זי איבערן ים געוויזן איר פראכט און שניף. וויפל זי האט נאר געסטייעט, האט זי זיך פארשפרייט איבער דעם ברייטן, אומענדלעכן וואסער. זי האט מיט איר גלאנצנ-דיקן ליכט וואס זי האט געגאסן פון זיך אויפגעקאכט די קאלטע גיסנדיקע וואלן פון ים. דער ים האט געברויזט קעגנאיבער איר שניף און דאס וואסער האט געשימערט.

איבער דער לענג פון ים, וואו דאס אויג האט נאר געקענט דערזען, האט זיך געווארפן איין גרויסער לאנגער שימערירנדיקער וואל וואס האט געבלישמעט אנטקעגן דער זון און האט אזוי געלויכטן אז דאס אויג האט ניט געקענט אריינקוקן אין דעם ליכט. און איבער דעם וואל האט די שיף אלץ זיך געשטארקט דורכצו-שווימען און האט נישט געקענט. דער לויכטנדיקער וואל איז איר פארויסגעלאפן דעם גאנצן וועג און האט געברויזט מיט זיינע וואסערן אונטער די רעדער פון דער שיף.

אויף דער שיף איז היינט געווען יום-טוב. מען האט זיך דער-נענטערט צום ברעג פון אמעריקע. כאטש מען האט דעם ברעג נישט געזען, דאך האט מען געפילט זיין נאנטקייט. און יעדן אויגנ-בליק האט מען זיך געריכט אים צו דערזען.

נאך מיט א טאג פריער האבן די מאטראסן די גאנצע שיף גע-וואשן. נאך מיט א טאג פריער האבן די מעוועס פון אמעריקאנער

געסטייעט — עס איז געווען גענוג, עס האט געקלעקט.
שימערן, שימערירן — to glimmer, to sparkle
מעוועס — seagulls

זינט זיך געוויזן און האבן מיט זייער שרעקעדיק געשריי באגלייט די שיף א גאנצע נאכט. נאך מיט א מאג פריער האבן אומענדלעך פיל קליינע שיפלעך זיך געוויזן איבערן ים. נאך מיט א מאג פריער האט מען אין די קאיומעס איבער דער גאנצער שיף אויסגערופן: גרייט זיך!

די אמעריקאנער פאן אויפן מאסטבוים פלאטערט שטאלץ איבער דעם ברייטן ים. און די פעלקער זיינען ארויס פון זייערע געצעלטן מקבל פנים צו זיין דעם אמעריקאנער באדן.

יעדער איינער האט דאס בעסטע ארויסגענומען פון זיין קאסטן און דערמיט זיך אויסגעצייכנט. אויסגעפוצט אין יום-טוב-קליידער, שטייען דא די פעלקער פון דער וועלט אויף דעם אייבערדעק פון שיף. זייערע בליקן זיינען געווענדט מיט בענקשאפט און זיי ווארטן מיט קלאפנדיקע הערצער אויפן אמעריקאנער ברעג.

דא און דארט זעט מען אן אוקראינישן פויער מיט זיין רויט העמד און שווארצן הוט. ער שטייט און קוקט תמעותאטע אויפן וואסער. לעבן אים איז זיין ווייב, זי דריקט צו מיט שרעק און געבעט דעם מעטאלענעם צלם פון איר הארץ צו די ליפן. א פוילישע פארטיע, אין דעם רויטן נאציאנאלן קאסטיום, גרופירט די קינדער ארום זיך. א הויכער ברייטער אימאלאנער, מיט זיין רויטן האלדז-טוך און צעקנייטשטן קאפעליוש, האלט זיין מאנדאלינע אין דער האנט. ער האט גארנישט וואס צו ברענגען פון זיין רייכן לאנד, נאר זיין געזאנג און זיין מאנדאלינע. אין דעם ים פון פארבן ווארפט זיך דער קאלירטער טוך אויף א שפאנישן שווארץ-מידלשן קאפ. עס בלייבט זיך ארויס צווישן דעם ים מענטשנעפ א בלייכער קריסטוס-פנים, ארומגערינגלט אין א שווארצער בארד פון א פוילישן ייד. דא און דארט נעמען זיך צונויף די רומענישע פויערים ארום א צלם

קאיומעס — cabins.

מאסטבוים — mast.

מקבל פנים זיין (מעקאבל פנים) — אויפגעמען, פריינדלעך אויפ-געמען.

צלם (ציילעם) — cross.

תמעותאטע (טאמעוואטע) — נאריש, נאזו.

קריסטוס-פנים — א פנים וואס איז ענלעך צו דעם, מיט וועלכן מע

מאלט געוויינטלעך קריסטוסן.

וואס ווייזט זיך איבער זייערע קעפ. זיי קניען צו דער ערד און לאזן שאַלן איבער דעם ברייטן ים א רעליגיעזן לויבליד. די קא-טוילישע באפעלקערונג מוט זיי שוין נאך: אין צווייטן ווינקל האבן זיך די פוילישע פויערים צוזאמגעקליבן ארום א צלם און א קלויסטער-פאן, און עס דערהערט זיך דאס מוראדיקע קאטוילישע קלויסטערליד וואס איז מער ענלעך צו הארץ-ריינסדיקע געשרייען ווי צו א ליד.

און די זון באשימערט דאס וואסער, באגיסט מיט ליכט די שיף, ברענגט צונויף די פארבן פון די פארשיידענע פעלקער אין איין גרויסער קאלירטער פאן. די געזאנגען ווערן אויסגעמישט, די לידער ברומען איבערן ים, די וואלן קלאפן אונטער די רעדער פון שיף. און עס ווערט איין גרויס, גרויס לויבליד צו דעם ברעג, וואס אלע ווארמן אויף אים מיט בענקענדיקע בליקן און מיט קלאפנדיקע הערצער.

אמעריקע מקבל פנים זיין איז אונדזער חנה-לאה ארויס מיט אירע קינדער, ארויס פון שיפלאך וואו זי האט זיך אויפגעהאלטן צוועלף מעג. אנגעטאן אין איר שענסמער שבת-הויב מיט דעם נייעם טוך, שמייט זי דא צווישן די פעלקער פון דער וועלט מיט יאסעלען ביי דער האנט, מיט דער „קאמאנדע“ און מיט רחלען. אנגעטאן יאסער לען דאס שבתדיקע סאמעטענע הימל, אפגעוואשן אים דעם פנים און פארקרניזלט אים די פאותלעך, אז ער זאל אין די אמעריקאנער אויגן חן געפינען. דער „קאמאנדע“ — אויך אויסגעפוצט די קא-פאטקעלעך, אויסגעשמירט זיי די שטיוועלעך, און רחלען פארפוצט אין איר נייעם שבת-קליידל, — שמייען זיי דא, אונדזער פלייש און בלוט, צווישן די פעלקער פון דער וועלט און ווארמן אויך אויף דעם אמעריקאנער ברעג, וואו עס געפינט זיך זייער פאטער וואס איז אהינגעפארן זוכן פאר זיי אן אפרו און אן אויפהאלט.

קיין ליד זינגט זי נישט. קיין ווארט זאגט זי נישט. וואס זאל זי רעדן? וואס זאל זי זאגן? וואס זי וויל, וואס זי ווינטשט אין איר הארץ — ווייס גאט גאנץ גוט.

פארקרניזלט — פארדרייט אין קרייזלעך, עס זאל זיך לאָקן, זיך קרייזלען (זעו).

אזוי שטייט זי, חנה-לאה מיט אירע קינדער, און ווארט אויף אמעריקע און אויף איר מאן מאירן. די הויב זיך גלייך געמאכט אויפן קאפ, אז זי זאל בני מאירן אין די אויגן חן געפינען; ווי א יידישע טאכטער, האט זי די האר פעסט אונטער דער הויב ארונטערגע-שטופט, — גיט זי א ווארט א בליק אויף די קינדער. וואס וועט ער זאגן צו זיי? גיט זי א רוק צוריק א יונג פון דער „קאמאנדע“, וואס ער האט זיך ארויסגערוקט, מאכט גלייך דאס הימעלע אויף יא-סעלעס קעפעלע און גלעט אים דאס פנימל.

באלד האט זיך דערהערט א גרויס אויסגעשריי אויף דער שיף. און די מאסע ווי איין מענטש האט זיך געגעבן א לאז אראפ אויף די קני און זיך געצלמט. חנה-לאה האט מיט שרעק זיך געגעבן א קוק אום. זי האט דערנען פאר זיך א ליכטנדיקן דיקן נעבל און פון נעבל האבן זיך ארויסגעשנימן הויכן פירעקעדיקע בערג, עפעס אזעלכס וואס זי האט נאך קיין מאל נישט געזען. די מענטשן אויפן שיף זיינען געבליבן שטיין און מיט גרויסע אויגן און אויפגעעפנטע מינלעך האבן זיי געהאלטן אין איין קוקן אהין צו די בערג, צו דעם וואס מען האט קיין מאל נישט געזען. נאר וואס א מאל איז דער נעבל שיטערער געווארן, דורכזיכטיקער און ליכטנדיקער. און פון דעם נעבל האבן זיך שוין שארף אויסגעשנימן פינף הויכע פירעקעדיקע קאסטנס וואס זיינען געשטאנען איינער הארט לעבן דעם אנדערן און האבן געשאפן ווי אן אייזערנע וואנט אויף דעם ברעג פון ים, א וואנט וואס פארשמעלט אלץ וואס איז הינטער איר. דאס זיינען געווען די ערשטע וואלקן-קראצערס וואס שטייען אויף דעם אמעריקאנער באדן.

די מענטשן זיינען געווארן געפלעפט און זיינען געשטאנען ווי איין מענטש און געקוקט מיט פארוואונדערונג און נייגעריקייט אויף די מאדנע באשעפענישן. זיי האבן אויסגעזען, די הויכע פיר-עקעדיקע קאסטנס, ווי ווילדע באשעפענישן, ווי מוראדיקע לייבן וואס שטייען אויף דעם ברעג פון אמעריקע.

„די האר פעסט אונטער דער הויב“ . . . — א פרימע יידענע טאָר גיט ווייזן אירע האָר.

געפלעפט — זייער שטאַרק פאַרוואונדערט, startled.

דערווייל האבן זיך דורכגעשניטן איבער דער לענג פון וואסער אומגעהייער גרויסע ליכטיקע שיפן וואס האבן שרעקלעך ווילד געפינפט. פון דער ווייטנס האט זיך פארנומען א מוראדיק ברומען פון נעבל ארויס. אזוי ווי אין דעם נעבל וואלט זיך א ים געקאכט און די קאכעניש ברומט דאס ארויס פון אים. דאס ברומען פון דער ווייטנס און דאס שרעקעדיקע פייפן פון די לויפנדיקע שיפן האט א שרעק אנגעווארפן אויף די מענטשן. דאס קלויסטער-געזאנג האט אויפגעהערט, דער צלם איז פארשוואונדן. און א גרויסע שטילקייט האט געהערשט אויפן שיף. אלע האבן זיך געפילט צוגעדריקט און קליין אין דער גרויסקייט וואס עפנט זיך אויף פאר זייערע אויגן פון נעבל ארויס.

נאר איין הנה-לאה האט נישט מורא געהאט און איז נישט דערשראקן געווארן. אומעטום איז דא גאט! און זי האט דאך שוין אירס דארט, אויף יענער זייט נעבל, — דער פאטער פון אירע קינדער איז דארט.

דערווייל האט די שיף א גרויסן קרעכץ געמאן, האט געגעבן א גרויסן קראך אין וואסער און איז געבליבן שטיין. צו דער שיף איז א קליין שיפל צוגעפארן. אין א פאר מינוט ארום זיינען צוויי מענטשן ארויף, אמעריקאנער, מיט אמעריקאנער פענדלעך און שמערנדלעך אויף די היט. זיי האבן געגעבן א זאג און די גאנצע שיף מענטשן האבן זיך געשמעלט אין א ריי, איינער נאכן אנדערן. זיי האבן געמאכט א צוים, געשמעלט זיך, און אלע מענטשן פון שיף האבן אנגעהויבן דורכצוגיין פאר זיי.

עס זיינען געווען דער אינספעקטאר מיטן דאקטער פון דער אמעריקאנער רעגירונג.

די הערצער האבן אנגעהויבן צו שלאגן פאר שרעק. אלע האבן זיך געשמעלט גלייך, פארריכט די היט און די רעק אויף זיך, שטארק געמאכט די ארעמס, און מיט פעסטע טריט האבן די פעל-קער אנגעהויבן פארבייצוגיין פאר זיי.

עס זיינען געגאנגען רומענער, פאליאקן, רוסן, יידן, איטאלי-ענער, שפאניער. יעדער איינער און איינער, יעדע פרוי מיט אירע

אומגעהייער — זייער גרויס, שרעקלעך.

קינדער, האָבן געמאַכט שטאַרק זייערע אַרעמס און פעסט זייערע מריט אַז זיי זאָלן געזונט אויסזען. גוט האָבן די אַמעריקאַנער באַקומט די פעלקער וואָס זיינען געקומען צו זייער ברעג. זיי האָבן געקוקט אין די אויגן אַרײַן, אַנגעטאַפּט די הענט: צי איז געזונט דער מענטשן-מאַטעריאַל וואָס ברענגט זיינע הענט אַראָפּ זיי צו באַדינען? צי געזונט און שטאַרק וועט זײַן דער דור וואָס וועט פון די געבוירן ווערן, צו באַזעצן זייער לאַנד?

און אַז עס איז אַנגעקומען די ריי צו חנה-לאַהן, אַז זי זאָל זיך און די איריקע פאַר די אַמעריקאַנער ווייזן, האָט זי — ווי יעקב פאַר עשוֹן — איר מחנה צעטיילט. פאַרויס האָט זי געשיקט פאַר זיך רחלען מיט אירע צוויי שוואַרצע שבתדיקע צעפּלעך. רחלע האָט געפונען חן — דורכגעלאָזט. נאָך איר איז געגאַנגען די „קאַמאַנדע“. אַנגענומען זיך ביידע בײַ די הענט, האָבן זיי מיט זייערע שבתדיקע שמיוועלעך געקלאַפּט אויפן דיל אַז זיי זאָלן געזונט אויסזען. באַקומט די אויגן, דעם האַלדז, אַ קלאַפּ געטאַן זיי אויפן רוקן און מיט אַ צופרידענער מינע זיי דורכגעלאָזט. דערנאָך איז געגאַנגען חנה-לאַה מיט יאַסעלען בײַ דער האַנט. מיט אַ מינוט פריער האָט זי אים געקרייזלט די פּאָותלעך אַז ער זאָל חן געפינען. דער דאָקטער האָט גענומען יאַסעלען פאַר דער האַנט, אים געקוקט אין די אויגן אַרײַן. יאַסעלע האָט געצימערט, האָט אַנגעכאַפּט די מוטער בײַם קאַפּטן. דער דאָקטער האָט אים אויפ-געדעקט דאַס קאַשקעטל, געגעבן אַ קוק אויפן קעפּל און האָט אַ וואונק געטאַן צום אינמפּעקטאָר.

חנה-לאַהס האַרץ האָט איר עפעס שלעכטס אַנגעזאָגט. די הענט האָבן איר אַ צימער געטאַן.

ווי יעקב פאַר עשוֹן (אייסעוון) — ווען יעקב האָט זיך געדאַרפּט באַגעגענען מיט זײַן ברודער עשוֹן, פאַר וועלכן ער האָט זיך געשראַקן, האָט ער צעטיילט זײַן פאַרמעגן אין אַ פאַר גרופּעס.
קאַפּטן — אַ ווייבערשע לאַנגע בלווע.

— גארנישט, פון לעצמן טיפוס א קראץ אין קאפ! — פאר-
ענטפערט זיך הנה-לאה.
דער אינספעקטאר האט געגעבן א וואונק צו נאך איינעם.
קיינ איין ווארט איז נישט געווארן געזאגט. און יענער האט שוין
אנגענומען יאסעלען ביי דער האנט און אוועקגענומען אים אין א
זיט.
יאסעלע האט אבער פעסט געהאלטן דעם מאמעס קאפפן.
זינע יידישע אויגן האבן א צימערנדיקן בליאסק געגעבן. די פאות-
לעך האבן געצימערט.
— פון לעצמן טיפוס א קראץ אין קאפ געבליבן! — מענהט
נאך אלץ הנה-לאה פארן אינספעקטאר אויף יידיש, אנהאלטנדיק
יאסעלען ביי דער האנט.
קיינער האט זי נישט געהערט. מען האט זי באלד אוועק-
געשטופט. אויף איר ארט האבן פעלקער געווארט.
— אוי, מאמעלע-קריון! — האט די יידענע געגעבן א שריי
אויס און איז שוין געווען אין דעם ווינקל וואו מען האט יאסעלען
אהינגעפירט.
— און וואו זינען שוואלכץ? — האט זי געזוכט מיט
אירע בליקן אויף יענער זיט צוים די איריקע.
נאר אויף יענער זיט איז שוין געשטאנען רחלע, די „קאמאנ-
דע“ האט זי געהאט לעבן זיך און האט די מומער בארואיקט מיט
א מאך מיט דער האנט, אז זי קען זיך פארלאזן אויף איר.

א קראץ אין קאפ — א לענגלעכער פאס אין קאפ וואו עס איז נישט
געווען קיין האר; scratch. מען האט ניט אריינגעלאזן קיין אמעריקע,
אויב מען האט געהאט געוויסע קראנקייטן, צווישן זיי אויך א קראנקייט
פון הויט פון קאפ.

8

אויף דעם אינדזל פון טרערן

ואיר איז אַראָפּ צו דער שיף אָפּנעמען די זיניקע.
ער האָט געוואַרט אויף דעם מאַג די גאַנצע צייט וואָס ער
האַט זיך געפונען אין דעם פרעמדן לאַנד און ער האָט זיך
צוגעגרייט צו דעם פון דער ערשטער מינוט פון זײַן אַראָפּקומען
קײַן אַמעריקע. ווען ער איז געגאַנגען אין גאַס און אָן איבעריקן
מאַלער געהאַט, געזען אין קראַס אַ קינדערש מאַנטעלע, — האָט ער
עס געקויפט, אַהיים געבראַכט, בײַ זיך אין קאַסען האָט ער אָנגע-
גרייט אַנצוטאָן פאַר דער ווייב און די קינדער. אַראָפּ פון שיף,
אַרײַן צו מיר אין שטוב, — קודם פל אַראָפּ „דעם גרינעס“ און טוט
זיך איבער! — האָט ער זיך געטראַכט. אַ דירה איז שוין אויך
גרייט. געהאַלפן אים דינגען האָט דער מומעס זון, אין שכנות מיט
דער מומע אויף דער דריטער סטריט. אַ קעלער, אַבי אָן אייגענער
ווינקל! — האָט ער געזאָגט. און איצט האָט ער זיך געגרייט זיי
פון שיף אַראָפּצונעמען.

ער איז געפאַרן מיט זיי דורך דעם גאַנצן ים. אַלע מאַג איז
ער אין קאַנטאָר געלאָפן וואו ער האָט געקויפט די שיפסקאַרטעס
און נאַכגעפרעגט זיך „וואו די שיף האַלט“. פון נעכטן אָן ווייס
ער אַז היינט איינס אַ זייגער נאָך מיטאַג וועט די שיף אָנקומען
אין האַבאַקען. דאָרט, ווייס ער גאַנץ גוט, וועט מען אים די
זיניקע ניט אַרויסגעבן. דאָרט לאָזט מען נאָר אַראָפּ די ערשטע-
קלאַסיקע און די צווייטע-קלאַסיקע. צו די זיניקע וועט ער מוזן
פאַרן שפעטער קײַן עלים-אײַלענד. נאָר דאָרט, אין האַבאַקען,
וועט ער זען זײַנע פון דער וויימנס אויפן אייבערדעק.

אַ נאַכט פּרױער איז ער געגאַנגען צו דער מומע. עטלעכע
לאַנדסלייט האָבן אים צוגעזאָגט אַז זיי וועלן מיט אים מיטגיין צו
דער שיף. און איצט שמייט ער שוין דאָ צווישן אַ גרויסן עולם

קודם פל (קוידעם־קאל) — פּרױער פון אַלץ.
קאַנטאָר — office.

בני א פענצטער פון דער גרויסער האלע בני דעם ברעג פון ים און זעט ווי די גרויסע שיף דערנענטערט זיך צו דער האלע צו. פא- מעלעך גייט זי, שווער, און זי איז ארומגערינגלט מיט א נעבל, ווי עס וואלט געשוועבט דערויף דער טיפער סוד וואס די שיף האט מיטגענומען מיט זיך פון אפענעם, ברייטן ים, פון וואנעט זי קומט איצט ארויס. דאס הארץ קלאפט אין אים, דער פנים איז בלייך. ער האט זיך שוין א פאר מאל נערווען מיט דער האנט איבער דער בארד אריבערגעצויגן. באלד וועט ער זיי זען דא, וואו ער איז איצט, זען די וואס ער האט זיי אין דער היים איבערגעלאזט.

אים האט זיך אויסגעוויזן אז דאס איז גארנישט נאטירלעך, אז דאס איז עפעס א גרויס וואונדער וואס די השגחה פרטית האט אים געטאן. ער האט זיך דערמאנט אין חנה לאהן. ער האט די אויגן פארקנייטשט. זי איז דאך אן אמתע צדקת! — האט ער זיך געזאגט. און עס האט אים געגעבן א נעם ארום אזא ווארעם געפיל אז ער האט זיך פלוצעם פאר זיך אליין פארשעמט. א רוי- מער שעמפלעק האט זיך אים אויפן פנים באוויזן און ער האט מיט א פיוון זיך געמאכט פארגעסן אין עפעס.

די שיף פארט איצט דערווייל צו. זי דרייט זיך ווי א שלאנג אין וואסער און ברומט אויף די וואלן. הונדערטער מענטשן ווארפן זיך צו די אפענע גרויסע פענצטער פון דער האלע און זוכן מיט די אויגן די זייעריקע. דארט, אויף דעם ריו וואס דערנענטערט זיך איצט צו די פענצטער, זעט מען אויך ווי הונדערטער ווארפן זיך צו דער זייט פון שיף און פאכן מיט די ווייסע טיכלעך, הייבן אויף פענדלעך, רוימע טיכער און גיבן צייכנס פון דער ווייטנס. א מינוט איז נאך טויט-שמיל ארום. נאר די שיף קרעכט אלץ שווערער, צוגייענדיק צום ברעג. באלד ברעכן אויף דא און דארט איינציקע אויסרופן, גוואלדן, היסמערישע אויסגעשרייען: עס דערקענען זיך פאמערס מיט קינדער פון דער ווייטנס. באלד ווערן די געשרייען אפמער און העכער. און וואס גענמער צום ברעג, אלץ העכער

האלע — hall.

השגחה פרטית (האשאכע פראטיס) — דאס געטלעכע אויפפאסן אויף יעדערן באזונדער; וואס די השגחה פרטית האט אים געטאן" — וואס גאט האט אים פערזענלעך באשטימט.

מיט א פיוון (קיוון) — מיט א קלארן ציל, intentionally.

שמינגן די אויסרופן, ביז די שיף גייט צו צום ברעג און ווערט פאר-
טויבט אין איין גרויסן, גרויסן היסטערישן פריידגעשריי.

מאיר שטייט נאך אלץ און זוכט מיט די אויגן אומרוואיק און
מיט שרעק. ער זעט נישט און הערט נישט וואס ארום אים איז —
ער שטופט אלעמען אפ און רייסט זיך צו צום פראנט פון פענצטער
און זוכט אלץ מיט די אויגן. ער זעט נישט, ער שטופט אלעמען
אזוועק פון זיך. „וואס איז? וואס איז?“ — קלאפט ער גערוועזן מיט
די ליפן. א קאלטער שווייס האקט אים ארום אויפן שמערן.

באלד האט ער באמערקט א גרופע קינדער, ווי זיי שטופן זיך
צווישן דעם עולם צום ראנד פון שיף. די מיידל העכער, די יינגלעך
נאך איר. זיינען דאס זיי? ער קוקט. דער פנים ווערט איבער-
געצויגן מיט א גרימאסע פון פרייד, אין די אויגן א העלע שנין.
ער שטרעקט אויס די הענט, וויל לויפן און דאס קול איז אים פאר-
שטיינערט געווארן אין האלדז.

באלד קוקן אויף אים א פאר גרויסע ליכטיקע אויגן. חיים איז
עס! ער שלאגט זיך מיט דער דעה: איז עס יא דער פאטער, נישט
דער פאטער? באלד שמעקט ער אויס די הענט און באלד האט עס
געגעבן א הילך אין דער לופטן: „דער טאטע!“ און עס האט זיך גע-
דאכט אז די שיף האט א צימער געגעבן און מענטשן האבן זיך
ארומגעקוקט: וואס איז?

עס איז געווען דער יונג פון דער „קאמאנדע“, חיים, וואס ער איז
געשטאנען אויף דער צווייטער זייט אויפן שיף, האט געריסן מיט
איין האנט דעם ברודער מיט דער שוועסטער און מיט דער צוויי-
טער האנט געוויזן אויף מאירן. ער האט געהאלטן אין איין שרייען:
— דער טאטע! דער טאטע! דער טאטע! — און אזוי הויך
און מיט אזא פייער אז מען האט געמוזט דעם יונג איינשמילן.

— און וואו איז די טאטע? וואו איז יאסעלע? — האט מאיר
אין זיך געפרעגט און געזוכט אלץ מיט די אויגן.
אין א פאר מינוט ארום איז ער פון אלץ געוואויר געווארן.

מאיר איז געלאפן איבער דער שטאט מיט א לאנדסמאן (דער
מומעס זון) זוכן הילף. מען איז ביי אלע לאנדסלייט געווען. אלע

האַבן דעם זעלביקן טאָג געוואוסט פון דעם „טראַבל“ וואָס מאיר האָט מיט זינגן אַ קינד. מען איז אין די רעדאַקציעס פון די ייִדישע צייַטונגען געלאָפן, האָט מען זיי אָפגעשיקט צו די „סאַסינעטיס“; די „סאַסינעטיס“ האָבן אָפגעשיקט צו די „לאַיערס“. און דאָך האָט קיינער גאַרנישט געקענט אויפמאַן. צום סוף איז מאיר אַליין אויף עלים-אַינלענד אַראָפּ: „לאַמיך כאַטש זען די איבעריקע!“

ביי דעם טויער, דורך וועלכן אַלע גייען דורך אין דעם גאַלדע-נעם לאַנד אַרײַן, האָט זיך געצויגן אַן אייביקע מענטשן-סטענגע. ביי פינף איינערנע גראַטקעס זײַנען געשטאַנען אַמעריקאַנער כאַאַם-טע און האָבן אויסגעפרעגט יעדן פאַרבײַגייענדיקן: ווי און ווען? די סטענגע האָט קיין מאַל נישט אויפגעהערט. אימלעך מאַל זײַנען נײַע שיפן צוגעפאַרן צום ברעג, האָבן נײַע מענטשן אַרויס-געוואָרפן. און די מענטשן, וואָס איינער איז געשטאַנען הינטער דעם צווייטן, האָבן געהאַלטן אין איין צײַען.

עס זײַנען געגאַנגען יונגע און אַלטע, מענער און ווייבער, דער-וואַקסענע און קינדער. עס זײַנען געגאַנגען פאַרשיידענע פעלקער, אין פאַרשיידענע פאַסאַנען און קאַלירן. די שפּראַכן פון דער ערד האָבן זיך געהערט דורך דער סטענגע רעדן. און עס האָט זיך גע-דוכט: קיין מאַל, קיין מאַל וועלן די רייען זיך נישט ענדיקן.

און אַ שרעק ליגט אויסגעגאַסן אויף די פּנימער פון די פעלקער וואָס צײַען זיך דורך דעם טויער אין גאַלדענעם לאַנד אַרײַן. מע פּילט ווי זייערע הערצער קלאָפן, מע זעט ווי זייערע הענט ציטערן. און יעדער איינער רופט אַן דעם נאַמען פון זײַן גאַט אין זײַן שפּראַך און בעט הילף. און אַלע פּילן זיך נאַענט, איין מענטש מיטן צווייטן. צום ערשטן מאַל הערן זיי דעם צווייטנס שפּראַך און דאָך פּילט מען זיך נאַענט. איין גרויסע אימה בינדט צונויף די הערצער פון די פאַרשיידענע מענטשן פון די פאַרשיידענע פעלקער אין דער איין ריי. מאיר איז אַראָפּגעקומען. דאָס האַרץ איז אים געווען פאַר-בימערט און די ליפן פאַרקלעמט. ער האָט זיך געחורט אַ גאַנצע רעדע וואָס ער וועט האַלטן פאַר זיי, פאַר די אַמעריקאַנער. „ווי הייסט? — האָט ער געשרייען אין זיך — „אַז מע זאַל נעמען אַ קינד פון אַ פאַטער און אַוועקרייסן! אין סדום איז דאָך אַזעלכס נישט

געוועזן ווי הייסט? וואס זאל איך טאן? ארינווארפן מיין קינד אין וואסער אריין? צוריקשיקן!"

און א גרויסער שרעק האט אים ארומגעכאפט פאר אַם דעם לעצטן ווארט. ער האט מורא געהאט צו טראכטן ווייטער, אבער עס האט אים געפויקט אין קאפ: „צוריקשיקן! א קינד אליין איבערן ים, איבער דעם גרויסן ים!

ער איז געלאפן אהין צום יידישן אדוואקאט וואס זיצט דארט פאר די יידישע אימיגראנטן. א בריוו האט ער געהאלטן אין די הענט, אנגעגרייט פאר אים פון עפעס א „סאסייעטי“. „אלץ וועל איך אים זאגן! וואו איז דאס געהערט געווארן? עס איז דאך עפעס אין אמעריקע, אין דער פרייער אמעריקע!“

געקומען צום מישל פון אדוואקאט, האט מאיר געזען אז ער איז דא נישט איינער. ארום מישל זיינען געשמאנען עטלעכע גא-ליציאנער יידן און האבן געמאכט אזעלכע גוואלדן: „אמעריקע! פארשאלטן זאל ווערן קאלומבוס און זיין מדינתו! א יידענע איז געשמאנען און האט געוויינט, מע לאזט איר טאכטער נישט אריין. עפעס א יונגערמאן האט זיך געקלאגט וועגן א פלה. און אלע האבן געשריען איבער דעם יונגמאן דעם אדוואקאט אז ער זאל צולאזן זיי צו זייערע משפחות.

דער אדוואקאט איז גאנץ רואיק געזעסן און האט זיך גלייב-גילטיק אויסגעהערט די גוואלדן פון די יידן מיט די ווייכער און רואיק זיך עפעס פארשריבן אין א ביכל אריין. מען האט געזען אז ער איז שוין געוואוינט געווארן צו דעם.

מאיר האט זיך דערשלאגן צו אים און האט אים איבערגעגעבן דעם בריוו פון דער „סאסייעטי“. דער יונגערמאן האט גאנץ גלייב-גילטיק דעם בריוו דורכגעלייענט (בני מאירן האבן געציטערט הענט און פיס), דערנאך גענומען דעם בריוו און אים גלייבגילטיק אויפן מיט אוועקגעלייגט, געגעבן א נעם אראפ די פאנסע פון דער נאז, א פינקל געמאן מיט די אויגן און געגעבן א צי מיט די פלייצעס:

— איך קען גארנישט טאן.

— אבער א קינד, א קינד, א קינד! — האט מאיר ארויסגערופן

די ווערטער פון צווישן די ציין וואס האבן זיך געשארפט איין ריי אויף דער צווייטער.

דער יונגערמאן האט א צי געגעבן מיט די פלייצעס.

— אן אפעלאציע קיין וואשינגטאן קען מען אנגעבן, — האט דער יונגערמאן געזאגט. מאיר האט ניט געהערט זיינע ווערטער.

— אבער זען זיך, זען זיך, זען זיך! — האט מאיר ווידער גע-קריצט מיט די ציין.

— דאס יא, — האט דער יונגערמאן געענטפערט, זיך אויפ-געהויבן און ערגעץ וואו געפירט מאירן. מאיר איז נאכגעגאנגען נאך אים אויף טרעפ. ער האט אים אריינגעפירט אין א שטוב אריין און געהייסן אים ווארטן.

באלד האט מען געגעבן א פיר אריין צו אים חנה-לאהן.

א סעקונדע האבן זיך ביידע ניט דערקענט. באלד האט די יידענע געגעבן אזא הארצעשריי: „מאיר!“ און האט געגעבן א בראך ארויס אין אזא געוויין, אז מאירן האט דאס הארץ פארצי-טערט.

ער איז צו ערשט ביז געווען אויף איר, איבער איר פינצטערן מזל. נאר עס האט אים איצט אזא טיף רחמנות-געפיל ארוםגענומען אויף דער אומגליקלעכער יידענע, דאס הארץ איז אים אזוי צע-גאסן געווארן, אז ער האט אויף גארנישט געקוקט, נאר איז צוגע-גאנגען צו איר און מיט א האנט געגלעט איר פנים, איר שייטל. ער האט די ליפן געביסן פאר צער און האט קיין ווארט נישט גערעדט.

און זע — חנה-לאה שטייט אזוי און נעמט צו די לאסקעס פון מאן וואס זי האט קיין מאל, קיין מאל פון קיינעם ניט געהאט, און דאס הארץ גייט איר אויס אין כליפען.

— איך ווייס, איך בין שולדיק, — כליפעט די יידענע מיט טרערן — מאיר, מײן שווארץ, פינצטער מזל איז אזוי! איך בין שולדיק, איך בין שולדיק! — שלאגט זיך די יידענע מיט די הענט איבערן קאפ.

שייטל — די פרעמדע האר וואס די פרומע וויבער טראגן איבער די אייגענע.

לאסקעס — צערטלעכקייטן, ארויסווייזונגען פון ליבשאפט.

און מאיר שטייט אלץ און גלעט איר דעם פנים און דעם צע-
שויבערמן שיימל.

— וואָס ביסטו שולדיק, נאַרישע יידענען? וואָס ביסטו שול-
דיק? — און מאיר פאַרשמעלט זיך מיט דער האַנט די אויגן.

איין מינוט זינגען זיי ביידע אזוי געשמאַנען, פאַרגעסן פון אלץ,
פאַראייניקט אין איין גרויסן צער און מיט פיל דחמנות.

באַלד האָט זיך די מיר געעפנט און מען האָט פאַר זיי אַרײַן-
געפירט די קינדער. און אז די „קאַמאַנדע“ האָט דערזען דעם פאַטער
מיט דער מוטער, האָבן זיי פאַרגעסן אין אלץ, און עס איז געוואָרן
דאַרט אזא געשריי און אזא שמחה און אזא געוויין, אז די באַצמטע
זינגען זיך צוזאַמענגעלאָפן פון די אַרומיקע צימערן זיי צו באַרו-
איקן. אָבער חנה-לאה האָט אלץ געהאַלטן אין איין וויינען און זיך
געשלאָגן מיט די פויסטן אין קאַפּ:

— יאַסעלע, יאַסעלע, מיין אַרעם, אַרעם קינד!

מאיר האָט זיך געגעבן אַ כאַפּ אויף, האָט געלאָזט אַלעמען
שטיין און געגעבן אַ לויף צו די טרעפּ און איז צוגעלאָפן צום אַד-
וואַקאַט, האָט געגעבן אַ נעם אַרויס דאָס געלט וואָס ער האָט גע-
האַט ביי זיך און געגעבן אַ וואָרף דעם יונגמאַן אויפן טיש און
האַט גענומען שרײַען:

— איך וויל איר זאָלט מיר שרײַבן אַ בריוו צום סאַמע פּרע-
זידענט, און איר זאָלט אים זאָגן אז דאָס איז, אז דאָס איז — —
נאָר מאיר האָט נישט געקענט קיין וואָרט ווייטער פון מויל אַרויס-
ברענגען.

דער יונגערמאַן האָט געגעבן אַ קוק אויף אים און האָט מיט
שרעק זיך אָפּגערוקט. מאירס פנים איז בלייך געווען ווי אַ לײלעך,
נאָר די אויגן האָבן געפּינקלט און די בלייכע ציין האָבן זיך איבער-
געביסן איבער די ליפּן. דער ייד האָט אלץ ניט געקענט אַרויס-
ברענגען פון מויל קיין וואָרט, נאָר איבער זיין פנים איז געווען אויס-
געגאַסן אזא צער און אזא פּעס, אז דער יונגערמאַן האָט גאַנץ גוט
געוואוסט וואָס דעם יידן איז געשען און האָט אָנגעהויבן מוראַ צו
קריגן פאַר אים.

צעשויבערמ — אין אומאַרדענונג (וועגן האָר).
באַצמטע — officers.
לײלעך — sheet.

יאסעלע איז דערווייל געזעסן אין א גרויס צימער און האט געווארט אויף דער מוטער.

ער האט נישט געוויינט, ער האט די מאמען נישט צוריקגע- האלטן אז מען האט זי גערופן. ער האט געשוויגן. פון דער ערש- מער מינוט אן, ווען עס האט זיך מיט אים דאס אומגליק געטראפן, האט ער גאנץ גוט פארשטאנען וואס עס איז דא געשען מיט אים. ער האט זיך געפילט שולדיק ווי עפעס איבער א געהיימער זינד. און עס האט זיך אויפגעוועקט אין דעם קליינעם יוד די גאנצע הכנעה און געדולדיקייט, מיט וועלכע זיין פאלק טראגט איבער אלע צרות. ער איז געווען צוגעגרייט צו די צרות, אזוי ווי זיינע עלטערן און אורעלטערן פון אלע דורות וואלטן פאר אים א וועג אויסגע- טראטן צו די צרות.

שווינגנדיק און באהאלטן אין זיך, איז יאסעלע געזעסן בני דער מוטער, ווי א דערוואקסענער מענטש, אזוי ווי ער וואלט די אלע זאכן פילאזאפיש גענומען און האט נאר אייגנטלעך פארדרוס געהאט, וואס מען האט די מאמען אוועקגעריסן פון זיינע ברידער און עס איז איבער אים פארשטערט געווארן די שמחה פון זען זיך מיטן טאטן.

און דאס ארט וואו יאסעלע האט זיך געפונען האט געהייסן אין לשון פון פאלק „דער אינדול פון טרערן“. און עס איז באמת דארטן געווען דער טרערן-אינדול!

אין דעם צימער וואו יאסעלע איז געווען האבן זיך אויפגע- האלטן די אלע וואס זיינען געווען פארמשפט צוריקגעשיקט צו ווערן מיט די שיפן וואס האבן זיי געבראכט. איבער א טייל האט מען

הכנעה (האכנאע) — אונטערטעניקייט (זען), humility.
פארמשפט (פארמישפעט) — condemned.

נאך געפירט אונטערהאנדלונגען מיט וואשינגטאָן. עס זיינען מערסטנס דארטן געווען פאראיינזאממע, פאריתומטע מענטשן וואָס האָבן ניט געפונען קיין גאָל, קיין קרוב, וואָס זאל זיי פון שיף אראפנעמען. אָדער דאָס זיינען געווען גאר עלטערע מענטשן שוין, אָדער גאר יונגע נאָך, וואָס זיי האָבן מיט זייער אייגענעם פּוּח נישט געקענט גאראַנטירן פאַר זיך אַליין און האָבן באַדאַרפֿט האָבן אַן אייגענעם מענטשן וואָס זאל גאַראַנטירן פאַר זיי אַז ער וועט זיי נעמען צו זיך. און זיי האָבן אַזעלכע ניט געפונען! זיי זיינען פרעמד געווען אין דעם לאַנד.

זיי האָבן אויסגעזען ווי רעשמלעך, ווי עס וואָלט דאָ פאַרגע-קומען אַ גרויסע חלוקה פון מענטשן צווישן אייראָפּע און אמעריקע, און אַ רעשמל איז איבערגעבליבן צווישן די שיפן, ווי קערנדלעך גערשטן וואָס וואָלגערן זיך ביי די ברעגן פון די פאַרשן אַרום, ווען מע טראַגט איבער תבואה פון איין שיף אויף דער צווייטער.

עס זיינען געווען אַזעלכע וואָס האָבן נאָך געהאַט אַ האַפּענונג אַז מע וועט זיי אַרײַנלאָזן אין לאַנד. זיי האָבן דאָ געהאַט אייגענע, ווייט אין דער מדינה, און מען האָט געשריבן צו זיי. זיי זיינען געווען גליקלעכער, רייכער פאַר די אַנדערע און האָבן שוין יענע צוגעזאָגט הילף, אַז גאָט וועט העלפן און אַז מע וועט זיי אַרײַנלאָזן, וועלן זיי זיך סטאַרען, אַז די איבעריקע זאל מען אויך אַרײַנלאָזן.

צווישן די גליקלעכערע איז געווען אַן עלטערע „מומע“ וואָס האָט געהאַט אַ „פלעמעניק“ אין שיקאַגע. דער „פלעמעניק“ האָט געזאָלט זיין גאר אַ גאַנצער מאַכער און אַ גאַנצער אמעריקאַנער. זאל ער נאָר קומען — האָט זי געזאָגט, — וועט ער שוין אַלעמען

אונטערהאנדלונגען — negotiations.

גואל (גויצל) — אויסלייזער, באַפֿרײַער, העלפֿער.

חלוקה (כאַלוקע) — פּונאַדערטיילונג.

גערשטן — barley.

תבואה (טוואוע) — grains.

מדינה (מעדינע) — לאַנד, מלוכה.

סטאַרען זיך — זיך באַמיען.

„מומע“ און „פלעמעניק“ — די פרעמדציכנס (די פיסלעך) ווייזן דאָ אַז אין דער אמתן זיינען זיי געווען צווישן זיך אַ סך ווייטערע קרובים ווי אַ מומע און אַ פלעמעניק; פלעמעניק — nephew.

ארויסנעמען! און יעדן מענטשן וואס זי האט באגעגנט אין קארן-דאר, ווען מען האט זי עסן געפירט אין גרויסן שפניוזאל, האט זי געפרעגט אויף איר „פלעמעניק“, צי ער פארט שוין, אזוי ווי יעדער איינער וואלט געדארפט קענען איר „פלעמעניק“ פון שיקאגע וואס איז א גאנצער מאכער און אן אמעריקאנער.

די אנדערע זינען געוועסן שמיל. די אלטע יידן וואס האבן נישט געקענט געפינען זייערע קינדער זינען געוועסן און געזאגט תהילים. די ווייבער האבן געוויינט. און די קינדער וואס האבן זיך דארטן געפונען האבן זיך שמיל אין די ווינקעלעך באהאלטן. אויף אלעמען איז געלעגן דער אומעט פון אן ארויסגעשמויטענעם. עס האט איבער זיי געווייט א פורכט פאר דעם ים, וואס זיי דארפן איבער אים צוריקפארן אין דער היימלאזיקייט אריין.

— מיר איז נישט קיין חילוק. זאלן זיי מיך שיקן אפילו קיין גושן! אז עס איז מיר שוין אלץ איינס. צו וועמען וועל איך פארן? וועמען האב איך אין דער היים? — האט א ידענע געדורשנט פאר די אנדערע.

— אוי, א היים! — האט זיך א צווייטע געקלאגט — אז דו האסט מישמיינט געזאגט דאס ביסעלע בעטגעוואונט גענומען און פארקויפט, אין דער וויסטער וועלט זיך געלאזט.
— איך האב דיר באלד געזאגט אז דו זאלסט ניט פארן, שרה, פאר ניט! דער יונג איז ערגעץ וואו פארפאלן געווארן. האט פא-טאגראפיעס געשיקט, ווייס איך, ווער גלייבט זיי? — האט דער ייד פון תהילים מפסיק געווען און געזאגט אין אזא טאן, ווי ער וואלט אין גאנצן אין אמעריקע מסופק געווען, צי עס איז גאר מעג-לעך אזעלכס.

פורכט — מורא, שרעק.

היימלאזיקייט — דער צושטאנד פון ניט האבן קיין היים.

חילוק (כילעק) — אונטערשייד.

גושן (גוישן) — דער טייל פון לאנד מצרים וואו עס האבן זיך בא-עצט די יידן. פאראן פארשיידענע ווערטלעך מיט גושן. דא באטייט עס: ווער ווייס ווי ווייט!

געדורשנט (געדארשנט) — גערעדט, געטענהט, געהאלטן א רעדע.

מפסיק (מאפסיק) זיין — איבעררעיסן אין מיטן דאווען אדער לערנען.

מסופק (מעסופעק) זיין — to doubt.

— און בעטגעוואַנט איז שוין אַליץ? — מישט זיך אַ דריטע אַרײַן.

— אַז וואָס בעטגעוואַנט, און אַ שטוב האָט ער יאָ? און צו וועמען וועט ער פאַרן? — ווייזט זי אויפן מאַן, ווי פאַר זיך וואַלט זי געווען פאַרזאָרגט.

דערווייל האָט זיך יאָסעלע געפונען אַ חבֿר. דאָס איז געווען אַ יונגל אין זײַנע יאָרן וואָס האָט זיך אויך דאַרט אין דער שטוב אַרומגעדרײט. ער האָט שוין עטלעכע מאל געוואַלט צוגיין צו יע-נעם און יענער צו אים. האָבן זיי זיך ביידע איינער אַרום צווייטן אַרומגעדרײט מיט אַ געוויסער שעמעוודיקייט און האָבן ביידע גע-שוויגן. צום סוף זײַנען זיי דאָך באַקאַנט געוואָרן. זיי האָבן זיך בײַ די הענט אָנגענומען, אין אַ ווינקל זיך געזעצט און ווי די גרויסע אָנגעהויבן צו רעדן.

— מע שיקט דיך אויך צוריק?

— יא, און דיך?

— אויך.

— פאַר וואָס?

— מע זאָגט אַז איך האָב טריבע אויגן.

— און מיר איז פון לעצטן טיפּוס אַ קראַץ אין קאַפּ געבליבן, —

און יאָסעלע נעמט אַראָפּ דאָס הימל און ווייזט דאָס קעפל.

— דו האַסט אַ טאַטן דאָ?

— יא, און דו?

— איך בין אַ יתום. איך בין צו אַ פעטער אַראָפּגעקומען, —

ענטפערט דער צווייטער.

יאָסעלע האָט גרויס דרך-דרך געקראַנגן פאַרן צווייטן יונגל, ווייל ער איז אַ יתום. יאָסעלע האָט זיך געהאַלטן נידעריקער פאַר זײַן נייעם חבֿר. און ווי בײַ צוויי געטרייע קינדער פון זייער פּאַלק, האָט זיך קיין שמייכל אויף זייערע ליפּן נישט געוויזן. די יונגט פון זייערע פּנימער איז אויסגעשטאַרבן. ווי קלוגע, אַלמע, דערוואַק-

טריבע אויגן — אומקלאַרע אויגן, דאָס הייסט קראַנקע אויגן. (עס איז טריב אין דרויסן, ווען עס רעגנט אָדער ווען עס איז אַ געבל.)

דרך-אָרץ (דערעכערעץ) — אַכטונג.

מענע מענטשן זינגען זיי געזעסן און איינער פארן צווייטן דאס הארץ אויסגעגאסן.

עס איז אריינגעקומען יאסעלעס מאמע. אירע פּרערן זינגען נאך געווען פריש און זי האט מיט נאסע אויגן א צערטלעכן רחמנות-בליק געווארפן אויף יאסעלען. יאסעלע האט פארשמאנען זיין עלנט, זיין אומגליק און זיין שלימזל — אלץ איבער אים! און ער האט זיך געפילט ווי שולדיק, ווי ער וואלט דאס אלץ אנגעמאכט.

אין א פאר טעג ארום איז צוריקגעקומען דער ענטפער פון וואשינגטאן. עס האט גארנישט געהאלפן. יאסעלע האט געמוזט צוריקפארן מיט דער ערשטער שיף.

די פאמיליע איז געשמאנען צוזאמען. אלע האבן געשוויגן און אלע האבן געוואוסט וועגן וואס עס גייט, כאטש מען האט דערפון קיין ווארט נישט גערעדט: ווער זאל יאסעלען באגלייטן אהיים? די מוטער האט דאך באדארפט דא בלייבן מיט די איבעריקע קינדער, מען איז דאך שוין פארט דא. די מוטער האט געוויינט: — איך וועל ניט לאזן דאס קינד אליין. עס וועט מיר פאר-לארן ווערן. איך וועל עס נישט לאזן. איך וועל אלץ אין מיטן ים איבערלאזן און וועל מיטן קינד מיטפארן!

האט זיך רחלע אפגערופן ווי א דערוואקסענע:

— אויף וועמען וועסטו די קינדער לאזן? דער טאטע מוז דאך ארבעטן גיין. בלייב שוין דא, בלייב שוין דא! איך וועל שוין פארן! — און זי האט דאס מיכעלע גלייך געמאכט אויפן קאפ, ווי עס וואלט זיך גערעדט וועגן א גאנג צום פעטער.

מאיר האט געשוויגן און האט נאר בלויז געקוקט אויף דחלען. די טאטע האט ווייטער געוויינט:

— וואו וועל איך אייך אליין לאזן? ביסט דאך נאך אויך א קינד! איבערן ווייטן ים וועל איך אייך אליין לאזן?

— גיב נאר א קוק! איך וועל זיך שוין אן עצה געבן, איך וועל זיך שוין, — ענטפערט רחלע און מאכט זיך ווידער דאס מיכל גלייך אויפן קאפ, ווי זי וואלט שוין גרייט געווען צו פארן.

— מיין ארעם קינד, מיין ארעם קינד! — פאלט די מוטער ארויף אויף איר.

און רחלע צעקושט זיך מיט דער מוטער אין פּרערן, ווי זי

וואלט שוין אן אלטע יידענע געווען. דער פאטער האט גארנישט געזאגט, געשטאנען, געקוקט און די ליפן זיך געביסן.
 און אז מען האט יאסעלען צו דער שיף צוגעפירט אויף דער שיף אים ארויפצוועצן, האט ער גארנישט געזאגט, אזוי ווי ביי דעם קליינעם ייד וואלט דאס הארץ פארשמיינערט געווארן. שווינגנדיק האט ער פארנומען דעם פאטערס קושן, האט געפילט דער מו-טערס ווארעמע טרערן רינען אויף זיין קאפ. ער האט גארנישט ניט געזאגט. ער האט זיך געפילט שולדיק, שולדיק אין אלץ. מילא, ער איז פארפאלן, שלעפט ער נאך רחלען מיט זיך מיט. ער האט גוט געוואוסט און פארשטאנען וואס עס איז פאר דער שוועסטער איצט צו פארלאזן אלץ און צוריקצופארן מיט אים.
 ער האט געשוויגן, געשוויגן און דאס קעפל געבויגן צו דער ערד.

דאך ווען ער איז ארויף אויפן בריקל וואס פירט צו דער שיף און האט זיך אומגעקוקט און דערזען די מוטער מיטן פאטער, האט זיך דאס קינד אין אים אויפגעוועקט און ער האט פלוצעם אנגעחויבן צו וויינען:

— מאמע!

און דאס איז אזוי ניט פאסיק געווען פאר דעם אכטיאריקן ייד.

7 י נאכט איז געלעגן א שווארצע איבערן ים, האט אלץ צוגע-
 נומען אין זיך און פארהוילן פון מענטשנס אויגן. די שיף
 איז אליין געגאנגען איבערן ים. קיין מענטש האט זיך
 דערויף נישט געוויזן, אזוי ווי די מענטשן וואלטן זי איבערגעלאזט
 אויף גאטס חסד, אז זי זאל זיך אליין אין דער פינצטער איר וועג
 אויסשניידן.

א געדיכטער נעבל איז געפאלן איבער אלץ און האט אלץ פניכט
 געמאכט. די גאנצע שיף איז דורכגעוויקט געווען. דעם ים האט
 מען נישט געזען. ער איז געלעגן פארהוילן אין דער שווארצער
 נאכט ארום. מען האט נאר פארנומען זיין שווער אטעמען פון
 דער נאכט ארום. דאס איז געווען א ברויזן פון וואלן וואס מען
 האט נישט געזען, נאר מען האט געהערט ווי זיי גיסן זיך איינער
 איבערן צווייטן דארט אין דרויסן, אין דער נאכט. און דאס האט
 נאך מער געשראקן און אָנגעזאָגט עפעס אומהיימלעכס, ווי עס
 וואלטן דארטן אין דרויסן שרעקלעכע לעבעדיקע ים-ברואים גע-
 לעגן און געביסן זיך איינס דאס אנדערע און געוואָיעט אומהיימלעך.
 אין אזא נאכט האט זיך קיין לעבעדיקער נפש נישט געוויזן. די
 מוזיק שפילט אין ערשטן קלאס, און דארטן, אין ליכטיקן, עלעגאנטן
 זאל, איז פארזאמלט דאס ערשטע-קלאסיקע פובליקום, אָנגעטאָן אין
 באַלקלייד און פראַק. בריליאַנטן און פערל בלישמשען קעגן דעם
 עלעקטרישן ליכט. די פינע זינדענע שפיצן שווימען זיך ארום די
 פיס פון די שיינע דאמען און שימערן ווי דער שוים ביים ברעג ים.
 דער קאוואלער פירט די דאמע צום מאַנץ אונטער דעם קלאַנג פון אַן

פארהוילן — באהאלטן, פארבארגן.

חסד (כעסעד) — favor.

ברואים — באשעפענישן, ווילדע אָדער מאַדנע באשעפענישן.

אומהיימלעך — נישט פריילעך, אומעטיק, אַנוואַרפנדיק אַ שרעק.

פראַק — tail-coat.

עלעגאנטן וואלץ, וואָס זיינע אָפגעריסענע טענער קומען אַהער צו באַלנדזשען און ווערן פאַרלוירן אין דעם געכרום פון די גיסנדיקע וואַלן אין דרויסן, אין ים וואָס ליגט פאַרהוילן אין דער שוואַרצער נאַכט.

פופצן מעטער אונטער דעם רייך באַלויכטענעם זאַל, פון וואַנעט עס פאַרנעמט זיך איצט די מוזיק, אין אַ טונקעלן ווינקל פון אַ לאַנגער, נידעריקער קאַמער, איז איצט פאַרזאַמלט אַ קליינער עולם, העלפט אויף טאַפּטשאַנען, העלפט אויף דער ערד. אויפן טיש לייכט זיך אַ שטיקל ליכט. אַ פאַר דאַמענעס זיינען צעוואַרפן, אַ גלאַז, איבערגעבליבענע שטיקלעך עסן. ביי אַ ווינקלטיש שרייבט ווער אַ בריוו. קיינער באַמערקט אים נישט. דער עולם איז איצט פאַרנומען אין אַ וויכטיקן געשפרעך.

עס פאַרציילט איצט אַ הויכער, שוואַרץ באַוואַקסענער מענטש מיט טונקעלע אויגן און זייער שאַרפע טונקעלע ברעמען. אַלע האַרן זיך אַיין צו אים מיט אויפמערקזאַמקייט, וואַרעם ביז איצט האָט ער געשוויגן און קיינער האָט נישט געוואוסט ווער ער איז אַזעלכער, כאַטש די אַלע וואָס זיינען געפאַרן אויפן שיף האָבן זיך שוין גע- האָט באַקאַנט פון ערשטן מאָג אָן. און ער פאַרציילט גאָר וואונדער.

אויסגעווען איז ער שוין די גאַנצע וועלט. אַפריקע קען ער ווי זיינע פינגער. וואו גאָר אַ ייד פאַרט איז ער שוין געווען, און דאָך פאַרלאָזט ער דאָס אַרט און פאַרט אַוועק, נישט ווייל עס גייט אים שלעכט, — אומעטום וואַלט ער זיין שטיקל ברויט גע- קענט פאַרדינען. גאָר ער קען זיך נישט געפינען קיין אַרט. „עס בינדט אים נישט צו“ — זאָגט ער. ער קומט אויף אָן אַרט, קוקט זיך אַרום, קריגט אַרבעט און איז אָפּ אַ חדשים צוויי, דריי, אַ האַלב יאָר, און נעמט באַלד דאָס פעקל און הינדאָ ווייטער! און אַזוי פון קליינערהייט אָן. ער איז אַ קינד געווען ווען ער איז פון דער היים אַוועק. ער וואַלט שוין ראַטשילד געווען, ווען ער וואַלט אויף איין אַרט געזעסן, גאָר ער קען נישט, עס לאָזט אים נישט. איצט פאַרט ער צוריק קיין רוסלאַנד, אין דעם קליינעם שמעטל פון וואַנעט ער קומט אַרויס. ער פאַרט צו קבֿר-אַבֿות, וויל דעם פאַטער-מוטערס

טאַפּטשאַן — plank-bed, bed of boards

קבֿר-אַבֿות (קיינער-אַוועס) — דער קבר (זען) פון די עלטערן; „פאַרן צו קבר אַבות“ — פאַרן צום אַרט וואו די עלטערן זיינען באַגראָבן.

קברים זען. דער פאטער איז אים צו חלום געקומען! האט ער זיך דערוואוסט אז דער פאטער איז טויט. נו, ווייס ער נישט צי רוס-לאנד וועט אים אריינלאזן, ווייל ער איז צו מיליטער נישט געקומען. שטעלט ער זיך דאס לעבן איין — ביים פאטערס קבר מוז ער דאך זיין! עס לאזט אים נישט רוען.

אלע האבן אים אויסגעהארט אויפמערקזאם און א ביסל מיט פורכט געקוקט אויף זיינע שווארצע ברעמען, ווי אין זיינע שווארצע אויגן וואלט געלעגן א טראפן פון דעם אומענדלעכן גרויסן ים וואס גיסט זיך פון איין עק וועלט צו דעם אנדערן, וואס ער וואלגערט זיך איבער זיינע ברעגן ארום.

— אין אפריקע אויך געווען? — פרעגט א יידענע פון ווינקל ארום.

— געווען, — ענטפערט דער שווארצער אפ אויף זיכער.
— דארט האב איך א זון, — זאגט די יידענע, — איר האט אים נישט געזען?

— אוודאי אים געזען, נאר ווער קען וויסן? — ענטפערט דער פרעמדער אפ אויף געוויס.

— אין ארץ-ישראל אויך געווען? — פרעגט אן אלטער ייד פון א ווינקל ארום, וואס פארט פון אמעריקע שטארבן אין דער היים.

— געווען, — ענטפערט אפ דער פרעמדער.
— און די מוטער רחלס קבר געזען?
— דארט געווען, שטיינדעלעך פון קבר אראפגענומען, — ווייזט דער פרעמדער און נעמט ארום פון הינטער דער וועסט א זעקעלע מיט ערד וואס ער טראגט אויפן הארצן.
— א, ווא! — באקוקן אלע.

— כלעבן, גלייכער ווי אין אמעריקע, — קרעכצט דער אלטער ייד — הלואי וואלטן מיניע ביינער די זכיה געהאט דארט צו ליגן, אז שוין יא איבערן ים געפארן!

— איך טראג עס שטענדיק אויפן הארצן. דו ווייסט נישט

מוטער רחלס קבר — דער קבר פון איינער פון די יידישע „מורטערס, פון יעקבס ווייב — רחל; דאס איז א הייליקער קבר און מע קומט אהין בעטן, די מוטער רחל זאל „זיך מיען“ פאר דעם וואס איז אין א צרה, א נויט.

וואו דו וועסט ליגן, אין דער פרעמד, צווישן גוים, קענסטו שטארבן.
דאס (ווייזט ער אויפן זעקעלע) זאל מען מיר אויף די אויגן לייגן,
איז עס ווי דו וואלטסט אין ארץ-ישראל געלעגן.

— אוי אזוי עס אמת, אזוי אזוי עס אמת! הלוואי וואלט איך עס
געהאט! — קרעכצט דער אלטער ייד וואס פארט אהיים שטארבן,
— צוועלף יאר ביי מיין זון אין אמעריטשקע געווען, גאלדענע רינגען
האט ער מיר אנגעהאנגען, א גאלדענעם שמעקן מיר געגעבן. וואס?
אין דעם (דער ייד ווייזט אויף די רינגען מיטן שמעקן) וועט מען מיר
באגראבן?

— אז דו וועסט אים בעסן, וועט ער דיר אפשר א ביסעלע
שטיינדעלעך געבן, — זאגט די אלטע יידענע וואס זיצט לעבן אים,
זעט זיך אויס זיין ווייב.

— וואס? אזא מהנה! עס איז דאך מייערער פון בריליאנטן
און פערל! דאס אוועקשענקען? — זאגט אן אנדער יידענע.
— עס קאסט דאך נישט קיין געלט. ווער עס וויל קען עס דאך
נעמען.

— מע דארף אבער דארט זיין!
עס האט זיך ארויסגעוויזן אז דער פרעמדער איז דאך געווען
גערירט פון אלטן און האט אים א ביסעלע ערד אפגעלאזט פון זע-
קעלע. דער אלטער האט עס צוגענומען, איינגעבונדן עס אין
ארבע-בנפות און מיט אזא דאנקבארקייט געקוקט אויף דעם פרעמדן,
אז טרערן האבן זיך געוויזן אין זיינע אויגן.

— אפשר איז מיין פאטער אויך אזוי געווען, — זאגט דער
פרעמדער — איך האב דאך מיין פאטער נישט געזען. אז איך
זע אן אלטן יידן דאכט זיך מיר אז עס איז מיין טאטע.
— און איך וויל מיין היימלאנד ניט פארלירן! וואס עס וועט
זיין, איז עס דאך א געבוירן-לאנד!

אלע האבן זיך אומגעקוקט. דאס האט גערעדט א יונגערמאן:
— כאטש איך ווייס אז מע וועט מיר נעמען פאר א סאלדאט,
פאר איך דאך אהיים. איך וויל מיין היימלאנד ניט פארלירן!

ארבע-בנפות (ארבעקאנפעט) — א גויטווענדיקער טייל אין דעם אג-
טאן פון פרומע יידן מיט פיר ציצות ביי די זיטן; ציצות — פראגדון פון
פיר פעדעם, צונויפגעדרייט אויף א ספעציעלן אופן.

- מילא, „היימלאנד“ . . . איך ווייס גארנישט, צי מײַן „היים-לאַנד“ וועט מיך אַרײַנלאָזן.
- פאַר וואָס זאָל מען אײַך נישט אַרײַנלאָזן?
- איך האָב דעם פּאַס אָפּגעגעבן אָן אַנדערן. איצט שיקט מיך אַמעריקע צוריק.
- וואָס הייסט מע וועט דיך נישט אַרײַנלאָזן? ווער דען זאָל דיך צוריקנעמען? דו ביסט דאָך אַ רוסישער?
- אַ קשיא אויף רוסלאַנד.
- דאָ האָט זיך באַווײַזן פּון אַ ווינקל אַ קינד פּון אַ יאָר צוועלף, איז צוגעגאַנגען צום קופּקעלע מענטשן, זיך אײַנגעהאַרכט און אירע שוואַרצע אויגן האָבן מיט שרעק אָנגעהויבן אַרומצוקוקן די מענטשן. זי האָט זיך שוין אָנגעהויבן ערנסט צוצוהאַרכן צו די רייד און גע-נעמען אויספּרעגן אַ יידענע וואָס איז געזעסן לעבן איר וועגן דעם וואָס מע רעדט דאָ.
- וואָס? מע וועט נישט צוריק אין רוסלאַנד אַרײַנלאָזן? — האָט דאָס מיידעלע געפּרעגט. אין די אויגן איז איר אַ שרעק גע-לעגן און די ליפּן האָבן געציטערט.
- וואָס איז דען? — פּרעגט די יידענע.
- מע שיקט צוריק מײַנעם אַ ברודערל. איך פאַר מיט אים צוריק. וואָס זאָגט דער ייד: מע וועט נישט צוריק קײַן רוסלאַנד אַרײַנלאָזן?
- און אַ פּאַס האָסטו? — פּרעגט די יידענע.
- אַ פּאַס? — שמאַלט רחלע און פאַרלירט זיך גאַר אויף איין מינוט — וואָס הייסט אַ פּאַס? מע לאָזט דאָך אים נישט אַרײַן! — ווייזט זי אויף דעם קליינעם יאַסעלע וואָס איז געלעגן אײַנגעקאַרטשעט אין אַ ווינקל און איז געשלאָפּן, צוגעדעקט מיט רחלס קאַפּטן. עס האָט אויסגעזען ווי אַן אַרעמער וואַרעם וואַלט געלעגן.
- דער עולם איז שמיל געוואָרן און האָט אָנגעהויבן זיך אײַן-צוהאַרכן צו רחלען. מען האָט זי שוין באַלד פּון ערשטן טאָג באַ-מערקט. גאַר רחלע האָט זיך אַזוי פּון דער ווייטנס געהאַלטן און
- פּאַס — passport
אײַנגעקאַרטשעט — צונויפּגעבויגן, זיך צונויפּגעדרײַט, זיך צו-נויפּגעקוועטשט.

האָט מורא געהאַט מיט וועמען אַ וואָרט אויסצורעדן (אַזוי האָט מען איר אָנגעזאָגט) אַז קיינער האָט נישט געוואוסט פֿון די קינדערס צרות, און מען האָט געמיינט אַז זיי זיינען מיט אַ מוטער צוזאַמען. איצט אַז זיי האָבן געהערט אַז דאָס פֿאַרמ זי צוריק מיט אַ ברודערל, האָבן אלע אָפּגעהאַקט דאָס געשפּרעך און אָנגעהויבן זיך צו פֿאַר- אינטערעסירן מיט איר.

— וואָס הייסט, מע שיקט אייך צוריק? פֿאַר וואָס שיקט מען אייך צוריק?

— ער האָט אַ דאַצל אין קעפל, פֿון טיפּוס געבליבן, — פֿאַר- ציילט רחלע, ווייזנדיק מיטן פינגער אויפֿן שלאָפּנדיקן יאָסעלע אין אַזאַ מאָן ווי זי וואָלט זײַן מוטער געווען.

— האָט מען אייך נישט אַרײַנגעלאָזט? אַמעריטשקע גנבֿ! אַזאַ אומגליקלעך קינד! — זאָגט אַ יידענע און נעמט דאָס ליכט און באַקוקט דעם שלאָפּנדיקן יאָסעלע — אַזאַ מלכותדיק קינד! און וואו איז די מאַמע?

— די מאַמע האָט דאָך געמוזט בלייבן מיט די איבעריקע קינדער. פֿאַר איך אליין מיט אים צוריק.

— פֿאַרסטו מיט אים צוריק. וואָס זיצסטו נישט? גיב איר אַ בענקל, לאַז זי זיצן. קום אַהער דאָ, מיידעלע, זען זיך דאָ, — ווייזט איר אָן אַ פּלאַץ אַ יידענע וואָס האָט זיך אויפֿגעהויבן, — נאָ, זען זיך. די פּיס מוזן דאָך נעבעך דיר וויי מאַן.

— נאָ דיר, דערכאַפּ דיר דאָס האַרץ, — טראָגט איר אַ יידענע אונטער אַ שטיקל לעקער. — און וויי דער אומגליקלעכער מאַמע! איך פּיל נעבעך איר ביטער האַרץ, — קרעכצט די יידענע און ווישט זיך אַ טרער פֿאַר חנה-לאַהן.

— מילא זי שלאָפט שוין דאָרטן נישט קיין נעכט, די אומגליק- לעכע מאַמע, — קרעכצט אַ צווייטע יידענע און רופּט דעם מאַן, — שמואל, שמואל! נעם נאָר אַרויס פֿון קעסטל די פֿאַמעראַנצן, די מיידל איז דאָך נעבעך שוואַך.

אַמעריטשקע גנבֿ! — אַן אויסדרוק וואָס ווייזט אויף די שלעכטע, די פּאַלשע זיטן פֿון אמעריקע; מע קען עס אויך ניצן ווען מע וויל ווייזן אויף די קונציקע אויפטוען וואָס זיינען אַ וואַנדער פֿאַר די קליינשטעטל-דיקע מענטשן. פֿאַמעראַנצן — מאַראַנצן, oranges. מלכותדיק (מאַלכעסדיק) — קעניגלעך, אַזוי ווי ביי אַ קעניג.

— שווייג, שווייג! איר וועט דאך דאס קינד אויפוועקן!
— רופט זיך אפ א דיימע יידענע און נעמט אראפ איר טוך פון
זיך און דעקט צו דערמיט דעם שלאפנדיקן יאסעלע, — דאס קינד
נעבער! עס איז דאך קאלט אויפן שיף!

אין יידן האט זיך געגעבן א דערוועק דער רחמנות, א געפיל
וואס קען נאר האבן א פאלק וואס לעבט שוין אזוי לאנג, וואס איז
שוין אזוי משפחהדיק צווישן זיך, וואס האט שוין אזעלכע צרות
דורכגעלעבט. דאס געפיל פון רחמנות האט געגעבן זיך א צינד אן
אין אלע יידישע הערצער אויפן שיף. אלע האבן זיך געפילט
משפחהדיק מיט די קינדער, אזוי ווי זיי וואלטן געמוזט פארטרעטן
זייער פאטער-מוטער.

רחלע האט ניט געוואוסט וואו זיך אהינצומאן מיט די אלע
מתנות וואס האבן זיך געגעבן א שאט צו איר פון אלע זייטן. וואו
עס האט זיך נאר געפונען א יידענע אויף דער שיף, איז זי געקו-
מען צו רחלען אויסגיסן איר מוטערלעך געפיל צו איר. ווער עס
האט נאר געהאט א זיסע זאך אין קאסטן באהאלטן, האט עס גע-
בראכט צו רחלען. איינע האט איר דאס געלעגער אפגעטראטן,
די צווייטע האט איר מיכל אויסגעטאן און רחלען אנגעטאן, פא-
מערנאצן איר געבראכט, א שטיקל שאקאלאד — אלץ אין רחלעס
שוים אריינגעלייגט!

— וואס טויג מיר די נארישקייטן? — רופט זיך א ייד אן —
מע דארף געוואויר ווערן אט וואס, דעם עיקר, — גיט ער א וואונק
און א גיי צו רחלען און רויסט איר איינן אין אויער:
— און עפעס געלט האט אייך דער טאטע מיטגעגעבן?
— אונדא, — וויינט רחלע אויף א זעקעלע וואס זי טראגט
אויפן האלדז.

— דאס איז גארנישט, — זאגט דער ייד, נישט זעענדיק וואס
עס איז אין זעקעלע, — מע דארף אט וואס! שמואל! — גיט ער א
רוף א יידן אין א ווינקל אריין, — גיב נאר אהער א פאר גילדן!
אין א פאר מינוט ארום זיינען שוין די יידן אין א ווינקל גע-
שטאנען און געלט צוזאמענגעלייגט פאר די קינדער.
און אז יאסעלע איז פון שלאף אויפגעשמאנען, האט ער זיך
געפונען ווי אין א גן-עדן. מען האט אים אויף די הענט געטראגן.
„לאזט צו, לאזט צו!“ — האבן יידן געשריען און אים אוועקגעזעצט

אויבנאן און געבראכט צו שלעפן וואס איינער האט נאר געהאט.
יאסעלע האט זיך ארומגעקוקט, האט ניט געוואוסט וואו ער געפינט
זיך און האט מיט שרעק געקוקט אויף רחלען.

— עס דאס עפעלע, מיין קינד, — זאגט צו אים א יידענע און
באקוקט אים דערווייל מיט ליבשאפט דאס קעפעלע, — א ראץ?
גארנישט קיין ראץ, אמערימשקע גנב! איך שמיר אים אַזיין מיט
א ביסעלע שפיריטעס, איז אויס ראץ! איבער דעם נעמט מען א
קינד און מע רייסט עס פון א מאמע אוועק! גוים, ימח-שמם!

— וואָרעס א יידיש קינד גייט זיי דען עפעס אן? א יידיש קינד!
— זאגט א צווייטע און באַמראַכט אויך יאסעלעס קעפעלע.
— און איך ווייס פון א דאָקטער אין בערלין. ער זאל נאָר
וועלן, מיט איין מאַך מיט דער האַנט איז אויס ראץ, — דערציילט
א יידענע.

— וואָס הייסט ער וועט ניט וועלן? מע וועט אים באַצאלן
דערפאַר, — זאגט א ייד.

— אַוודאי באַצאלן, וואָס הייסט ער וועט ניט וועלן? — שטימען
צו די יידן.

— יענער איז א פראַפעסאָר, א גרויסער מאַן, ער היילט סאַמע
קייסאַרים. האַט מיר מיין דאָקטער פון ניו-יאָרק מיטגעגעבן אַן
אַדרעס צו אים, ער זאל מיר מיניע שטיינער גרינגער מאַכן. אוי,
איך האָב שטיינער! — קרעכצט די יידענע.

— וויינט נאָר דעם אַדרעס, לאַזט נאָר זען, — זאגט א ייד.
די יידענע האַט אַרויסגענומען פון הינטערקעשענע א שטיקל
פאַפיר און געוויזן דעם אַדרעס פון גרויסן דאָקטער וועלכער היילט
סאַמע קייסאַרים.

— נו, שוין גוט. איך וועל אַוודאי דורכפאַרן דורך בערלין,
וועל איך שוין אַליין מיט זיי אַרויפגיין. מיר וועלן זען, צי ער וועט
נישט פאַר אונדזער גראַשן געלט דעם קינדס קאַפּ אויסהיילן, —

שפיריטעס — alcohol.

ימח-שמם (יעמאך-שמאם) — זייער נאָמען זאל אויסגעמעקט ווערן;
א קללה.

אונדזער גראַשן געלט — אונדזער ביסל געלט, אונדזער באַר געלט.
סאַמע קייסאַרים — נאָר, בלויז קייסאַרים.
„שטיינער“ — דאָ רעדט זיך וועגן אַ קראַנקייט, וועגן גאַלשטיינער
אָדער גירנשטיינער.

זאגט דער יוד און באהאלט דעם אדרעס אין קעשענע.

אין א פאר טעג ארום זינגען פאר א שיין הויז אויף דער פריד-ריך-שמראסע אין בערלין געשמאנען צוויי קינדער, א מיידל און א קליין יינגל, און האבן זיך געאמפערט מיטן שווייצער וועלכער האט אויף זיי געקוקט מיט חשד און זיי נישט געוואלט אריינלאזן. די מיידל האט אבער זייער ענערגיש געמענהאט און געבעטן און גע-וויון אויף יאסעלעס קעפעלע, אז זי וויל צום דאקטער קאן וואס ער היילט נאר קייסארים. נאך עטלעכע מינוט אונטערהאנדלונגען איז זיי דאך געלונגען אריינצוקומען אין הויז. די זעלבע סצענע האט זיך אויך אפגעשפילט אין דער טיר פון דאקטער קאן מיט דער שיקסע פון דאקטער קאן. רחלע האט אבער אויף גארנישט גע-קוקט, גענומען פעסט יאסעלען בני דער האנט און אריינגערוקט זיך אין שטוב אריין. יאסעלע האט שווינגנדיק זיך געלאזט נאכשלעפן מיט א מינע פון ייאוש: „עס איז מיר אלץ גלייך“.

זיי האבן לאנג געווארט אין אויפנעם-צימער צווישן די פא-ציענטן. אז אלע זינגען שוין אדוועק, האט מען זיי אריינגעלאזט צום דאקטער. דער דאקטער, א נידעריקער און א פולער, מיט א הוילן קאפ און א פאר ממזרשע אייגעלעך וואס לויפן ארום אין פנים, מיט א פאר אראפגעפאלענע וואנצעלעך, האט זיי צוגערופן א ביסל פאר-וואונדערט מיט די הענט פון דער ווייטנס. רחלע האט דאס געלט געהאלטן אין איין האנט און מיט דער צווייטער האנט געוויון אויף יאסעלעס קעפעלע, האט זיך נישט דערשראקן, געמענהאט מיט א פול מויל יידישלעך צום דאקטער אזוי:

— פאני דאקטער, האט רחמנות, די מאמע מיטן טאטן זינגען אין אמעריקע, מיין ברודערל לאזט מען נישט אריין, ער האט א ראץ אין קעפל (ווייזט זי אויף יאסעלען), היילט עס אים אויס, איר קענט דאך! האט רחמנות אויף א יידיש קינד! די מאמע מיטן טאטן זינגען אין אמעריקע, — האט רחלע געזאגט אין טרערן און האט דערלאנגט דאס געלט מיט דער האנט.

זעט זיך אויס אז דער גרויסער פראפעסאר וואס היילט נאר

שווייצער — doorman.

ייאוש (יעש) — despair.

ממזרש (מאמזערש) — כיטרע, זייער כיטרע, קלוג.

אמפערן זיך — קריגן זיך.

סאָמע קייסאַרים האָט פאַרשטאַנען רחלעס שפּראַך. ער האָט דאָס געלט צוגענומען פון רחלען, אויפן מיש צוועקגעלייגט און גוט זיך די הענט געוואָשן און באַקוקט יאָסעלעס קעפעלע און געשאַקלט מיט דער גאַמבע. און ער האָט פאַרשריבן אַ רעצעפט.

אַז די קינדער זיינען אַהיים געקומען אין דער אַכסניא אַרײַן אין אַ פאַרוואַרפן געסל, וואו עס האָבן זיך אויפגעהאַלטן עטלעכע פון די וואָס זיינען געפאַרן מיט זיי אויפן שיף, האָט מען זיי אויס-געפּרעגט און אַלע האָבן זיך געפּרייט וואָס דער באַרימטער פּראַ-פעסאַר האָט זיי צוגענומען און גערימט רחלען פאַר איר בריהשאַפט. דער ייד פון שיף וואָס האָט צוגענומען דעם אַדרעס פון דאָק-טער איז געפאַרן די גאַנצע צײַט מיט די קינדער. ער האָט זיי נישט פאַרלאָזט. ער האָט געהאַט אַ פּאַס אויף וועלכן עס זיינען געווען פאַרשריבן זיינע קינדער. מיט אים האָבן דאָס געזאַלט רחלע מיט יאָסעלען אַריבערפאַרן די גרענעץ, ווי זיינע קינדער. ער האָט זיך גענומען אויסלערנען יאָסעלען דעם נאַמען, ווי ער וועט הייסן בײַ דער גרענעץ — שמואל גאַלדמאַן.

— נו, ווי הייסטו? — פּרעגט דער ייד.

— שמואל גאַלדמאַן, — ענטפּערט יאָסעלע אַפּ פעסט.

— אַט אַזוי. וועסט נישט פאַרגעסן?

— ניין, איך וועל נישט פאַרגעסן. שמואל גאַלדמאַן, שמואל

גאַלדמאַן, שמואל גאַלדמאַן, — חזרט זיך יאָסעלע פאַר זיך.

— אַט אַזוי! און ווי הייסטו? — פּרעגט ער רחלען.

— חנה גאַלדמאַן.

— וואויל. גוטע קינדער, גוטע קינדער, — פּרייט זיך דער ייד.

און יאָסעלע האָט טאַקע נישט פאַרגעסן. ווי אַ געניטער רײַזדער וואָס איז שוין אַזוי פיל מאַל די גרענעץ אַריבערגעגאַנגען און ווייס אַז מע דאַרף זיך אַן עצה געבן, האָט ער אויפן גרענעץ דעם זשאַנדאַר געוויון אויף דעם פּרעמדן ייד אַז ער איז זײַן פּאַטער. דאָס איז געווען דאָס איינציקע מאַל אין לעבן, וואָס יאָסעלע האָט

גאַמבע — קין, chin.

רעצעפט — prescription.

אַכסניא (אַכסאַניע) — גאַסטהויז, אינפּאַרהויז.

זיין פאטער פארלייקנט. דאס הארץ האט אים נישט געשלאגן
דערפאר: ער האט געוואוסט אז עס דארף אזוי זיין.

נאך דער גרענעץ האבן זיי זיך הארציק געזעגנט מיט זייער
גרענעץ-פאטער וואס איז אוועקגעפארן אין אן אנדער ריכטונג,
און מיט די אנדערע ווייבער וואס זיי האבן געמראפן אויף דער
רייזע. מען האט זיך אנגעוואונטשן אל דאס גוטס, געדאנקט און
מיטגעגעבן זיך גוטע זאכן.

און אז זיי זינגען מיט דער פור צוריק אין זייער שמעמל ארייני-
געפארן צו דער מומע שיינדעלע, האט יאסעלעס הארץ אנגעהויבן
צו קלאפן. און אז די מומע שיינדעלע האט זיי דערזען, האט זי זיך
גארנישט געוואונדערט, נאר זי האט געשמיכלט מיט אירע רוימע
בעקעלעך און בלייבע ליפן:

— כי-כי-כי! — האט זי געזאגט — איך האב באלד געוואוסט
אז עס וועט אזוי זיין.

דער נס מן השמים

11 י נאר די געקומענע האבן די אמעריקאנער לופט דערשפירט, זינען זיי ווי מיט דער האנט פארביטן געוואָרן, און מאיר איז צווישן זיי ווי אַ פרעמדער אַרומגעגאַנגען. צײַט ער האָט די ווייב מיט די קינדער אַראָפּגענומען און די קינדער האָבן אָנגעהויבן צו גיין אין סקול אַרײַן, זײַנען זיי פאַר זײַנע אויגן ווי פאַרפּרעמדט געוואָרן פּון אים. ער האָט נישט געוואוסט ווי אַזוי עס איז געוואָרן, נאַר מיט יעדן טאַג זײַנען דאָס אַנדערע קינדער געוואָרן, נישט זײַנע, נאַר פרעמדע, וואָס ער האָט זיי נישט געקענט און וואָס ער האָט אָנגעהויבן פאַר זיי מורא צו האָבן.

מאיר דער יודע-ספר, וואָס איז דאָרט אין דער היים געווען אַ ייד אַ חסיד, אַ מפורסם, איז קליין און פאַרשעמט געוואָרן פאַר זײַנע אייגענע קינדער, וועלכע זײַנען ערשט נאַר וואָס אין חדר געגאַנגען. קוים האָבן זיי אָנגעהויבן אין סקול צו גיין, האָבן זיי צווישן זיך נאַר ענגליש גערעדט. זיי זײַנען געוואָרן איינגעמונקט אין ספּאָרט, ווי דאָס וואָלטן נישט געווען מאיר דעם יידנס פּון דעם קליינעם פּוילישן שמעטל, נאַר ווי זיי וואָלטן אויפגעוואָקסן אין גאַר אַן אַנדער סבֿיבֿה. זיי זײַנען געווען פאַראינטערעסירט אין אַלע ספּאָרטפאַרמעסטן וואָס איין שמאַט שפּילט מיט דער צווייטער און געלייענט ספּאָרטצײַטונגען. זיי האָבן דעם פאַטער געהאַלטן פאַר אַ גרינעס און פאַראַכט אים, וואָס ער קען נישט אַזוי רעדן ענגליש ווי זיי און וואָס ער פאַראינטערעסירט זיך נישט מיט דעם, מיט וואָס מע פאַראינטערעסירט זיך אין אמעריקע.

קיין זאך אַסימילירט נישט אַזוי אין אמעריקע ווי די סקולן און מיט יעדער לעקציע וואָס די יונגען האָבן געקראַנן אין די סקולן

דער נס מן השמים (דער נס מין האַשאַמאַיִם) — דער וואונדער פון הימל, גאָטס וואונדער.

מפורסם (מעפורסעם) — באַרימט, באַוואוסט.
סבֿיבֿה (סוויוע) — environment.

זײַנען זיי אַנדערש געוואָרן פֿון מאירס שנים. די זעלבשמענדיקייט וואָס איז אײַנגעפלאַנצט אין דעם אַמע-ריקאַנער יונגל האָט זיך דערוועקט אין זיי. קוים האָבן זיי נאָר ענגליש געקענט רעדן, האָבן זיי שוין געפרוּאוּט אַליין צו פאַר-דינען. אַהיים געקומען פֿון דער סקול, זײַנען זיי אין די רעדאַקציעס געלאָפֿן, גענומען צײַטונגען צו פאַרקויפֿן, אַדער זיך געשמעלט אין טעלעגראַם-קאַנטאַרן טעלעגראַמען אַפּצוטראַגן. און קוים האָט דאָס קינד די ערשטע פאַר קוואַדערס אַהיים געברענגט דער מוטער, האָט ער זיך שוין געפילט זעלבשמענדיק. קיינער האָט שוין קיין דעה נישט אַרײַנצורעדן אין זײַנע „ביזנעס“.

דער דרך-אַרץ צו זיך אַליין און אַכטונג צו פֿערזענלעכער פֿרײַ-הייט, וואָס די אַמעריקאַנער פֿאַבליק-סקול פלאַנצט אײַן אין די צוקינפֿטיקע בירגער פֿון די פאַראייניקטע שטאַטן, האָט זיך באַלד דערוועקט אין די יונגען פֿון דעם קליינעם שטעטל, וואָס דער פאַ-טער האָט דאָ ערשט נים לאַנג געהאַט אַזאַ גרויסע דעה איבער זיי. און זיי זײַנען איצט גרייט געווען, ווי יעדער אַמעריקאַנער קינד, צו פאַרטיידיקן די פֿרײַהייט מיט „פֿיטן“ וואָס זיי האָבן זיך אַזוי גוט אויסגעלערנט אין די סקולן. איז דעם פֿאַטערס וואָרט געוואָרן אויס וואָרט פֿאַר זיי. זיי זײַנען געגאַנגען אין חֲבֵרָה אַרײַן דעמאָלט ווען זיי האָבן געוואָלט, און זיי האָבן געדאַוונט ווען עס האָט זיך זיי געגלוסט. נישט געוואָשן זיך צום עסן, נישט קיין ברכה געמאַכט, מערסטן אָן היט אַרומגעלאָפֿן און געטאַן וואָס זייער האַרץ האָט גע-גלוסט.

מאיר האָט זיך באַלד איבערגעצײגט אַז אַמעריקע איז נישט לענשנע. אין לענשנע האָט ער געקענט זײַן אַ געוועלטיקער איבער זײַנע קינדער. אָבער אין אַמעריקע איז אַן אַנדער מאַדע. דאָ האָבן טאַטעס איבער קינדער גאַרנישט קיין דעה. אויף אַלע פאַרוואָרפֿן וואָס ער האָט זיי געמאַכט, האָבן זיי אים צוריק אַפּגעענטפֿערט:

— Mind your own business!

חנה-לאה פלעגט פאַרשילטן קאַלומבוסעס ביינער, כאַטש זי

זעלבשמענדיקייט — דער צושטאַנד אַדער דאָס געפיל פֿון זײַן אַפהענגיק פֿון קיינעם. געוועלטיקער — הערשער.

האָט נישט געוואוסט ווער און וואָס אַזעלכס דאָס איז געווען דער קאַלומבוס. נאָר זי האָט געהערט אַז אַלע ווייבער אין אמעריקע שילטן קאַלומבוסן, האָט זי אויך געשאַלטן.

— אַראַפּגענומען מיך קיין אמעריקע מיין מאַן, צו קאַלומבוסן! אוי, קאַלומבוס, איינליגן אין דר'ערד זאָל ער נישט קענען! און ניט דווקא די „קאַמאַנדע“. אַפילו רחלע וואָס איז שוין לאַנג אַראַפּגעקומען צוריק מיט יודל שניידער, איבערלאַזנדיק יאָ-פעלען ביי דער מומע, — אַפילו רחלע איז דאָ אויך אַ באַנץ אַנדער מיידל. געגאַנגען איז זי אין שאַפּ און האָט זיך אויסגעלערנט פון הברטאָרינס. אין קאַפּעליושן האָט זי זיך געפּוצט און אין די מעאַ-טערס געגאַנגען. זי האָט חנה-לאהן אויך אַ מאַל מיטגענומען. זיניען זיי ביידע, מאַן און ווייב, געזעסן און געבענקט נאָך יאַסעלען וואָס איז איבערגעבליבן אויף יענער זייט ים ביי דער מומע. „דאָס איינציקע קינד“ — האָבן זיי אים גערופּן און האָבן געגאַרט אים צו זען.

און יאַסעלע איז דערווייל אַ דערוואַקסענער יינגל געוואָרן. עס איז שוין אַ יאָר אַנדערטהאַלבן-צוויי ווי ער האָט די עלטערן נישט געזען. ער האָט שוין לאַנג אָנגעהויבן גמרא צו לערנען, ער איז שוין לאַנג איבערגעגאַנגען צו יעקב־יודלס אויף „שיעור“. און נישט מאיר און נישט חנה-לאה האָבן די זכיה זיין גמרא-ניגון צו הערן.

עס הערט זיין לערנען יעדן שבת נאָך מיטאַג, ווען ער פאַר-הערט זיך ביים פעטער, די מומע שיינדעלע. נאָר די מומע שיינ-דעלע כיכערט אַזוי אַז מע ווייס נישט, צי זי פרייט זיך דעריבער צי זי טרויערט. איר פנים ווערט וואָס אַ מאַל בלייכער און די פלע-קן אויף די באַקן וואָס אַ מאַל רויטער און די אויגן וואָס אַ מאַל

געגאַרט — געוואַלט. שטאַרק געוואַלט, געבענקט. איבערגעגאַנגען אויף „שיעור“ — אָנגעהויבן צו לערנען אַליין פּונאַנדערקלייבנדיק זיך אין דעם טעקסט; שיעור (שיעור) איז אַ לעקציע, אַ לעקציע אין תלמוד וואָס דער תלמיד אַרבעט אַליין דורך און נאָך דעם זאַגט ער עס פאַר פאַרן רבין. גמרא-ניגון (געמאַרע-ניגון) — דער אייגנאַרטיקער, ספּעציעלער ניגון ביים לערנען די גמרא.

גרינער. זי זיצט א גאנצן מאָג און ניט זיך אליין תּכּריכּים. „מע מוז זיין גרייט“, — זאָגט זי — „יעדער מענטש דאַרף זיין גרייט“. זי איז געוואָרן אַ חֲבֵרָה-קדישאַ-יידענע. און ווי עס שטאַרבט ווער אין שטאַט, היט זי די נשמה אַפּ.

און יאָסעלע ווייס פון אַלע טויטע: ווי זיי זיינען געשטאַרבן און וואָס פאַר אַ גרימאַסן זיי האָבן געמאַכט ביים טויט. און נישט דאָס דווקא ווייס ער. נאָר ער ווייס אויך, ווער עס וועט איצט שטאַרבן. וואָרעם די מומע זיצט דורך די גאַנצע ווינטערנעכט און רעכנט אויס די וואָס וועלן באַלד שטאַרבן. און יאָסעלע זעט זיי אין גאַס און אים דאַכט זיך ווי ער זעט דעם מלאַך-המות וואָס מאַנצט פאַר זיי פאַרויס.

און דער פעטער זיצט גאַנצע מעג און שוויגט. קיין איין אי-בעריק וואָרט הערט מען נישט פון זיין מויל, נאָר דאָס וואָס ער דאַרף, ווי ער וואַלט אין אַן אַנדער וועלט געשמעקט דאָס גאַנצע לעבן זיינס און קומט נאָר טייל טאַל צוריק דאָ אַהער אין אַן אַנ-דער וועלט אַריין, ווען ער דאַרף עסן.

יאָסעלע רעדט זיך דורך מיט די עלטערן דורך בריוו.

און די בענקשאַפּט צווישן פאַטער און זון איז געווען זייער גרויס. אַ ים איז געלעגן צווישן זיי, און דער ים האָט זיי איבער-געבראַכט בריוולעך פון איינעם צום צווייטן. אין די בריוו האָבן זיי זיך די הערצער אויסגעגאַסן. יאָסעלע האָט דעם פאַטער מיט-געטיילט פון יעדן נייעם שיעור, וואָס זיי, די חדר-וינגלעך, הייבן אָן און פון יעדן שטיקל פּילפּול וואָס דער רבי לערנט מיט זיי. און דער פאַטער ווידער — פון אַלעם וואָס עס פאַסירט אין אַמעריקע. וואָרעם דער פאַטער האָט זייער געבענקט נאָך אים. פון דער

תּכּריכּים (טאַכריכּים) — קליידער פון ווינטצנג אין וועלכע מע באַ-גראַבט די טויטע.

חֲבֵרָה-קדישאַ-יידענע (כעוורע-קאָדישע) — אַ יידענע וואָס האָט צו טאָן מיט דער אַרגאַניזאַציע וואָס פאַרנעמט זיך מיטן באַגראַבן די טויטע. מלאַך-המות (מלאַך-האַמאַוועס) — דער מלאַך (זען) פון טויט. פּילפּול (פּילפּל) — אַ שאַרפּזיגיקער, פאַרפּלאַנטערטער אַנאַליז פון אַ פּראָצע; אַ פּונאַנדערקלייבן זיך אין אַ שווערער פּראָצע דורכן געפינען ענלעכע און אומענלעכע זיטן צווישן דער פּראָצע און אַנדערע פּראָצעס.

„קאמאנדע“ האט ער גרויס שברות-הלכ. זיי הייבן זיך אויף אין דער פרי און כאפן דאס עסן און פארגעסן צו דאוונען. זיי זינען גאנצע טעג אין די סקולן וואו מע לערנט מיט זיי נאָר גוי'ש. זיי לויפן ארום אָן היט אונטער דעם פרייען הימל אין די גאַסן, וואו זיי צינדן אָן גרויסע פייערן. זיי האָבן פאָרגעסן אַ ייִדיש וואָרט און רעדן נאָר גוי'ש. זיי הערן נישט וואָס דער מאַמע זאָגט און וואָס די מאַמע זאָגט — וואָרעם דאָרט איז אַ מנהג אז קינדער האַלטן נישט פיבוד אָב ואם. און רחלע האָט זיך אויך אין גאַנצן גע- ביטן. זי קליידט זיך אין קאָפּעליושן און גייט אַרום אין טעאַטערס און צירקן.

יאַסעלע האָט זיך זייער געוואונדערט איבער זינע ברידער. עסן זיי אומגעדאוונט! ווי עסט מען אָן דאוונען? ווי קען דאָס אַ ייד לעבן אָן דאוונען? און יאַסעלע האָט זיי בריוו אַראָפּגעשריבן, אין וועלכע ער האָט זיי דערמאָנט די מצווה פון פיבוד אָב ואם. ער האָט מעשה-ביכלעך זיי אַראָפּגעשיקט, אין וועלכע עס ווערט דערציילט ווי גרויס די מצווה איז פון פיבוד אָב ואם, אז זיי זאָלן זיך אַ מוסר אַראָפּנעמען. אַבער זיי האָבן זיך צו אים נישט צו- געהערט.

און וואָס גרעסער די קינדער זינען געוואָרן אין אמעריקע, אַלץ פרעמדער האָט מאיר זיך געפילט צו זיי. פאַר זינע אויגן זינען זיי אויפגעוואַקסן, און אויסגעוואַקסן זינען זיי אומפאַרשמענדלעך און פרעמד צו אים. דעם פאַטערס פרומקייט האָט ביי זיי געלעכ- טער געוועקט. שבת האָבן זיי שוין ניט געוואַלט מיטגיין אין חבֿרה אַרײַן. זיי זינען ווי עשו אום שבת אויף „געיעג“ געלאָפּן. דאָס געיעג האָט געהייסן ביי הנה-לאהן דאָס שפילן פילקע, וואָס די יונגען האָבן צו דעם גרויס חשק געהאַט. אַהיים זינען זיי גע-

---

שברות-הלכ (שיורעסהאַלעוו, אויך: שיווערלעוו) — האַרצווייטאַג.
 פיבוד אָב ואם (קיבעד אָוו וואַיים) — דאָס אַכטן דעם פאַטער און די מוטער; דאָס געבאַט צו אַכטן די עלטערן.

זיך אַ מוסר (מוסער) אַראָפּנעמען — זיך אַראָפּנעמען אַ בנישפיל.
 ווי עשו אום שבת . . . (אייסעוו) — עשו, יצחקס זון און יעקבס ברודער, איז געווען אַ יעגער, און עס איז דאָ אַ לעגענדע אַז ער איז אויך שבת גע- גאַנגען אויף געיעג.

קומען יעדן פארנאכט אפגעריסן, אן הימ, מיט א צעדראפעטן פנים.
און רעדן זיי א ווארט האט מען נישט געטארט!

און אמעריקע איז אזא לאנד, וואו שלאגן קינדער טאר מען
ניט, און די גאנצע אימה פארן טאטן איז מיט דער האנט אפגע-
ווישט געווארן. און מאיר גייט ארום בני זיך אין שטוב ווי א פרעם-
דער. ער זעט ווי זיינע קינדער וואקסן אויס גוים, גוים ממש,
און זיינען עובר אויף הונדערט עלירות יעדן טאג. און ער קען זיי
גארנישט ניט זאגן!

און נאך מער: זיי הייבן אן דעם פאטער צו האלטן פאר א
נאר, א „גרינהארן“ און זיינען אים מבטל מיט זיין גאנץ ביסל
לערנען, מיט זיינע ספרים. און דא קריגט ער יאסעלעס בריוו, פול
מיט ליבשאפט ביז איבער די ברעגן, און די פשמלעך, און דער
שיעור!

יאסעלע איז זיין איינציק פשר יידיש קינד! איז מאירס הארץ
אויסגעגאנגען נאך אים. ער האט אים געוואלט זען, מיט אים רעדן.
בני אים, יאסעלען, וועט ער זיין דער פאטער מאיר. יאסעלע וועט
אים מכבד זיין, וועט זיך פארהערן בני אים, וועט מיט אים אין דער
חברה גיין. האט ער געשריבן צום שוואגער לייבוש בריוו און צו
יאסעלען בריוו, למען השם, אז יאסעלע זאל קענען אראפקומען.

עס איז געווען א פאר-פורים-טאג. די זון האט שוין אנגע-
הויבן זיך צו באווייזן אין שמעטל. דער שניי האט אנגעהויבן צו
צעגיין און אין דער לופט האט מען שוין געפילט ווי עס בלאזט
דער ווינט פון פרילינג. די קינדער פון חדר האבן שוין אנגעהויבן
צו רעדן וועגן די נייע קאפאמקעלעך וואס זייערע עלטערן מאכן
זיי אויף פסח און האבן געוויזן זייערע חברים די פראבקעס סחורה

עובר (אויוער) זיין — איבערטועטן א געזעץ. טאן אן עברה, א זינד.
מבטל זיין (מעוואטל) — צו נישט מאכן, אוועקמאכן מיט דער האנט.
פראגעס אדער טעקסטן פון דער גמרא.
פשמלעך (פשעטלעך) — קונציקע אויסטייטשונגען פון געוויסע פרא-
געס אדער טעקסטן פון דער גמרא.
מכבד זיין (מעכאבעד) — דא: אפגעבן כבוד, ארויסווייזן אכטונג.
למען השם (לעמאנהאשעם) — אין גאטס נאמען, אומבאדינגט (אן
אויסדרוק בנים בעטן עפעס).
פראבקעס סחורה — קליינע שטיקלעך שטאף ווי א מוסטער.

און זיי זײנען געגאנגען צו די שניידערס אָנמעסטן.
האַט זיך יאָסעלען שרעקלעך פאַרבענקט נאָך מאַמע-מאַמע.
ער האָט נאָר געוואָלט איין מאָג, איין אויפדערנאַכט זײַן דאָרט,
שטיין הינטער זייער טיר און אַרײַנקוקן דורך אַ שליסלאַך און זען
וואָס דערינען טוט זיך. די מאַמען זען, דעם פאַטער!

ער איז אַהיים געגאנגען פון חדר פאַר נאַכט. מען האָט שוין
אויפגעהערט צו לערנען בײַ נאַכט. זעענדיק ווי זײַנע חבֿרים אײַלן
זיך מיט שמחה אַהיים, האָט ער זיך דערמאַנט אין זײַן פאַטער און
מוטער און האָט זייער ביטער געקרעכצט און האָט די אויגן אויפ-
געהויבן צום הימל און זײַן האַרץ האָט אַזא תפילה געזאָגט: „רבֿונר-
של-עולם! ווי לאַנג נאָך וועל איך גלות אַפֿריכטן? ווי לאַנג נאָך,
רבֿונר-שול-עולם?“ און ער האָט זיך זייער, זייער צעוויינט.

אַז ער האָט זיך גאַנץ גוט אויסגעוויינט פאַר גאַט, איז אים
אויפן האַרצן ליכטער געוואָרן, ווי מע וואָלט אים אָנגעזאָגט אַז
די ישועה איז נאָענט. און גאַט האָט אים אַרײַנגעגעבן אַ מחשבה
אין זײַן האַרץ און ער האָט אָנגעהויבן אַ טראַכט צו מאַן וועגן
קראַץ אין קאַפּ.

אַ פאַר גראַשן האָט יאָסעלע שמענדיק בײַ זיך געהאַט. דאָס
איז דאָס טאַשנעלט וואָס דער פאַטער האָט אים געשיקט. ער האָט
עס נישט אויסגעגעבן. איז יאָסעלע צו מאַרגנס אין דער פֿרי צו
שמואל רופּא פון זייער שמעטל אַוועק און עס קיינעם ניט געזאָגט.
ער האָט אים געוויזן דעם קראַץ אַז ער זאָל אים געבן אַ רפואה.
שמואל רופּא האָט אים דאָס קעפל אײַנגעשמירט מיט אַזא
שמירעכץ, און — זע גאַטס וואונדער! — דאָס וואָס דער פֿראַפעסאָר
פון בערלין וואָס היילט סאַמע קייסאַרים האָט נישט געקענט באַ-
ווייזן, דאָס האָט שמואל רופּא באַוויזן. דער קראַץ האָט אָנגעהויבן
צו פֿאַרשווינדן, ווי אונטער דער האַנט. מען האָט געזען גאַטס

גלות אַפֿריכטן (גאַלעס) — אַפּקומען די זינד דורך דעם וואָס מע איז
אין דער פֿרעמד, וואָס מע מוז אַרומוואַנדערן און גיט האָבן קײן היים.
ישועה (ישועה) — אויסלייונג, הילף, salvation.
מחשבה (מאַכשאַווע) — געדאַנק.
רופּא (רויפּע) — פעלדשער, barber-surgeon.
רפואה (רעפּוע) — היילמיטל, — cure, remedy.

גם באשוימפערלעך. נישט בחינם האָט דעמאָלט די זון געשיינט אַכט טאָג פסדר ווי אין מיטן זומער. שמואל רופא האָט געזאָגט אז דאָס איז אַ גרויס וואונדער, וואָרעם דאָס שמירעכץ היילט נאָר ווען די זון שיינט. אָבער יאָסעלע האָט געוואוסט אז דאָס איז אַ גמ מן השמים, וואָרעם דער רבנו-של-עולם האָט זיינע קרעכצן געהערט און וויל אים העלפן.

אז יאָסעלעס קעפעלע איז ריין געוואָרן, האָט ער דעם פאָטער געשריבן אַ בריוו און האָט אים מודיע געווען אז פון דעם קראַץ איז נישט איבערגעבליבן קיין זכר, און די האַרן ביי דער גרענעץ וועלן גארנישט האָבן קעגן אים. דער פאָטער האָט באַלד צוריקגעשריבן אַ בריוו צום שוואַגער און מען האָט איינגעזען אז מן הסתם וויל גאָט אַ פאָטער און זון זאָלן זיך צוזאַמענקומען, וואָרעם עס האָט זיך פונקט געמאַכט אז יודל שניידער האָט אַראַפּגענומען זיין משפּחה קיין אַמעריקע, איז געבליבן אז יאָסעלע זאָל מיטפאַרן מיט יודל'ס משפּחה. מען האָט זיך געקליבן צו פאַרן באַלד נאָך פּסח.

זייער רינדיק איז געווען דאָס צעשיידן זיך פון יאָסעלען מיטן מלמד און זיינע חבֿרים. און דער רבי האָט אים דערביי אויסגע- לערנט אַ נייעם פּילפּול.

ווי עס איז צוגעגאַנגען די נסיעה איבערן ים וועלן מיר ניט באַשרייבן, וואָרעם דאָס איז ביי יאָסעלען נישט געווען קיין ניים. ער האָט געקענט דעם ים ווי זיינע פינג פּינגער. אַ קלייניקייט נאָך די נסיעות וואָס יאָסעלע האָט שוין געהאַט געמאַכט!

און אז עס איז געקומען אז ער זאָל זיך ווייזן פאַר די פּריצים פון אַמעריקע, האָט דאָס האַרץ אים נישט געקלאַפּט ווי דאָס ערשטע מאַל. ער האָט גאַנץ גוט געוואוסט אז מן השמים וויל מען אז ער זאָל דאָס מאַל זיך באַהעפּטן מיטן פאָטער, אז זיין גלות האָט זיך געענדיקט. האָט ער מיט ברייטקייט אַראַפּגענומען דאָס היטל און געוויזן דעם גאַנצן קאַפּ.

און שמואל דעם רופאָס רפואה האָט טאַקע געהאַלפּן, וואָרעם די האַרן האָבן גארנישט געהאַט דערקענט אז עס איז אַ מאַל דאָ גע- ווען אַ קראַץ און איבער דעם קראַץ האָט מען אים נישט געהאַט

ארײַנגעלאזט, וואָרעם פֿון דעם קראַץ איז מיט השם-יתברכם הילף
קיין זכר נישט געבליבן.

אין אַ פֿאַר שעה אַרום האָט שוין יאָסעלע דערזען דעם פֿאַמער
און די מוטער. מאיר האָט אים אָנגענומען בײַ דער האַנט און
האַט אים פֿון שיף אַראָפֿגענומען און יאָסעלע האָט געשמעלט דעם
ערשטן טריט אויף דעם אַמעריקאַנער באַדן. און ווען ער האָט זיך
באַגעגנט מיט זײַנע ברידער און מיט רחלען און ווען אַלע לאַנדס-
לײַט זײַנען געקומען צו גיין — האָט יאָסעלע פֿאַר אַלעמען זײַן
היטעלע אַראָפֿגענומען און יעדן געוווּזן זײַן ריין קעפל, ווי דאָס
וואָלט קײַנער אין דער וועלט נישט פֿאַרמאָגט, נאָר ער בלויז אַליין.
און די שמחה איז דאָרטן געוואָרן אזוי גרויס, אזוי גרויס!
נאָר דאָס איז אַ מענטשנס פֿעדער ניט אין שטאַנד אויסצושרײַבן.

דער ערשמער טאג אין סקול

און יוסף האט זינגע ברידער נישט דערקענט. אין די צוויי יאר וואס ער האט זיי נישט געזען זינגען זיי גאר אנדערע געווארן און ער האט פאר זיי מורא געקראגן. זינגען דאס זינגע ברידער בערל און חיים?

ניין! די פנימער גויאישקע, ווי בני שקצים. און זיי גייען א גאנצן טאג אן א הוט ארום, אין קורצע קליידער, און רעדן צווישן זיך אויף א שפראך וואס ער פארשטייט נישט. פארן טאג האבן זיי קיין מורא נישט און עסן אומגעדאוונט, אומגעוואשן. און נישט דווקא זיי זינגען אנדערש געווארן, גאר אלע. רחלע גייט שוין אנגעטאן ווי א גרויסע פריצמע און איז א גאנצן טאג אין שטוב נישטא. און די טאמע איז אנדערש! זי זעט ווי חיים און בערל עסן אומגעוואשן און זי זאגט זיי גארנישט. זיי צעברעכן האלץ אום שבת און צינדן אונטער פאפיר.

און דער טאמע איז פארשמעלט! א קורצן ראק גייט ער אן-געטאן און קומט אהיים אויף דער נאכט און לייענט א ציימונג. און אלע גייען דא פארשמעלט ארום. שוין צוויי וואכן איז ער דא, יאסעלע, און קיינעם איז נאך נישט איינגעפאלן מע זאל אים אין חדר פירן צו א רבין. מע זאגט, מע וועט אים אין „שקאלע“ פירן, — דארט וואו חיים און בערל גייען. און דארט וועט ער אויך אן א הוט זיצן און לערנען ווי זיי!

דערווייל דרייט ער זיך אין שטוב ארום מיט דער טאמען. ער האט מורא אין גאס ארויסצוגיין. וויפל די ברידער האבן אים נישט אין גאס ארויסגעצויגן, האט ער נישט געוואלט. ער האט מורא געהאט פאר דער פרעמדער גאס. אזא גרויסן רעש הערט מען פון

„און יוסף האט זינגע ברידער נישט דערקענט“ — אן אנדערט אויף דער מעשה מיט יוספן און זינגע ברידער. דער אנדערט ווערט שענער דורך דעם וואס יאסעלע הייסט דאך — יוסף. „שקאלע“ — א דוסישע שול, א פרעמדע שול, א ניט-יודישע שול.

דער גאס אַרויס. דרייט ער זיך אַרום ווי עפעס אין אַ פּרעמדער שטוב און ער קען זיך אַלץ ניט צוגעוואוינען צו דער שטוב. אַלץ איז פּרעמד דאָ: די שטוב, די ברידער און אַפילו די מאַמע אויך. עפעס אַנדערש גייט זי אַנגעמאָן ווי אין דער היים און רעדט אַנדערש ווי אין דער היים. ווייס ער נישט אויף וואָס פאַר אַ וועלט ער איז. נעמט ער טייל מאַל די גמרא וואָס שטייט אין שענקל און זעצט זיך אַוועק איבערהערן דעם שיעור וואָס ער האָט גע- לערנט אין דער היים. די מאַמע שטייט אין אַ ווינקל און וויינט פאַר פּרייד. קומען די ברידער אַרײַן, לאַכן זיי אים און רײַסן אים פון דער גמרא אַוועק.

דורך די אַפענע טיר און פענצער רײַסט זיך דער רעש פון דער גאס אַרײַן. מע קלימפערט אין דרויסן, מע שרײַט און אַ שפּיל- קאַסטן שפּילט און צעטומלט אים דאָס לערנען. שלעפּן אים די ברי- דער אויף דער גאס אַרויס. אין דער גאס איז ליכטיק און אַזוי פיל קינדער זײַנען דאָ, און אַ קאַסטן שפּילט, און די קינדער שטייען אַרום דעם קאַסטן און טאַנצן. דאַרטן זאַמלען קינדער פאַפּירן פון די גאַסן, לייגן עס צונויף און צינדן אַ פּײַער אונטער.

יונגען שפּילן אין פּאַלענט, און אַלע פּרײַען זיך און לאַכן און שרײַען. און די קינדער שלעפּן אים צו דער שפּיל, און ער שטייט פון דער ווינטנס, האָט מורא צוצוגיין. די ברידער שלעפּן אים און ער רײַסט זיך פון זייערע הענט אַרויס. ער האָט מורא פאַר די פּרעמדע קינדער, האָט מורא פאַר דעם רעש און לויפט צוריק אין שטוב אַרײַן און באַהאַלט זיך אין אַ ווינקל. די מאַמע נעמט אים אַליין בײַ דער האַנט און פירט אים אויף דער גאס אַרויס. זי פירט אים צו די שפּילנדיקע קינדער צו, שטופט אים צו: „גי, יאַסעלע, גי, שפּיל זיך!“

יאַסעלע האָט מורא, רוקט זיך אין אַ זײַט אָפּ, קומט צוריק אין שטוב אַרײַן. ער זעצט זיך אין אַ זײַט אַוועק, נעמט זיך צוריק צו זײַן גמרא, אַדער זוכט זיך אַ ספּרל אים און קוקט אַרײַן, ווי אַן אַלטער דערוואַקסענער מענטש.

טייל מאַל נעמט אים אַ בענקעניש אָן צוריק אַהיים, כאַטש ער ווייס אַז אין דער היים איז שוין נישטאָ קיין היים, אַז דאָ איז זײַן פאַטער און מוטער. אַבער ניט דאָ איז די היים, נאָך וועלכער ער

רעש (ראַשא) — טומל, גערױש.

האָט געבענקט דאָרט בײַ דער מומע, יענע היים פון אַמאַל. נײַן, ערגעץ וואו איז דאָ יענע היים, וואו דער מאַמע האָט בײַ נאַכט גע- לערנט און ער איז אויפן מיט איינגעשלאָפן ביים מאַמענס גמרא- ניגון. ערגעץ וואו איז דאָ יענע היים פון דער מאַמען, וואו זי איז געשמאַנען און האָט די ליכט אָנגעצונדן.

נאָר טײל מאָל אויף דער נאַכט, ווען דער מאַמע איז דאָ און ער נעמט די גמרא און גײט צו צום מאַמען און מיטש אויף דעם לעצטן שיעור, און דער מאַמע זעצט זיך אַנידער מיט אים און לערנט מיט אים דורך דעם שיעור הויך אויפן קול מיטן גמרא-ניגון, — דאַכט זיך אים אַז ער איז ווידער אין דער אַלמער היים, אַז ער האָט עפעס צוריק געפונען. און ביידע, פאַטער און זון, פילן זיך צוריק נאַענט, און האָבן זיך ביידע פאַרבענקט נאָך דער אַלמער, אַלמער היים, פון וועלכער זיי זײַנען ביידע אָפגעריסן געוואָרן. אזוי האָבן פאַטער און זון אַלע אויפדערנאַכט זיך צוריקגעפונען ביים גמרא-לערנען אין דעם גרויסן פרעמדן גײ-יאָרק.

עס איז געקומען די צײַט, מען האָט געמוזט יאַסעלען אין „שקאַ- לע“ אָפגעבן. מען איז שוין געווען עמלעכע מאָל פון דער „שקאַלע“ און געפרענט אויף אים.

די מומער האָט אים בײַ דער האַנט אָנגענומען. בערל איז מיטגעגאַנגען און מען האָט יאַסעלען צו דער „שקאַלע“ געפירט. אַרײַנגעקומען אין אַ גרויס הויז. יאַסעלע האָט מורא געקראָנגן, נאָר געזען ווי בערל פירט זיך היימיש דאָרט, גריסט זיך מיט אַלע, איז ער אַ ביסל רואיקער געוואָרן. בערל האָט זיי אַרײַנגעפירט אין דער קאַנצעלאַריע אַרײַן וואו מען האָט יאַסעלען פאַרשריבן. לאַנג האָט די מומער געמוזט מענהן מיט אים, ביז זי האָט גע- פועלט אַז דער יונגל זאָל דאָס היטל אויסמאַן — ער האָט מיט ביידע הענט באַדעקט דעם קאַפּ. ער האָט פאַרוואונדערט אָנגעקוקט בער- לען, ווי ער שטייט און מענהט זיך אויס מיט אַ הויכן גוי אויף גוי'יש און ער האָט גאָר קיין מורא נישט. דערנאָך האָט בערל יאַסעלען בײַ דער האַנט אָנגענומען און אַרײַנגעפירט אים אין אַ גרויסן זאַל אַרײַן. יאַסעלע האָט נישט געוואָלט אַרײַנגיין. ער

האָט מורא געהאַט און מיטגעצויגן די מאַמען — „קום מיט!“
— גיי, קינד, גיי, האָב נישט קיין מורא. זעסט דאָך, בערל
איז דאָך אויך דאָרט.

נאָר ווי יאָסעלע איז אין גרויסן זאַל אַרײַנגעקומען אַזוי איז
ער דערשטוינט געבליבן. אַזאַ שטוב האָט ער נאָך נישט געזען,
גרעסער ווי אַ שול להבדיל. און אַלע קינדער זיצן אַרום אויף שטולן.
ער האָט נישט באַמערקט ווי מען האָט אים אַוועקגעזעצט אויף אַ
שטול. ער האָט געקוקט אויף דעם באַלעמער. דאָרט זײַנען גע-
שטאַנען שרים און שררהטעס און מען האָט געשפּילט אויף אַ פּלי-
זמר, וואָס האָט געמוזט זײַן אַן אַרגל און וואָס אַ ייד מאַך נישט
הערן, וואָרעם אין בית-המקדש האָט געמוזט זײַן אַזאַ פּלי-זמר.

דער אַרגל האָט געשפּילט און די קינדער האָבן אַלע מיטגע-
זונגען אַ ליד וואָס ער האָט נישט פאַרשטאַנען. נאָר עס איז אַזוי
שיין געווען אַז מען האָט עס אַוודאי נישט געטאַרט הערן. נאָר אי-
בערהויפּט דער אַרגל. דער קול איז געווען עפעס אַזוי מאַראַליש
און עס האָט אַזוי געדונערט איבער דעם הויכן גרויסן זאַל, אַז יאָ-
סעלע איז געבליבן זיצן און איז דערשראָקן געוואָרן פאַרן קול. און
טרערן האָבן זיך אים געוויזן אין די אויגן. וואָרעם דער קול איז
געווען זייער זיס און שטאַרק און עס האָט געצויגן דאָס האַרץ. אין
בית-המקדש האָט מען געמוזט אַזוי שפּילן! און דאָ זיצט ער אַן אַ
פאַרדעקטן קאַפּ און הערט זיך אײַן צום אַרגל.

נאָר באַלד האָט דאָס געזאַנג אויפגעהערט. די קינדער האָבן
אַנגעהויבן מיט רעש זיך צעגיין. און ער איז פאַרוואַונדערט גע-
וואָרן ווי בערל גייט צו צו איינער פון די שררהטעס און רעדט מיט

להבדיל (לעהאַוודל) — צו מאַכן אַן אונטערשייד; דער אויסדרוק ווערט
געניצט ווען מען פאַרגלײַכט צוויי זאַכן וואָס זײַנען צווישן זיך נישט גלײַך,
וועלל מען באַצײט זיך צו זיי אַנדערש. דאָ למשל: דער פאַרגלײַך צווישן דעם
זאַל וואו יאָסעלע געפּינט זיך און אַ שול וואו מען דאַוונט.
באַלעמער — דאָ: בינע, stage.

שרים (סאַרים) — מערצאַל פון שר (סאַר) — האַר, פּריץ.
שרהטע (סראַרעטע) — האַרינטע, פּריצטע; שררה (סראַרע) איז
אויך אַ האַר, אַ פּריץ. די לערערס און די לערערײַנס זעען אויס אין יאָ-
סעלעס אויגן אַזוי ווי שרים און שררהטעס.
פּלי-זמר (קלייזעמער) — מוזיקאַלישע אינסטרומענטן.
אַרגל — organ.

איר אזוי גלייך און פרייט זיך מיט איר און האט גארנישט קיין מורא פאר איר.

און באַלד קומט די זעלביקע שררהטע צו צו אים. בערל ווייזט עפעס מיט דער האנט אויף אים און רעדט מיט איר. די שררהטע גייט צו צו אים און נעמט אים אן מיט דער האנט בני זיין הענטל און קוקט אים אן מיט א ליבלעכן שמייכל און רעדט עפעס צו אים. יאָסעלע ווערט פארשעמט פאר איר, לאַזט אַראָפּ דאָס קעפל, באַ-האַלט די אויגן. זי הייבט אים אויף דעם פנים און ווידער שמייכלט זי אזוי ליבלעך צו אים און גלעט אים מיטן האנט איבערן קעפל. יאָסעלע ווערט זייער פארשעמט און דער פנים ווערט אים רויט: א פרעמדע שררהטע דאָך, נישט די מאַמע . . .

באַלד נעמט זי אים אן בני דער האנט און פירט אים אַרויס פון זאל. ער קוקט זיך אום נאָך בערלען. בערל איז שוין לאַנג נישטאָ. און דאָ נעמט אים אן די שררהטע בני דער האנט און שפּרינגט מיט אים און האַפּסט מיט אים איבערן זאל אַרויף אויף די טרעפּ. און זי רעדט אַלץ צו אים, און שמייכלט אַלץ צו אים, און דערציילט אים און ווייזט אים מיט די הענט. יאָסעלע ווייס נישט וואָס זי וויל, ווייס איבערהויפט נישט וואָס עס טוט זיך מיט אים מער. עפעס איז עס ווי אַ חלום. און וואָס טוט ער דאָ? און ווער איז די שררהטע?

באַלד ברענגט זי אים ווידער אין אַ זאל אַריין. קינדער זינגען דאַרטן. און ווי זיי האָבן זי דערזען, זינגען זיי זי באַפּאַלן מיט לאַכן און מיט פרייד. זי ווייזט די קינדער אויף יאָסעלען און אַלע קוקן יאָסעלען אזוי נייגעריק אָן. און זי נעמט אים בני דער האנט און זעצט אים הינטער אַ שמענדער אַוועק, און נעמט פּאַפּיר און לייגט פאַר אים. און אַ בליישטיפּט גיט זי אים אין האנט אַריין און ווייזט אים אויף אַ מענטשעלע וואָס שטייט אויסגעמאַלט אויף אַ מאַכעלע און הייסט אים, אַז ער זאַל נאַכמאַלן דאָס מענטשעלע, און זי גייט איבער צו די אַנדערע קינדער. יאָסעלע זיצט מיטן בליישטיפּט אין דער האנט און הייבט אָן

שמענדער — געשטעל פאַר אַ ספר (סייפּער). פאַר אַ בוך; ווען מע לערנט אין בית-המדרש האַלט מען דעם ספר אויפן שטענדער.
מאַכעלע — tablet.

ביסלעכווייז זיך ארומצוקוקן. וואו געפינט ער זיך דא? די זון שיינט אריין דורך די גרויסע אפענע פענצטער, די זעלביקע זון וואס האט אריינגעשיינט ביי דעם רבין יצחק יודלס דארט אין לענשנע. נאך דארט איז געווען א שטיקל זון און דא איז א גאנצע זון. און דא איז אלץ גרעסער. דארט זיינען געווען בלויז יינגלעך הכרים. משהלע דעם רבס איז געזעסן לעבן אים און אקעגן האט ער געהאט שלמה-יעקבן דעם חזנס און די גמרות זיינען אפן געלעגן, און אלע האבן געזאגט הויך אויפן קול, און דער רבי האט זיך ארומגעדרייט מיטן קאנטשיק אין דער האנט און האט אכטונג געגעבן אז מע זאל ניט ארויסקוקן פון דער גמרא ארויס. און קוים האט נאך א יונג באלמוטשעט אויף אן אויגנבליק, האט דער קאנטשיק געגעבן א פאל איבער דער נאז. מען האט געפילט דעם עול, דעם תכלית פון לערנען. און דא גיט מען אים פאפיר מיט א בלייפעדער און מען הייסט אים באלמוטשען און מענטשעלעך מאכן! און מיידלעך זיצן דא אויך און מען לאכט ארום, און מען שפילט זיך מיט די שררהמעס, און אלע באלמוטשען.

און ווי ער קוקט אזוי אויף דער זון וואס שיינט אריין דורכן פענצטער, האט אים א גרויס בענקעניש אנגענומען נאך יצחק יודלס חדר. אוי, וואלט ער געוואלט זען איצט משהלען און שלמה-יעקבן און אין איינעם הויך אויפן קול אפזאגן דעם שיעור! און ווי ווייט מוזן זיי שוין איצט זיין! און דא איז שוין אן א נייע מסכתא און דער שיעור איז שוין לאנג געענדיקט. און דא זיצט ער גאר און מען גיט אים מענטשעלעך צו מאכן. און וואס טוט ער דא? ווי קומט ער דא אהער? וואו געפינט ער זיך? וואס איז?

ער האט געוואלט וויינען, נאך ער האט זיך געשעמט פאר די אלע קינדער ארום. איז ער געבליבן זיצן ווי אין א פרעמדער וועלט, ווי דאס וואלט אלץ אין חלום פארגעקומען. באלד רופט זיך עפעס אן צו אים ווער. ער קוקט זיך אום און

באלמוטשען — פטרן (פאטערן) די צייט אויף גארנישט; מאכן אן אנשטעל אז מען טוט עפעס און אין דער אמתן גארנישט טאן.

עול (אל) — יאך, לאסט, yoke.

מסכתא (מעסיכטע) — א בוך, א טייל, א טראקטאט פון תלמוד; דער תלמוד איז איינגעטיילט אין מסיכתות.

דערזעם, אז דער יינגל וואָס איז געזעסן לעבן אים מיט צעשוּיבערמע האָר און שרעקלעכע, ווילדע, גווישע אויגן, רעדט עפעס צו אים אויף אזאָ לשון וואָס נישט ער נישט די קינדער אַרום האָבן פאַר-שמאַנען.

דאָס איז געווען אַן איטאַליענישער יינגל פון סיציילע, קאַ-מעקאַמבאַס, וועלכער איז פון אַ סיציילישן דאָרף אַנגעקומען אין דעם גרויסן אַמעריקאַנער מאַפּ, אין דער אַמעריקאַנער סקול. ער זיצט שוין דאָ פיר טעג און פאַרשטייט נישט קיין וואָרט וואָס די קינדער רעדן, און קיינער פאַרשטייט אים נישט.

דער איטאַליענישער יינגל האָט געפּרעגט יאַסעלען, צי ער קומט אויך אַרויס פון דעם דאָרף ציראַנע פון וואַנעט ער קומט אַליין. יאַסעלע האָט נאָר מיט שרעק אים אַנגעקוקט און זיך אַפּגערוקט פון אים. זעט זיך אויס אז די פרעמדע סביבֿה און די אומפאַר-שמענדלעכקייט אַרום זיך האָט דעם איטאַליענישן יינגל אַזוי אויפֿ-גערגעט, אז ער האָט זיך געוואָרפן אויף יאַסעלען מיט די פּוּיסטן שלאָגן.

די לערערין האָט עס באַלד באַמערקט, צוגעקומען און באַרו-איקט דאָס הייסע איטאַליענישע בלוט פון דעם סיצייליאַנער יינגל. יאַסעלען האָט זי איבערגעזעצט אויף אַן אַנדער בענקל, געקוקט אויף אים אַזוי ליבלעך און באַרואיקט אים מיט דער האַנט אויפן קעפּעלע און געזאָגט צו אים די ייִדישע ווערטער: „האַב נישט קיין מורא“.

יאַסעלע וואָס האָט דערהערט די ייִדישע ווערטער פון דער שררהמע האָט זי אַנגעקוקט פאַרוואַונדערט. פון וואַנעט קען זי ייִדיש? נאָר פון דעמאַלט אַן האָט דער בליק פון אירע מילדע אויגן אים באַרואיקט און ער האָט געהאַט צו איר צומרוי.

די לערערין איז אַליין אַרויסגעקומען פון רוסישע ייִדן. אַ קליין קינד האָט זי פאַרלאָזט רוסלאַנד, וואָס זי האָט מער נישט געדענקט, האָט אַכער תּמיד געבענקט נאָך רוסלאַנד. איר האַרץ איז געווען צוגעבונדן צו ייִדישע אימיגראַנטן-קינדער וואָס קומען פון דאַרמין. אין זייער צעשראַקנדיג האָט זי דערפילט דעם גאַנצן גלות פון ייִדן אין רוסלאַנד. אַ גרויס רחמנות האָט זי אַרומגענומען צו די ייִדישע קינדער. זי האָט זיך אַליין פאַרגעשמעלט ווי אזאָ אימיגראַנטן-קינד, ווען זי איז קיין אַמעריקע אַראַפּגעקומען. דאָס האָט

זי זייער נאענט צוגעבונדן צו יאסעלען. אין זיינע דערשראקענע אויגן און אין זיין צימערן האט זי דערזען די גאנצע עלנט און פאר-לאזנקייט פון יידישן קינד אין רוסלאנד. יעדער קינד וואס איז געקומען פון רוסלאנד האט איר א גרום געבראכט פון גלות. איבער דעם האט זי זיך מיט באזונדערער ליבשאפט געווענדט צו יאסעלען.

יאסעלע האט דערפילט די ליבשאפט אין אירע אויגן. און כאטש ער איז אזוי פרעמד געווען דא, דאך האט איר בליק און די פאר-יידישע ווערטער אים דערנענטערט און היימישער געמאכט. דאך איז יאסעלע די גאנצע צייט פון דער לעקציע געזעסן ווי אין א צוויי-טער וועלט. און אז בערל איז דערנאך געקומען און האט אים מיטגעשלעפט אויף דער גאס ארויס, אין פארק אריין, ווייזן ווי די יונגען ברעכן זיך, — האט ער נישט געוואלט גיין אהין און גע-וויינט אז ער זאל אים אהיים פירן.

אהיים אים געבראכט, האט זיך יאסעלע אוועקגעזעצט אין א ווינקל. בהינם האט אים די מוטער געבעטן: ער האט גארנישט ניט גערעדט. נאר ער איז געזעסן און געשוויגן, געשוויגן און עפעס באהאלטן אין זיך.

די זון האט אריינגעשניט. פון דער גאס האט זיך אריינגעריסן דאס געשריי און די פרייד פון די קינדער. ווידער האט זיך דערהערט דאס שפילן פון קאסטן. די מוטער האט אים בני דער האנט אנגענומען און געוואלט אים ארויספירן צו די קינדער, האט אים ארויסגעשמופט פון שטוב, צוגעפירט צו די קינדער וואס שפילן זיך. יאסעלע האט זיך אבער צוריקגעקערט אין שטוב אריין, זיך צוריק אוועקגעזעצט אין זיין ווינקל און געשוויגן, גע-שוויגן. קיין ווארט האט ער נישט געוואלט דערציילן פון דער „שקאלע“.

נאר אז דער פאטער איז אויף דער נאכט אהיים געקומען, האט יאסעלע נאכן עסן ארויסגענומען די גמרא פון שענקל, צוגעגאנגען צום פאטער, זי אויפגעמישט און האט אנגעהויבן מיטן פאטער צו לערנען הויך אויפן קול. און אז זיי זיינען אין מיטן בעסטן ניגון געווען, האט זיך יאסעלע פלוצלונג אזוי בימער צעוויינט, און נאך אים האט זיך חנה-לאה צעוויינט. און מאיר האט זיך אויפ-געהויבן און אנגעהויבן שפרייזן איבערן שטוב אהין און צוריק

מיט גרויסע מריט, און געביסן זיך די באַרד אין מויל. און קיינער
האַט נישט געפרעגט וואָס איז געשען, פאַר וואָס און פאַר ווען.
זיי אַלע דרײַ האָבן עס גאַנץ גוט געוואוסט.
פאַטער, מוטער און קינד האָבן געבענקט נאָך דער אַלמער
היים.

עס איז געווען א שיינער טאָג אויפן שיף. די זון האָט ברייט היים וואַלט עם שוין געהייסן אַ הייסער תּמוז-טאָג, אין ניו-יאָרק איז עם געווען איינער פון די מיניטעג. אַ פּינכ-טער ווינט האָט געבלאָזן פון אָפענעם ים און געלייגט זיך ווי אַ נעכל איבער דער ניו-יאָרקער לופט.

די פענצמער פון די „טענעמענט“-היזער האָבן זיך אָנגעהויבן צו עפענען. אַלץ וואָס עם האָט זיך געשטיקט אין זיי אַ גאַנצן ווינטער האָט אָנגעהויבן זיך אַרויסצורייסן אין גאַס אַרײַן. די פּײַערטרעפּ און די פענצמער זײַנען פּול באַלייגט געוואָרן מיט זאַכן; בעטגעוואַנט און ווינטערקליידער. מאַטראַצן און קישנס האָבן זיך געוווּן פון יעדן פענצמערלאַך.

די טרעפלעך פאַר די מירן האָבן די איינזאָוינערס אָנגעהויבן צו באַנצן ווי אַ פאַרזעצונג פון דער שמוב. און די שמוב האָט זיך אַרויסגעריסן פון פאַרמאַכטן הויז אין דער גאַס אַרויס. מען האָט זיך אַרויסגעצויגן אויף די טרעפלעך אין גאַס מיט קינד און קייט, מיט נאַסע ווינדלעך און ברודיקע האַנטעכער.

ווייבער אין אויסגעטאַנענע קאַפּטנס זײַנען געזעסן אויף די טרעפלעך אין גאַס און האָבן די קינדער געשמילט און האָבן זיך ניט געשעמט פאַר די פאַרבײַגייענדיקע, ווי עם וואַלט ניט געווען מיט וואָס זיך צו שעמען. בײַ קיינעם איז נישט בעסער. יעדן ניו-יאָרקער איינזאָוינער טרײַבט דער זומער פון שמוב אין גאַס אַרויס.

פון די אויסגעלייגטע זאַכן איז די לופט פול געוואָרן מיט פּע-דערן און מיט עפעס שטיקנדיקס. און איבער די קעפּ, איבער די גאַסן איז געלעגן אויסגעשפּרייט דער אייזערנער וועג פון דער שטאַמבאַן, און פון מינוט צו מינוט האָט זיך געהערט דער רעש פון

תּמוז-טאָג (טאַמעז) — אַ טאָג פון חודש תּמוז, אין מיטן זומער.
תּמוז איז דער צענטער חודש פון דעם ייִדישן קאַלענדאַר.
פּײַערטרעפּ — fire escape.

א דורכלויפנדיקער באן וואס האט איבערגעלאזט נאך זיך א ריח און א שמויב.

איבער דער גאס האט פלוצלונג זיך דערהערט א קינדישע מוזיק שפילן. פייקלעך האבן געפויקט און פליימלעך האבן גע-קווימשעט אן אמעריקאנער ליד. באַלד האט זיך געוויון א מחנה קינדער. פארשמעלטע און אויסגעצירטע אין פארשיידענע קאלירטע פאפיר-קאסטיומען, זיינען זיי געגאנגען אונטער די מענער פון דער קינדער-מוזיק. דאס איז געווען א מיני-ארויספאר. די פאבליק-סקול וואו יאסעלע האט געלערנט האט געפירט אירע קינדער אין צענט-ראלפארק זיך צו פארוויילן.

פריער איז געגאנגען די לערערוי, מיט איזאבעל, די זעלביקע וואס האט יאסעלען אזוי פילן צוגענומען ביי זיין ערשטן אריינטריט אין דער שול. זי האט ביי דער האנט געהאלטן יאסעלען וואס איז גארנישט געווען צו דערקענען. יאסעלע האט געזאלט זיין דער פאקל-טרעגער פאר דער „קיניגלעכער פאר“ וואס זיינען געגאנגען נאך אים אונטער א בלויער, מיט שמערן באזעצטער חופה. יאסעלע האט געהאט אויף זיך א ווייס העמדל מיט א בלויען לאמפאס און א פאפירענעס הוט מיט א טראַלד. ער האט געהאלטן א שמורקאץ אין דער האנט. אבער יאסעלע האט זיך געשלעפט פארויס אין די פארשמעלטע בגדים מיט זייער א שווערן יידישן געמיט. דער קאפ איז אים נישט געלעגן צו די נארישקייטן און ער האט נישט גע-וואוסט צו וואס מע שלעפט אים אין דעם הולך.

די קינדער וואס האבן געשמאמט פון אלע פעלקער פון דער וועלט, פון אלע טיילן פון דער וועלט, זיינען איצט געווען גרופירט אין איין קינדער-לעגענדע. נאך דער „קיניגלעכער פאר“ איז נאכ-געגאנגען זייער פעלדיגענער. דאס איז מאַקע געווען דער אימא-ליענישער יינגל קאמעקאמבאס, וואס האט שוין איצט פארשמאנען ענגליש. אין א רויטן הוט, ווי א גלית, האט ער נאכגעפירט זיין

לאמפאס — א פאס, א שטרנף, strife.

טראַלד — tassel.

שמורקאץ — torch.

הולך (היילעך) — אנטוועקן, דער אופן פון אנטאן זיך.

פעלדיגענער — courier, state-messenger.

גלית (גאליאס) — דער ריז פון די פלישתים וואס דוד האט אים בא-

זיגט.

געליכטן הונט וואָס איז געווען באַפּוצט פּון קאַפּ ביז צום וויידל אין פּאַרשיידענע קאַלירטע פּאַפּירן. און נאָך אים. די קינדער ווי פּאַזשן, גענעראַלן, וואַלד-גזלנים און שקלאַפּן.

די קינדער זינגען געווען אויפגערוימט. די מוזיק האָט גע- שפּילט פּאַרויס פּאַר זיי און זיי האָבן זיך געהאַלטן אין טאַקט. די יונגען זינגען געגאַנגען שטרענג, געקלאַפּט מיט די פּיס זעלנעריש. די מיידלעך האָבן בלומען פּאַרשפּרייט איבער די טראַטואַרן און געמאַכט פּאַראַד פּאַר דער „קיניגלעכער פּאַר“.

אַ סך מוטערס זינגען נאַכגעגאַנגען נאָך די קינדער, האָבן אין די קינדער-וועגלעך נאַכגעפירט די יונערע ברידערלעך און שוועס- טערלעך וואָס האָבן אויך געוואַלט זיין ביי דעם מיפּפּאַראַד, אַדער האָבן אין די קערבלעך זיי נאַכגעטראַגן עסן. צווישן אַלעמען האָט געהערשט אַ פּריינדלעכע שטימונג.

אַלע זינגען געווען גליקלעך איבער דער ליבער זון וואָס האָט זיך אַרטינגערירט צווישן די אַיזערנע וועגן וועלכע זינגען געלעגן איבער זייערע קעפּ און האָט באַגאַסן די קינדער מיט פּריילעכע זומערשטראַלן. נאָר יאַסעלע, איין יאַסעלע — נישט ער האָט גע- הערט דאָס שפּילן פּון פּלייטן, נישט ער האָט פּאַרנומען דאָס לאַכן פּון קינדער וואָס האָט ווי פּריש וואַסער אַרום און אַרום אַפּגעקלונג- גען. דאָס פּריילעכע זומערליכט האָט אים נישט אויפגעמונטערט. ווי אַן אַלמער ייד, זאָט פּון צרות וואָס ער איז אויסגעשמאַנען אין דער וועלט, גייט ער דאָ צווישן די קינדער אַ פּאַרשמעלטער, מיט אַן אַפּגעקרייט פנים, אין אַ פּאַפּירענעם הוט, און מאַכט זיך משוגע אין מיטן שיינעם טאַג. און וואָס וועט דער תּכּלית זיין?

דער תּכּלית האָט צום מערסטן געפּיקט אין קעפל פּון דעם קליינעם ייד. דאָרט אין דער היים לערנען די חברים ביי יצחק יודלס און ווייט-ווייט האַלטן זיי שוין אַוודאי אין דער מסכתא. און וואָס וועט דער סוף זיין? . . .

און דער טאַטע איז אַ גאַנצן טאַג אין שטוב נישטאַ. אויף דער נאַכט, ווען ער קומט אַהיים, איז ער מיד. שלאַפּט ער. און די ברידער זינגען גוים, גוים ממש. און אַרום און אַרום איז גלות. און וויפּל מאַל קומט אויס אים אַליין בייצושטיין דעם יצר-

אויפגערוימט — good-humored, cheerful
זעלנעריש — אזוי ווי זעלנערס, ווי סאַלדאַטן.

הרע: מען איילט זיך מיטן דאוונען, מע פארפעלט שטיקער. און היינט דעם גאנצן טאג אָן אַ הוט זיצן און קיין צורת אונט נישט זען! ער פארגעסט, פארגעסט אַלץ . . .

בחינם האָט אים די מיס איזאָבעל וואָס האָט אים איצט גע- האַלטן פעסט ביי דער האַנט אַ פאַר מאַל אויפגעוועקט: „יאַסעלעו!“, געקוקט אים ליבלעך אין די אויגן אַריין און געפרואוונט אים אויפ- מונטערן. זי איז מיט אים אַליין פאַרויס געגאַנגען און אַנגענומען די מינע פון די קינדער און געטרעטן מיט די פיס אַזוי ערנסט ווי זיי. די ווייכע האַר האַבן זיך איר צעלאָזט און אין דעם קורצן קליידל, פון וועלכע מען האָט אירע קליינע קינדערשע פיסלעך אַרויסגעזען, מיט דעם קינדערשן שמיכל אויף די ליפן, איז זי אַליין געגליכן געווען צו איינס פון די קינדער און מיטגעפרייט זיך מיט די קינד- דערס פרייד.

אַ בחינם האָט זי געפרואוונט יאַסעלען אויפמונערן — האָט אים ליבלעך אין די אויגן געקוקט און גערופן אים „דאַרלינג“ און ליבלעך געפרעגט:

—What is the matter, my dear boy?

און זי האָט אים ביים הענטל געצויגן און פאַרויס געגאַנגען, געלאָפן מיט אים, אויפהייבנדיק הויך זיין האַנט מיטן פאַקל. בחינם איז דאָס אַלץ געווען: יאַסעלע האָט דעם קאַפּ צו דער ערד געבוין און פאַרשעמט זיך פאַר איר.

די מענטשן אין גאַס האַבן מיט ליבשאַפט נאַכגעקוקט די קינד- דער. מיט יענער באַנייטערטער באַציוואונג צו קינדער, ווי נאָר די אַמעריקאַנער פאַרשטייען זיי אַרויסצואווייזן, — האָט מען די שפאַ- צירנדיקע קינדער אויפגענומען מיט פרייד. די מענטשן האַבן זיי נאַכגעפאַטשט בראַוואַ מיט די הענט, די פאַליציי-לייט האַבן אַפ- געשמעלט אַלע טראַמוויען און וועגענער און דורכגעלאָזט די קינד- דער. פון די הויזער האַבן מוטערס זייערע קינדער אַרויסגעפירט און צוזאַמענגעהעפט מיטן מיפאַראַד. און וואָס לענגער זיי זיינען

צורת אונט (צוראָס-אַס) — די געשטאַלט פון אַן אונט (בוכשטאַב); קיין צורת אונט נישט זען — אַפילו נישט אַריינקוקן אין אַ בוך מיט יידישע אותיות (אויסזעס).

יצר-הרע (יעיצער-האַרע) — דער שלעכטער ווילן, דאָס וואָס ציט דעם מענטשן צו טאָן שלעכטס, צו טאָן אַן עבירה, אַ זינד.
טראַמוווי — trolley car.

געגאנגען, איז די גרופע געוואָרן גרעסער, זיינען וואָס מער מוטערס צו זיי צוגעקומען און די קינדער אין גארטן באַגלייט.

אין דעם שיינעם פארק פון ניו-יאָרק, אין צענטראַלפארק, וואָס שטייט אין מיטן דער שטאָט, האָט די שטאָט דעם שענסטן, מיט גראַז באַזיימט פלאַץ פאר די קינדער אָפּגעגעבן צו שפּילן זיך. דאָס גרויסע גרינע פעלד וואָס האָט זיך געצויגן אויף אַ בערגל אַרויף און נאָך דעם זיך אַראָפּגעלאָזט אין אַ גרינעם אויסגעכעמטענעם טאַל איז געווען אויסגעזויט מיט קינדער, וואָס האָבן אין זייערע בונטע פאַרשיידן-פאַרביקע פאַפּירענע קליידער אויסגעזען ווי אַ פעלד וואָס איז באַשאַטן אין גאַנצן מיט פאַרשיידן-פאַרביקע מולפאַנען וועלכע לויפן אַרום איבער אלע ווינקעלעך פון פעלד.

די קינדער פון פאַרשיידענע סקולן האָבן זיך באַלד צוזאַמען-געמישט. די לערערנים האָבן איינגעאַרדנט פאַר זיי פאַרשיידענע שפּילן און זיינען אַליין אַרומגעלאָפּן מיט די קינדער. די מיס איז-בעל האָט זיך געיאָגט מיט עטלעכע מיידלעך, דערביי זיינען איר די ווייכע האָר צעפאַלן, און זי האָט מיט די קינדער אָנגעהויבן אַרומצוקניקלען זיך איבער דעם גרינעם, ערשט אָפּגעשנימענעם גראַז. פון פאַרשיידענע אַנשטאַלמן האָט מען די קינדער עסנוואַרג צוגעשיקט. דאָ און דאָרט האָבן קינדער זיך אויסגעזעצט עסן און אַ קינדער-מוזיק האָט געשפּילט פאַר זיי.

די מיס איזאָבעל האָט זיך געהאַלטן אין איין יאָגן מיט אירע צוויי חבֿרטאַרינס און איינע האָט די אַנדערע באַשאַטן מיט אָפּגע-שניטן גראַז. אין דעם האָט זי דערווען יאָסעלען, ווי ער זיצט אַליין הינטער אַ בוים, אָפּגערוקט פון די קינדער, און קוקט זיך צו צו די שפּילנדיקע און אַ שמיכל וואָס דריקט אויס אי צער, אי איראַניע, אי גלייכגילטיקייט צו אַלץ און צו זיך שפּילט זיך אויף זיין בלייך פּנימל. זי האָט זיך לעבן אים אַוועקגעזעצט און אָנגעהויבן מיט אים צו רעדן.

יאָסעלע האָט נאָך נישט פאַרשמאַנען קיין ענגליש כאַטש ער איז שוין צוויי-דרטי וואָכן אין סקול. דאָך האָט ער שוין פאַרנו-מען דעם קלאַנג פון דער שפּראַך און נעכלדיק באַגריפּן דעם אינ-האַלט פון אַ זאָץ, ניט פאַרשטייענדיק די באַדייטונג פון אימלעכן

ווארט באזונדער. נאָר צום בעסטן האָט ער פאַרשמען מיט איינע-
בעלם געגליש. ער האָט אין אירע אויגן, אין דעם שמייכל פון אירע
ליפן געפילט וואָס זי וויל זאָגן. און צייט ער האָט געהערט פון איר
די צוויי ייִדישע ווערטער, איז ער געווען צו איר זייער נאָענט.
מערסטנס האָט ער געהאַלטן דעם קאַפּ אַראָפּגעלאָזט און האָט זיך
זייער געשעמט און איז רויט געוואָרן.

מיט איינבעל האָט זיך אויך געפילט זייער נאָענט צום קינד
און האָט אים זייער ליב געהאַט. און וואָס מער יאָסעלע האָט זיך
געפילט פרעמד אין סקול, אַלץ גרעסער איז געוואָרן איר רחמנות-
געפיל צו אים. זי האָט אין דעם שווינגן, אין דעם טרויעריקן גע-
מיט פון קינד געזען די גאַנצע אַרעמקייט פון ייִדישן קינד. מיט דער
ליבשאַפט וואָס זי וווינט אַרויס דעם פאַריתומטן קינד האָט זי באַ-
צאַלט דעם חוֹב צו איר פאַלק.

אין דעם פרעמדן ווייטן רוסלאַנד האָט זי אַ פאַמער געלאָזן. די
מוטער אירע האָט זיך געגט מיט אים און איז אַראָפּגעקומען מיט אַ
פרעמדן מאַן. איר פאַמער האָט זי קיין מאַל נישט געזען און קיין
מאַל נישט געהערט פון אים. אין יאָסעלעס בלייבן פנים און טרויע-
ריקע אויגן האָט זי געוואַלט איר פאַמער דערזען, דעם פרעמדן
פאַמער וואָס איז געבליבן אין דעם ווייטן, פרעמדן רוסלאַנד.

ווען זי האָט איצט יאָסעלען מיטן איינגעבויעגענעם קעפעלע
דערזען הינטערן בוים זיצן, האָט זי אַרומגענומען אַ געפיל — א י ר
פאַמער! זי איז צוגעגאַנגען צו אים, זיך אַוועקגעזעצט לעבן אים.
לאַנג האָט זי אים געקוקט אין די שוואַרצע אייגעלעך אַרײַן און
באַטראַכט זײַן בלייך פנימל, וואָס איז וואָס אַ מאַל בלייכער גע-
וואָרן צייט ער איז אין אַמעריקע. גאַרנישט קיין וואָרט צו זאָגן,
האַט זי אַלץ נאָך אַנאָנד דעם ייִנגל באַטראַכט און פון איר פאַמער
געקלערט. זעט ער אויך אויס ווי ער? און האָט אויך אַזאַ שווער
ייִדיש געמיט? און אַזעלכע טרויעריקע אויגן? און וועגן וואָס
קלערט ער? וואָס טוט זיך שוין דאָ אין דעם קליינעם קעפל? וואָס
זוכט עס? און פאַר וואָס איז עס אַזוי טרויעריק?

און עס האָט זיך איר פאַרגעשמעלט אַ בילד פון איר פאַמער
מיט אַזעלכע טרויעריקע אויגן ווי יאָסעלע. אַזוי גייט ער ערגעץ
דאָרט איבער די ווייטע פעלדער פון רוסלאַנד, מיט זײַן פעקל אי-
בער די פלייצעם שפּרייזט ער דאָרט ערגעץ וואו איבער די לאַנגע

וועגן פון דעם גרויסן רוסישן לאַנד, און האָט אזאָ טרויעריקן פנים און אזעלכע טרויעריקע אויגן ווי דאָס קינד האָט. און אלע יידן האָבן דאָרט אזעלכע טרויעריקע אויגן און גייען אזוי די קעפּ אַראָפּ-געלאָזט אין אזעלכע שווערע געמיטער.

זי האָט יאָסעלעס קעפל אויפגעדעקט און געפרעגט אים וואו ער האָט דעם ראַץ געהאַט, וועגן וועלכן זי האָט שוין געוואוסט פון בערלען, אז מען האָט יאָסעלען דערפאַר צו ערשט נישט אַרײַנגעלאָזט קיין אמעריקע.

יאָסעלע האָט געוויזן אויפן אָרט אין קאָפּ. זי האָט לאַנג באַ-מראַכט יאָסעלעס קעפל און האָט אין דעם ראַץ געזען די גאַנצע אַרעמקייט פון דעם ייִדישן פּאָלק, ווי עס וואָלט געווען אַ סימבאָל איבער דעם אומגליק פון ייִדישן לעבן.

— און איבער דעם האָט מען דיך צוריקגעשיקט?

— יא, — האָט יאָסעלע אָפּגעענטפערט אויף ייִדיש, פאַר-שטייענדיק די פראַגע.

— און ווי אזוי ביסטו אליין אַהין געקומען? — האָט זי גע-פרעגט האַלב ייִדיש, האַלב ענגליש.

— גוטע מענטשן האָבן רחמנות געהאַט און אָפּגעפירט מיך אַהיים.

זי האָט זיך איין מינוט דערמאַנט אין זיך און האָט זיך געזען — אַ יאָריק קינד, — ווי די מוטער איז מיט איר אָנגעקומען צום ברעג פון אמעריקע. זי וואָלט דאָך אויך געקענט האָבן דעם איי-גענעם ייִדישן ראַץ ווי דאָס קינד וואָס זיצט דאָ אונטערן בוים, און זי וואָלט אויך געהאַט אזעלכע טרויעריקע אויגן און אזאָ שווער געמיט ווי דאָס קינד דאָ. און זי האָט מיט אַ מאָל דערפילט די גאַנצע נאָענטקייט, דאָס בשותפות וואָס זי האָט מיט דעם ייִדישן קינד.

זי האָט פּלוצלונג אַרומגענומען יאָסעלעס קעפל און מיט קושן עס באַדעקט. און פון איר האַרץ האָבן זיך אַרויסגעריסן די איינ-ציקע ייִדישע ווערטער וואָס זי האָט געקענט:

— אַרעם, אַרעם ייִדיש קינד!

און יאָסעלע האָט דערפילט אויפן פנימל אירע וואַרעמע טרערן.

אז יאסעלע איז אהיים געקומען איז דאס גאנצע געסל וואו זיי האבן געוואוינט פול געווען מיט ליכט און לעבן. אלע קינדער זיינען אין גאס געווען און אלע פאמיליעס האבן אויף די טרעפלעך פון זייערע הייזער געוואוינט.

דא און דארט האבן שמורקאצן אנגעהויבן זיך אנצוצינדן פאר די שמעלן מיט די סחורות וואס זיינען געשמאנען אין געסל. און די גאס וואס האט א גאנצן מאג נאר ווייבער און קינדער געזען, האט אנגעהויבן זיך אנצופילן מיט מענער און יונגעלייט. צו ערשט זיינען זיי געגאנגען גרופעסווייז, נאר וואס א מאל מער. ווי די נאכט-שעהן האבן זיך אנגעהויבן אנצורוקן, האט דאס געסל אנגעהויבן שווארץ צו ווערן פון מחנות מענטשן. דאס זיינען געווען די אר-בעמער וואס האבן אנגעהויבן זיך ארויסצושיטן פון די שעפער און די ווארשמאטן צו גיין אהיים אויסרוען זיך פון א גאנצן מאג שווע-רער ארבעט.

פון מינוט צו מינוט האט געקלאפט די הויכבאן איבערן קאפ, אפגעשמעלט זיך, ארויסגעשפיגן פון זיך א שמוציקע מחנה און ווייטער געקלאפט. און ווי ווערעמלעך האבן די מענטשן זיך גע-שאטן איבער אלע זייטן פון גאס. די וועגלעך האבן אפגעטראטן פון די טראטווארן, זיינען אין דער ברייטער גאס ארויס. די פעד-לערס האבן אנגעצונדן זייערע שמורקאצן און אויסגערופן זייערע סחורות. און וואס מער די נאכט-שעהן האבן זיך אנגערוקט, אלץ לעבעדיקער זיינען די גאסן געווארן.

עס האט זיך געדאכט אז די איינוואוינערס פון דער גאס האבן דעם מאג זיך פארשפעטיקט און הייבן ערשט זייער פרימארגן אן, קויפן ערשט איצט די מארגן-צייטונגען וואס יינגלעך לויפן מיט זיי אין גאס ארום. אלע באנען, אלע שענקען פילן זיך מיט מענטשן אן. אלע „קענדימאטארס“ זיינען פול מיט יונגעלייט. ווייבלעך לויפן אין די קראמען ארום, קויפן איין עסן. פאטערס שמעלן זיך פאר די וועגלעך אפ, קויפן זייערע קינדער מתנות. און וואס א מאל ווערט דאס לעבן גרעסער אין געסל. קינדער פילן אן די גאס, וואלגערן זיך אין די רינשמאקן, צווישן די פיס פון די פארבייגייערס.

שמעל — stand

טראטוואר — side-walk

רינשמאקן — gutters

קיינער האלט זיי ניט איין, קיינער קוקט זיך נישט אום אויף זיי, ווי די גאס וואלט איין גרויסע שטוב געווען.

די טראטוארן זיינען פול מיט שפאצירנדיקע מיידלעך און בחורים וואס גייען אָנגעטאָן אין קאָפּעליושן מיט ברייטע ראַנדן. די עלעקטרישע לאַמפּן הייבן זיך אָן אַנצוצינדן פאַר די טעאָטערס און קינעמאַטאָגראַפּן און באַגיסן דאָס גאַנצע געסל מיט ליכט. די קאָמעדיאַנטן כאַפּן די פאַרבייגייערס אין זייערע צירקן, זייערע קאַסטנס שפּילן. קינדער טאַנצן אין גאַס און זינגען. קרעמער שרייען, רופן. יינגלעך שלעפּן צונויף פאַפּירן און שמאַמעס און צינדן אונטער. ווייבער לויפן אַרום מיט אייזקרעם און סאַדע-וואַסער. מענער, ווייבער, קינדער, האַלב נאַקעט, עסן אויף די טרעפּלעך פון זייערע הייזער ביי דעם ליכט פון שמורקאַצן און עלעקטרישע לאַמפּן. די פענצטער פון די הייזער זיינען פינצטער. די הייזער ווערן פאַרלאָזן, און די גאַנצע גאַס ווערט איין גרויס, גרויס לעבן אין וועלכן אַלע איינוואוינערס מישן זיך אַויס, קאַכן זיך צונויף מיט ווייב און קינד אין דעם עלעקטרישן ליכט פון די צירקן, ווערן פאַרטרונקען אין די טענער פון די שפּילקאַסטנס און אין די געשרייען פון די הענדלער. און איבער זייערע קעפּ קומען צו לויפן פון מינוט צו מינוט די הויכבאַנען ווי חיות רעות, מיט פּלאַ-מיקע אויגן, און אַלץ ווערט פאַרטויכט אין זייער רעש.

ווי אויף אַן אַנדער וועלט איז יאַסעלע געזעסן אין אַ ווינקל אויף די טרעפּלעך און האָט מיט שרעק געקוקט אין גאַס אַריין. דאָס ליכט און די גוואַלדן וואָס האָט אין זיך דאָס גאַנצע געסל אַריינגענומען האָט אויף אים אַ שרעק אָנגעוואַרפּן. ער האָט זיך באַהאַלטן אין דער טונקעלער שטוב. נאָר אין שטוב איז זייער דושנע געווען. האָט אים די מומער קוים אויף די טרעפּלעך אַרויס-געשלעפּט פאַרן הויז.

דער פּאָטער ליגט אין העמד און קאַפל אויף אַ שטול. ער איז געפאַלן פון מידקייט און שלאָפּט. ווייט דאָרט אין געסל לויפן היים און בערל אַרום. די מומער זיצט אויך אויף די טרעפּלעך און

קינעמאַטאָגראַפּ — cinema.

חיות רעות (כאיעס ראַעס) — ביזע חיות, ווילדע חיות.
דושנע — suffocating.

דרעמלט אין רעש, ווארפט דעם מידן קאפ אהין און צוריק. און
יאסעלע קוקט אַ מאַל אויפן פאַמער, אַ מאַל אויף דער מומער —
און חלומט פון עפעס ווייט, גאַנץ ווייט.

ער הערט נישט דעם רעש. ער זעט נישט דאָס ליכט. ער דער-
מאַנט זיך אין געסל אין לענשנע דעם זומער-פאַרנאַכט.

פון בית-המדרש הערט זיך קול תורה. די לבנה שפאצירט
אליין איבערן געסל אויפן בית-עולם אַרויס, און זיין פאַמער און
זיין מומער . . . ער קוקט זיך אַרום אויף זיינע עלטערן און פילט
זיך מיט אַ מאַל אַזוי פרעמד, אַזוי עלנט און אליין דאָ. דאָס איז
נישט דער פאַמער וועגן וועלכן ער האָט געהלומט דאָרט, אין לענש-
נע. אַ מידער בעל-מלאכה זיצט און שלאָפט, אַפּגעאַרבעט אַ גאַנצן
מאַג. קיין קול תורה הערט מען שוין נישט פון זיין מויל אַרויס.
קוים וואָס ער דאַונט. און עפעס איז די מאַמע דאָ אויך אַן אַנ-
דערע געוואָרן. און אַלץ, אַלץ איז אַנדערש! די מומער וועקט זיך
און רופט האַלב אין שלאָף: „גיי, יאַסעלע, גיי צו די קינדער זיך
שפּילן!“ — —

און מיט אַ מאַל נעמט יאַסעלען אַזאַ ווייטאַג אַרום. דאָס קעפל
הייבט אים אָן צו דרייען, די אויגן צו שווינדלען. ער לענט אויך
אָן דעם קאַפּ אויף די שמיינערנע טרעפלעך. די אויגן פאַרמאַכן זיך
און אַ מידקייט פאַלט אָן אויף אים. קוים, קוים קלערט ער נאָך
פון עפעס. אין פינצטערקייט, צוגעמאַכט די אויגן, זעט ער דאָס בית-
המדרש פון לענשנע האַלב אין נעבל, יצחק-יודלס חדר, דאָס שענקל
קעגן דעם טיש. צוויי ביימער שמייען פאַר דעם גווישן בעדנערם
טיר. די ביימער רוישן איצט און יינגלעך וואָרפן שמיינער אויף די
ביימער און קלייבן זשוקעס. זשאַבעס קוואַקען אין טיך.

און ווער לערנט דאָרט? איז עס דעם מאַמנס קול? זים, זים
ציט עס זיך איבער דער שמוב. פאַרציילט עס דען פון חורבן בית-
המקדש וואָס שמייט אין גמראַ?

און טונקל ווערט אַלץ מיט אַ מאַל. אַ מינוט ליכטיק, אַ מינוט
טונקל. פּלוצעם ווערט אַלץ מיט אַ מאַל אַפּגעהאַקט . . .

קול תורה (קויל-טוירע) — די שטים פון דער תורה, דער ניגון מיט
וועלכן מע לערנט די תורה.
אַנלענען — אַנשפּאַרן, to lean.
בעדנער — באַנדער; דער וואָס מאַכט טונען, פּאַסן, הילצערנע עמערס.
זשוק — beetle.

יאַסעלעם צעהיצטער קערפער האָט זיך אַ מידער אַרומגע-
וואַלגערט ווי אַ שמאַמע, ווי אַ שטיק פאַפיר איבער די טרעפלעך
אין דעם דעש און גוואַלד פון גאַס. און די שמורקאַצן האָבן גע-
ברענט. דאָס עלעקטרישע ליכט האָט זיך געגאַסן. און דער שפּיל-
קאַסטן האָט געשפּילט. און די ווייבער, מענער און קינדער האָבן
געשרייען. און די הויכבאַן האָט געקלאַפּט. און איבער דעם האָט
געבלאַזן אַ נאַסער, וואַרעמער שמראַם פון ים. די צעהיצטע מויערן,
שטיינער און אייזנס האָבן פון זיך די וואַרעמקייט אַרויסגעלאָזט,
וואָס זיי האָבן געהאַט אין זיך אַרבינגענומען דורך דעם גאַנצן טאַג
פאַרען זיך אין דער זון. און די לופט איז פול געוואָרן מיט אַ
שטיקנדיקן, אַ פּייכטן, וואַרעמען שמראַם, וואָס האָט ווי בליי אַלע
אַברים אַנגעגאַסן און געוואַרפן אַ מידקייט אויף אַלעמען.

1 יים בעט איז געוועסן מיט איזאבעל און האָט געהאַלטן יאָ-
סעלעס שוואַך, בלייך הענטל און אַרײַנגעקוקט אים אין די
אויגן אַרײַן.

יאָסעלע איז געלעגן אויפן בעט. זײַן פנים איז רױט געווען
און די הײַטלעך האָבן זיך אַרײַבערגעצויגן אײַבער זײַנע הױכע
אַרױסגעזעצטע אויגן. אויף זײַנע ליפן האָט מיט איזאָבעל באַ-
סערקט דעם שוועבנדיקן, גלײַכגילטיקן שױכל, און דער דאַרער
האַלדז וואָס האָט זיך אַרױסגעצויגן פון דעם בײַנערדיקן לײַבעלע
האַט שווער אַטעמענדיק געאַרבעט.

פון צײַט צו צײַט האָט מיט איזאָבעל אים צוגעלייגט אײַז צום
קאַפּ וואָס חנה-לאַה האָט איר צוגעטראָגן אויף אַ סעלער. חנה-
לאַה האָט שוין נישט געוויינט. מען האָט אין איר פנים געזען
אַז זי איז שוין מיד ווײַנענדיק. מאיר האָט זיך אַהין און אַהער
אײַבערן שױבל געדרייט, געכױסן די באַרד אין די צײַן, אײַבערגע-
ריבן די האַנט אײַבערן שמערן, געקרעכצט: „אוי, מאַמע!“ און
איז אײַטלעך מאַל צום בעטל צוגעגאַנגען, אַ קוק געוואָרפן אויף
יאָסעלען.

אין שטוב איז שמײַל געווען, טונקל און דושנע. מען האָט דעם
לאַמפּ אַראָפּגעדרייט אַז עס זאַל נישט זײַן אַזױ הייס. און דאָך
איז די לופט אין שטוב געווען אַזױ ווי אויסגעשטאַרבן, און אַזאַ
פײַכטקײַט און מידקײַט איז געפאַלן אויף אַלעמען, אַז רחלע און
די „קאַמאַנדע“ זײַנען געלעגן צונױפּגעוואָלגערט אויף דער ערד, די
קעפּ געהאַלטן אויף די שױנערנע טרעפּ פון קאַרידאַר אַז עס זאַל
זיך קילן. זײ זײַנען געלעגן אַזױ פאַרחלשט, אַז מען האָט נישט
געוואוסט, צי זײ שלאָפן אָדער לײַגן וואַך. עס איז נישט געווען וואָס
צו אַטעמען און זײ זײַנען געפאַלן ווי פליגן.
עס איז געווען אײַנע פון יענע זומערנעכט אין נױ-יאָרק, ווען

די לופט גייט אויס אין חלל פון דער וועלט. ווי מע וואלט מיט א פניער אויסגעברענט די לופט. און די מענטשן הייבן אן אנידער-צופאלן, די גלידער ווערן ווייך, צעגאנגען און ווערן לויז איינס פון דאס צווייטע, אזוי אז דער מענטש האט ניט די מעגלעכקייט זיך מיט זיי צו באדינען. עס איז געווען איינע פון יענע זומערנעכט, ווען מען הייבט אן מורא צו קריגן אז ניו-יארק וועט נישט אויפשטיין צו-מארגנס; איינע פון יענע נעכט, ווען די נאטור פארגעסט זיך אז דער אינדול מאנהעפטן איז שוין א יישוב און בלאזט אלץ מיט יענעם טראפישן זומער, ווי ווען די אינדיאנער האבן דא נאך גע-וואוינט און די בופלאקסן זיינען צווישן די ביימער געלעגן.

ציט דרני וואכן, זינט די גרויסע היצן האבן איינגעטרעטן, איז יאסעלע קראנק. קיינער האט ניט באמערקט ווי דער יינגל איז ארומגעגאנגען ווי א שאטן צווישן זייניקע און האט קיינעם נישט פארטרויט דאס וואס האט אים געדריקט. אין זיין הארץ האט גע-גליט א גרויסע בענקעניש נאך דער אלטער היים, נאך דעם אלטן לעבן, נאך יידישקייט. און אלץ איז אים דא פרעמד געווארן. אפילו זיין אייגענער פאטער וואס האט א גאנצן טאג געארבעט און איז בני נאכט אנדירערגעפאלן א מידער, א טוימער, און האט קיין צייט נישט געהאט מיט אים א ווארט אויסצורעדן. אפילו זיין אייגענע מוטער וואס איז געווען איינגעמונקט אין דער באלעבא-טישקייט און אפגעגעבן זיך מיט די אנדערע קינדער און איז באלד צוגעוואוינט געווארן צו זייער אויפפירונג און צו זייער לעבן.

דער איינציקער מענטש מיט וועלכן ער האט זיך געפילט נאענט איז געווען מיט איזאבעל וואס איז צו אים אזוי גוט געווען — נאר זי איז אים אזוי פרעמד . . . איז יאסעלע ארומגעגאנגען א פרעם-דער און האט געבענקט, ניט געגעסן און אן איינזאמער זיך באהאלטן אין די ווינקעלעך. איז זיין קערפער אויסגעמאגערט געווארן. קיין געזונט קינד איז ער קיין מאל נישט געווען. די צרות וואס ער איז שוין אויסגעשטאנען אין זיין קורצן לעבן האבן זיין גוף צעבראכן. און אז עס האבן זיך אנגערוקט די גרויסע היצן צו וועלכע ער איז נישט געוואוינט געווען, האט עס אים אין גאנצן אנדירערגעלייגט.

חלל (כאלעל) — vacuum, cavity.

יישוב (יישועו) — אן ארט וואו עס וואוינען מענטשן.

בופלאקס — buffalo.

ער איז אין היץ אַרײַנגעפאַלן. די דאָקטוירים האָבן אים רעצעפּטן פאַרשריבן, ער האָט אַבער די רעצעפּטן נישט געוואָלט נעמען. גאָר-נישט ניט געוואָלט! גאָר געלעגן, באַהאַלטן אין זיך, ווי ער וואָלט אין אַן אַנדער וועלט אַרײַנגעגאַנגען.

מיט איזאַבעל האָט אים פֿון צײַט צו צײַט באַזוכט. אַבער צו איר איז ער אויך געוואָרן פּרעמד. מעלאַנכאָליש שווינגנדיק, צו קײנעם קײן וואָרט נישט אַרויסגערעדט, ליגט ער דאָ אַזוי מיט זײַן אויסגעדאַרטן פנים און אויסגעלאַצטע אויגן, שוואַך פאַרוואָרפֿן דעם קאַפּ אויפֿן קישן, ווי ער וואָלט געזאַגט: איך האָב נישט מער ווי מײַן זינדיק גופּל — נאָט אַז איר ווילט עס, נעמט עס צו!

אין שטוב איז אַבער געוואָרן אַזוי אומדערטרעגלעך און עס האָט אַזוי פאַרכאַפט דעם אַמעס, אַז מען האָט באַשטימט יאַסעלען אַרויסצוטראַגן אין גאַס אַרויס. די מוטער האָט אים גענומען אין איר שוים אַרײַן. זײַן קערפּער איז אַזוי אײַנגעשרומפט געווען, ווי ער וואָלט צוריק אַ קליין קינד געוואָרן. די מוטער האָט אים אין גאַס אַרויסגעטראַגן.

מיט איזאַבעל האָט זיך געזעגנט מיט די עלטערן, איז צו צו יאַסעלען, האָט געוואָלט זיך געזעגענען מיט אים. גאָר ער האָט איצט געשטעקט אין אַן אַנדער וועלט און האָט קײנעם נישט געזען. אויף דער גאַס איז אַבער גאָר ערגער געווען ווי אין שטוב. פאַר די טירן זײַנען געלעגן צונויפֿגעקײקלט גאַנצע פאַמיליעס מיט די קינדער, געלעגן ווי שטיקער שטאַמעס, אויפֿגעוואָרפֿן אײַנס אויף דאַס אַנדערע, און האָבן זיך נישט געקענט רירן. די קינדער האָבן זיך אין די רינשטאַקן אויף די טראַטוואָרן געוואָלגערט; טײל גע-שלאָפֿן, טײל געפאַלן פאַר מידקײט. און די מוטערס האָבן זיי באַ-שמוצטע אײַזקרעם דערלאַנגט. אין אַ ווינקל איז אַ יודענע גע-שטאַנען מיט אַן עמער לימאַנאַד, האָט מיט אַ שוואַך קול אויסגע-רופן איר וואַסער. גאָר קײנעם האָט זיך נישט געגלוסט צוזושלעפֿן צו דעם עמער וואַסער, כאַטש אַ סך האָט זיך געוואָלט טרינקען.

די לופּט איז געוואָרן וואַס אַ מאל ערגער. קײן בלעמל, קײן פאַפּירל האָט זיך נישט אַ ריר געמאַן. צום סוף איז די יודענע מיטן קענדל וואַסער אויך שטיל געוואָרן און דער לאַמפּ וואַס האָט

געברענט דארט בני איר אין קרעמל איז פארלאשן געווארן, ווי ער וואלט אויך שוין געפאלן. אזוי איז די מידקייט געפאלן אויף די קעפ און האט אלעמען צוגעדריקט צו דער ערד. און עס איז אזוי ענג געווארן אז עס האט זיך געדאכט, אז נאך א מינוט וועט דער הימל זיך אראפרוקן צו דער ערד און וועט דא אלעמען צודריקן מיט זיין לאסט.

חנה-לאה איז זיך מיט דעם קראנקן יאסעלע צוגעקראכן אין רינשמאק צריין און האט מיט אירע הענט אויסגעשטרעקט יא-סעלען אין דער ברייטער גאס צרויס, ווי זי וואלט דארט וועלן אג-שעפן א הויך לופט פאר אים צו אטעמען. אבער יאסעלע איז גע-לעגן אין דער מוטערס שוים און איז געווען פארנומען גאר אין אן אנדער וועלט.

ער האט זיך געפונען אויף א ברייטן, ליכטיקן וועג, וואס איז געווען אזוי ווייס ווי הימליכט. און איבערן וועג און איבער די פעלדער ביים וועג, וואס זיינען אויך געווען ווי שטיקער הימל, זיינען געגאנגען יידן — די גאנצע וועלט יידן. און פון אלע דורות יידן זיינען געווען פארזאמלט אויף די פעלדער און אויף דעם וועג, וואָרעם משיח איז שוין געקומען און אלע זיינען צו תחיית-המתים אויפגעשטאנען . . .

אין מיטן דער עדה שטייט משיח אין א גרויסן שלית, אין א גרויסער, גרויסער עטרה אויפן קאפ. און אלע אבות זיינען ארום אים. און אלע נביאים. און משה רבנו איז אויך דארט. און אלע רבנים וואס האבן ווען א מאל געלעבט זיינען ארום משיחן. און דער רב פון זיין שמעטל וואס איז נפטר געווארן שטייט אויך דארטן צווישן זיי. אט זעט ער אים באשימפערלעך . . .

נאר פאר משיחן פארביי פירט מען א לוויה. עפעס א גרויסער צדיק איז נפטר געווארן און דער מת איז אין א שלית אינגעהילט.

תחיית-המתים (טכניאס האמייסים) — דאָס לעבעדיק ווערן פון די טויטע; ווען משיח וועט קומען — וועלן די טויטע לעבעדיק ווערן.

עדה (איידע) — אלע יידן פון א שטאָט, פון א לאַנד, איבער דער וועלט; א גרופע יידן.

עטרה (אטארע) — קרוין.

נפטר (ניפטער) ווערן — שטארבן (א מער איידעלער אויסדרוק איי-דער שטארבן).

לוויה (לעוואיע) — funeral.

און מע מראגט אים אויף שטעקנס אין דער הייך, איבער די קעפ פון דער עדה. און די גאנצע עדה איז נאָר פארזאמלט לפֿבוֹד דעם מת וואָס מע מראַגט איבער די קעפ . . .

און עס איז עפעס אַ גרויסע שמחה בני דער לוויה. לווים שפילן אויף די האַרפּן, און אַרגלען זינגען דאָרט. און עס איז אַ גרויס, גרויס געזאָנג. די גאנצע עדה זינגט און מראַגט דעם מת . . . הינטער דעם מת גייט נאָך די מאַמע רחל אין אירע תּכריכים און שווינגט. און זי איז אזוי הויך, העכער פאר דער גאַנצער עדה. און אַלע רוקן זיך אָפּ פאַר איר. דערנאָך גייען די אַבֹת, אַלמע לייט מיט לאַנגע ווייסע בערד. און דערנאָך גייען משה און אהרן און זיי זינגען אויך זייער הויך, העכער פון דער גאַנצער עדה. און דערנאָך גייט דוד המלך איינער אליין מיט אַ האַרפּ. און נאָך אים גייען נאָך די מלכי ישראל. און דערנאָך די נביאים אין ווייסן אַנגעטאָן. און דערנאָך אַלע רבנים פון אַלע דורות, און דער רב פון זייער שטאָט איז אויך צווישן זיי. און דערנאָך דאָס גאַנצע פּאָלק, — אַלע, אַלע יידן וואָס האָבן ווען אַ מאָל געלעבט. און צווישן דער עדה יידן זעט ער ווי מען רינגלט אַרום אַן אַלמן יידן מיט אַ לאַנגער ווייסער באַרד, און אַ גרויסן קאַפּ האָט ער, און אַ שטעקן האַלט ער אין דער האַנט — דאָס איז רשי. אַ גרויסן חומש האַלט ער אונטערן אַרעם און אַלע יידן גיבן אים שלום-עליכם אָפּ. און משה גייט פאַרויס פאַר אַלעמען. ער פירט אַן די לוויה און ווייזט מיט דער האַנט אַן וואו מע זאל גיין.

דער וועג איז גאַנץ ווייט. און וואָס לענגער מע גייט אויף אים, אַלץ הימלשער ווערט ער. און דער וועג פירט צו די הימלען צו וואָס זינגען דאָרט בני עק וועג.

און דער הימל איז דאָרט ווי אַ ים. דאָרט הייבט זיך אַן אַ ניי לעבן פון הימל. און אזוי ליכטיק איז דאָרט אַז מע קען נישט אַרײַנקוקן אין דעם ליכט אַרײַן. נאָר אין דעם ליכט זעט מען ווי

לפֿבוֹד (לעקאָוועד) — in honor of

לווים (לעוויים) — די זינגערס, די מוזיקערס און די באַדינערס אין בית־המקדש.

מאַמע רחל — די מוטער רחל, איינע פון די פיר ייִדישע מוטערס (שרה, רבקה, רחל, לאה).

מלכי ישראל (מאַלכייִיִשראַאײל) — די קיניגן פון ישראל.

מלאכים שמייען אין וויסן און ווארטן אָפּ די לוויה אַז זי זאל אַנג-
קומען צו זיי. און וואָס מע קוקט אַרײַן טיפּער אין הימל, אַלץ מער
מלאכים שמייען דאָרט.

און די לוויה פירט צום הימל. וואָרעם משיח ווײַזט אַן מיטן
פּינגער דאָרט צום הימל . . .

און פּלוצעם פּילט ער זיך אַז ער איז דאָס דער מת אין מלית
און אים פירט מען דאָס אין הימל אַרײַן . . .

און וואָס מער מע גייט און וואָס נעענטער מע קומט אָן, וואָס
ליכטיקער עס ווערט דער וועג, אַלץ מער גאַנצע שטיקער הימל
טרעפט מען אָן. אַט באַלד באַלד וועט מען אַנקומען אין דעם הימל
אַרײַן . . .

נאָר דערווייל גייט מען נאָך אַלץ אויפן וועג.
און אַט באַלד ווערן שוין די געדאַנקען שטילער, שטילער,
ציען זיך אויס. די אויגן הייבן אָן צו שווינדלען פון ליכט. משיח
טרעט שוין אַרײַן אין הימל אַרײַן. אַ פּאַרבלענדעניש איז אַרום
אַז עס הייבט אָן צו טונקלען פאַר די אויגן. אַט טרעטן שוין אַרײַן
די וואָס טראָגן די לוויה. און באַלד האָט זיך אויפגעפּנט אַ
שפּאַלט הימל. און אַלע זײַנען אַראָפּגעזונקען אין דעם ים פון
הימל . . .

און יאָסעלע איז געשטאַרבן אויף הנה-לאהם הענט.

אַז הנה-לאה איז צוריקגעקומען פון יאָסעלעס לוויה, האָט זי
געהאַט דאָס זעלביקע געפּיל, וואָס זי האָט געפּילט ביים פּאַרלאָזן
אירע קינדערס קבָרים אויפן לענשנער „גומן אַרט“ און זי האָט
געטראַכט: ווי אַזוי וועט זי זיך שוין קענען אַוועקציען פון דאַנעם
און איבערלאָזן יאָסעלעס קבָר דאָ?
און איר האָט זיך געדאַכט אַז זי מוז שוין דאָ פּאַרבלײַבן אויף
דער ערד — — זי האָט שוין דאָ אַ קבָר . . .

ווערטערביכר

אויב איר געפינט ניט די פארטיטשונג פון א ווארט גלייך אונטערן טעקסט, זוכט עס אין דעם ווערטערביכר.

אנטרווען ווערן — אנטלויפן.
 אנשי לענשנע — די מענטשן פון לענשנע; די חברה פון די לענשנער לאַנדסלייט אין ניו-יאָרק.
 אַראָפּ „דעם גרינעם“ — דאָ: אויס-טאָן די בגדים אין וועלכע מען איז געקומען פון דער אַלטער היים און אַנטאָן אַמעריקאַנער קליידער.
 אָרגאַן — organ.
 אַרױן-קודש (אַרױן-קוידעש) — דער הייליקער אַרון (אַלמער, שאַפּע), דאַרטן וואו מען האַלט די ספּרי-תּורות אין אַ שול, אין אַ בית-המדרש.
 אַרײַנשלייכן — שטיל, אומבאַ-מערקט אַרײַנקומען.
 אשה (אישע) — פרוי.
 באַצאַמטע — officers.
 באַגערן — וועלן, שטאַרק וועלן.
 באַוואַרענען זיך — זיך פאַרזאָרגן, זיך פאַרהיטן.
 באַלמוטשען — פטרון די צייט אויף גאַרנישט; מאַכן אַן אַנשטעל אַז מען טוט עפעס און אין דער אמתן גאַר-נישט טאָן.
 באַלעמער — בימה, דאָס אַרט אין שול פון וואַנעט מען לייענט די תּורה.
 באַשימפּערלעך — זייער קלאָר.
 בולט (בוילעט) — קלאָר, אַרויס-שטאַרצנדיק, רעליעף, פּראָמינענט.
 בושה — חרפה, שאַנד.
 בחינם (באַכינעם) — אומזיסט, אַן אַ גרונד.
 בית-עולם (בעסוילעם) — cemetery.
 בענטשן — די תּפילה, דאָס געבעט נאָכן עסן.

א

אַבות (אַוועס) — ancestors.
 די אַבות האָבן זיך געמיט — זיי האָבן געבעטן, זיי האָבן זיך אַינגעשטעלט פאַר עמעצן.
 אַבר (איווער, מערצאל: אימורים) — גליד פון קערפּער.
 אגב (אַגעוו) — אויך, דערצו נאָך, פאַרבנייגענדיק.
 אדוואַקאַט — lawyer.
 אונערקע — cucumber.
 אויספאַשען — געבן אַ סך עסן מען זאָל פעט ווערן.
 אומגעהייער — דאָ: זייער שטאַרק, זייער גרויס, שרעקלעך.
 אומהיימלעך — ניט פריילעך, אר-מעטיק.
 אונטערהאַנדלונגען — negotiations.
 אונטערטעניק — אונטערגעגעבן, submissive.
 אונטערטעניקייט — submissiveness.
 אַינגעקאַרטשעט — צונויפגעבוי-גן, זיך צונויפגעדרייט, זיך צונויפגעקוועטשט.
 אַינגעשרומפּט — אינגעצויגן, shrunken.
 איידעם — son-in-law.
 אינגורען זיך — אינגראָבן זיך, אינגטוילען זיך, to cuddle.
 אימה (אימע) — שרעק, גרויסער שרעק.
 אימפעט — ברען, האַסטיקייט.
 אכילה — דאָס עסן, עסנוואַרג.
 אַנטפּלעקן — אויפדעקן, אַפּדעקן, ווייזן, אַרויסגעבן אַ סוד.

גנבהש (גנייוויש) — אזוי ווי א גנב, גיך, פלינק, כיטרע.

גענארט — געוואלט, שטארק גע- וואלט, געבענקט נאך עפעס.

געוואויר ווערן — זיך דערוויסן, דערגיין עפעס.

געוועלטיקער — הערשער.

געפלעפּט — זייער שטארק פאַר- וואונדערט.

גראַטקעס — bars.

גרושה — א גענטע פרוי.

divorced woman.

ד

דושנע — שווער צו אַטעמען, suffocating.

דיין (דאָיען) — דער וואָס משפט נאָך די ייִדישע דינים (געזעצן)

נאָך; דער וואָס ענטפערט אויף פראַגעס וועגן רעליגיעזע געזעצן;

אַ דיין איז געווען אַן אַמט אין אַ ייִדישער קהילה, אַ מין געהילף פון דעם רבֿ.

דין — רעליגיעזער געזעץ.

דרך-אַרץ (דערעכערעץ) — אַכטונג, דרעפּמשען — גיין שווער, גיין אין

אַ בלאַטע, גיין שווער הייבנדיק די פיס, זיך שלעפּן.

דרשנען (דאַרשענען) — האַלטן אַ רעדע, טענהן אַ סך, רעדן אַ סך, מוסרן.

ה

הבֿדלה (האַוודאַלע) — די תּפילה, דאָס געבעט, איבער וויין, אָדער

אַן אַנדער געטראַנק, וואָס באַציי- כנט אַז דער שבת אָדער דער יום-

טובֿ איז שוין אַוועק און די וואַכע- דיקע טעג הייבן זיך אָן.

הויב (האַוודאַלע) — a woman's head gear, a hood

הולך (הוילעדן) — אַנטוועכץ, דער אופן פון אַנטאָן זיך, דער אופן גיין.

בפירוש (בעפירערש) — קלאַר, גע- נוי, פינקטלעך, ספעציעל.

בפרט (ביפראַט) — באַזונדער, ספע- ציעל, אין דעם פרט (פראַט — איינצלהייט).

ברואים — באַשעפענישן, ווילדע אָדער מאַדנע באַשעפענישן.

בריהמע (בעריעטע) — אַ געראַטע- נע, אַן ענערגישע פרוי; אַ פרוי וואָס טוט די אַרבעט גיך און גוט.

בריהשאַפּט (בעריעשאַפּט) — די אייגנשאַפּט פון אַ בריה (און בריה- טע).

בשום-אופן (בעשופּמיופּן) — אויף קיין פאַל.

בשלום (בעשאַלעם) — אין פרידן, געזונטערהייט.

ג

גאווה (גיווע) — שטאַלץ, פּוסטע שטאַלצקייט.

גואל (גויעל) — באַפּרענער, אויס- לייווער, העלפער.

„גוט(ער) אַרט“ — דער בית-עולם (זען).

גומענער — of rubber.

גלות (גאַלעס) — דאָס ניט האָבן קיין היים, דאָס אייביק וואַנדערן, דאָס

לינדן צרות, דער צושטאַנד פון ייִדישן פאַלק נאָכן פאַרלירן דאָס

אייגענע לאַנד.

גלות אַמעריקע — דאָס פאַרלאָזן די היים און קומען קיין אַמעריקע;

די צרות וואָס מע לינדט זיך אָן אין אַמעריקע.

גמרא-ניגון (געמאַרע-ניגון) — דער ספעציעלער ניגון מיט וועלכן מע

לערנט די גמרא.

זשאַנדאַר — gendarm.
דאָ: גרענעץ-פּאָליצייסט.

ח

חֲבֵרָה (כעוורע) — דאָ: 1. אַ פּאַר-
איינ, אָ אַרגאַניזאַציע; 2. אַ שטי-
בל, אַ בית-המדּרשל פּון אַ פּאַר-
איינ.

חוב (כויוו) — duty.
חידוש (כידעש) — נײַס; וואונדער,
לערע, מאַדנע זאַך.

חילוק (כילעק) — אונטערשייד.
חלוקה (כאלוקע) — פּונאַנדערטיי-
לונג, דאָס צעטיילן אויף פּאַרציעס.
חסד (כעסעד) — favor.

חרובֿ ווערן (כאַרעוו) — צעשטערט
ווערן.

חשד (כשאַד) — suspicion.

מ

מַבְע (טעווע) — כאַראַקטער, נאָ-
טור.

מוקן זיך — טונקען זיך.

מראַטוואַר — side-walk.

מראַף — syllable.

י

יודע־ספּר (יודייע סיפּער) — אַ
געלערנטער, דער וואָס פּאַרשטייט
אַ בוך, אַ למדן.

יִיאֹש (ייעש) — despair.

יִיחֹם (יִיכעס) — noble descent.

יִישׁוֹבֿ (יִישעוו) — אַן אָרט וואו עס
וואוינען מענטשן.

ימח־שמוניק (יעמאַד־שמויניק) —
דער וואָס זיין נאָמען זאָל אויסגע-
מעקט ווערן; אַ פּאַרדאַרבענער
מענטש וואָס איז ניט ווערט צו לע-
בן אויף דער וועלט.

יצר־הרע (יעיצער־האַרע) — דער
שלעכטער ווילן; דאָס וואָס ציט
דעם מענטשן צו טאָן שלעכטס, צו
טאָן אַן עבירה (זען).

הוצאות (הויצאַעס) — expenses.
היימלאַזיקייט — דער צושטאַנד
פון ניט האָבן קיין היים.

הכנעה (האַנאָע) — אונטערטעני-
קייט (זען), humility.

המוציא (האַמויציי) — די ברכה וואָס
מע מאַכט פּאַרן עסן ברויט.

השם־יתברך (האַשעם־ייִסבאַראַך) —
גאָט, „גאָט — געבענטשט זאָל ער
זיין“.

ן

והא ראייה (וועהאַראַיע) — און דאָס
איז דער באַווייז, און אַט איז דער
באַווייז.

וואַכן — ניט שלאָפן, אויף זיין, היטן.
וואַל — wave.

וואַר — אמת; reality; true.

וואַשן זיך — עסן, גיין עסן (ווינל
מע דאַרף וואַשן די הענט פּאַרן
עסן).

ווידוי (וויידע) — די תּפילה, דאָס גע-
בעט פּאַרן שטאַרבן.

וויסמ — ליידיק, פּוסט, ווילד, אַזוי
ווי אין אַ מדבר.

ז

זוגתו (זוגאַסע) — זיין פרוי, זיין
ווייב.

זוים — seam.

זוכה זיין (זויכע) — ווערט זיין,
האַבן דאָס רעכט, די פּריווילעגיע.

זכיה (זכיע) — פּריווילעגיע.

זכיה האַבן — ווערט זיין, האַבן
דעם כבוד, האַבן די פּריווילעגיע.

זכר (זייכער) — צייכן, סימן, אַג-
דענק, איבערבליב.

זעלבשמענדיקייט — דער צושטאַנד
אַדער דאָס געפיל פון ניט זיין אַפ-
הענגיק פון קיינעם.

ישועה (יעשוע) — הילף, אויסלייונג, salvation.

פ

פיבוד אַכ ואם (קיבוד און וואַאיים) — דאָס אַכטן דעם פאַטער און די מוטער; דאָס געבאַט צו אַכטן די עלטערן.

פיוון (קיוון) — (מיט א) קלאָרן ציל, ספעציעל, אומישוע, intention.
מיט אַ פ' intentionally.

פלי-זמר (קליוזעמער) — מוזיקאַ-לישער אינסטרומענט.

פסא-הרחמים (קסיי-האַראַכאָמים) — דער טראַן פון רחמות, גאָטס טראַן.

כ

כלעכן — באמת, אויף צו אמתן, נו טאַקע.

כמארע — וואַלקו, שווערער וואַלקו.

ל

לא-יוצלח (לוי-יוצלאַך) — ניט קיין מזלדיקער, ניט קיין געראַטענער, אַ שלימזל.

לאַסקעם — צערטלעכקייטן, אַרויס-ווינזונגען פון ליבשאַפט.

להבדיל (לעהאוודל) — „צו מאַכן און אונטערשייד“ צווישן צוויי זאַכן וואָס מע פאַרגלעכט זיי און זיי זיי-גען דאָך ניט גלעך, ווייל מע באַ-ציט זיך צו זיי אַנדערש; למשל, בנים דערמאָנען צוזאַמען אַ היילי-קע זאך און אַ געוויינטלעכע זאך, אַ ריינע און אַן אומריינע זאך.

לומדים (לאַמדים) — געלערנטע לייט, קענערס פון דער אַלטער יידישער רעליגיעזער ליטעראַטור.

לפְּבוֹר (לעקאוועד) — in honor of.

למען-השם (לעמאָנהאַשעם) — אין גאָטס נאָמען, אומבאָדינגט (אַן אויסדרוק ביים בעטן עפעס).

לין (לען, מערצאַל — לייצים) — אַפּלאַכער, וויצלינג, ניט קיין ערנס-טער מענטש.

לשון (לאַשון) — שפּראַך.
לשון-הרע (לאַשנהאַרע) — ביזע רייד, דאָס באַרעדן, slander.

מ

מאַטלען — רעדן, פּלאַפּלען.
מאַסטבוים — mast.

מאַראַליש — דאָ: טרויעריק, ליריש, דאָס וואָס ציט ביים האַרצן.

מאַמל (מעוואַטל) זיין — מאַכן צו גאַרנישט, אַוועקמאַכן מיט דער האַנט.

מדבריות (מידבאַריעס) — מערצאַל פון מדבר, וויסטענישן.

מדינה — אַ לאַנד, אַ מלוכה, אַ טייל פון אַ לאַנד.

מודיע זיין (מוידיע) — געבן צו וויסן.

מזמור (מיזמער) — געזאַנג.

מחולן (מעכוטן) — קרוב, נאָענטער מענטש (די עלטערן פון מאַן און ווייב זינגען צווישן זיך מחותנים).

מחנה (מאַכנע) — אַ גרויסע גרופע, אַ סך מענטשן, אַן אַרמיי.

מחשבה (מאַכשאַווע) — געדאַנק.

מיישב זיין זיך (מעיאַשעווען) — זיך האַלטן אָן עצה מיט עמעצן, זיך באַטראַכטן.

מישמיינס געזאַגט — וואָס איז דאָ שוין צו רעדן, אַז אַך און וויי, צום באַדויערן, צום שלימזל.

מפּוח (מיקויאַך) — וועגן, איבער.

מלאַך (מאַלעך) — angel.

משניותן (מישנאיעסן) — די ביכער
וואָס האָבן אין זיך דעם טעקסט
פון משנה אָן דער גמרא (דעם
שפעטערדיקן טייל פון תלמוד וואָס
דערקלערט די משנה).

משפחה (מישפּאַכע) — אויך אָן
איינציקער מיטגליד פון דער
משפחה, אַ קרובֿ.

מת (מעס) — אַ טויטער.

נ

נגיד (נאָגיד) — ריכטער מאָן.

נדן (נאָדאָן) — dowry.

נוגע זיין (נויגיאַ) — אַנרידן, באַ-
רידן, האָבן אַ שניכות צו עפעס.

ניט אין גאַנצן — ניט אין גאַנצן
געזונט.

נסיעה (נעסיע) — voyage, journey.

נס מן השמים (נעס מין האַשאַמאים)
— אַ נס פון הימל, גאָטס וואונ-
דער.

נפטר ווערן (ניפטער) — שטארבן.

נפש (נעפעש) — נשמה, באַשעפע-

ניש, person, soul.

נתפעל ווערן (ניספּאַעל) — פאַר-

וואונדערט ווערן, אַנטציקט ווערן.

ס

סאַמע . . . — נאָר, בלויז; למשל:

סאַמע קייסאַרים — נאָר קייסאַרים.

סביבה (סוויױוע) — environment.

סדרה (סעדרע) — די תורה, אַלע

פינף חומשים, ווערט צעטיילט אין

54 טיילן, אַדער סדרות. יעדן שבת

לייענט מען פאַר די סדרה פון דער

וואָך. איטלכע סדרה האָט זיך איר

נאָמען, געוויינטלעך נאָך די ערש-

טע עטלעכע ווערטער אירע. „וועל-

כע סדרה גייט היינט?" אַדער „די

וואָך?" — הייסט; וועלכע סדרה

וועט מען דעם קומעדיקן שבת

פאַרלייענען?

סמאָטיקעס — שטילע קינדער מיט

גוטע מאַגירן, פאַלגעדיקע קינדער.

ממזרש (מאַמזערש) — כיטרע, קונ-
ציק, קלוג.

ממש (מאַמעש) — טאַקע, באמת,
בוכשטעבלעך; exactly.

מן השמים (מין האַשאַמאים) — פון
הימל; צוגעשיקט פון גאָט, באַ-
שטימט פון גאָט.

מן הסתם (מינהאַסטאַם) — probably.

מנחה (מינכע) — דאָס צווייטע מאָל
דאוונען אין פאַרלויף פון טאַג, נאָך
מיטאַג אַדער פאַר נאַכט.

מסופק זיין (מעסופעק) — to doubt.

מסכתא (מעסיכטע) — אַ בוך, אַ
טייל פון תלמוד; דער תלמוד איז
איינגעטיילט אין מסכתות.

מעריבֿ (מזריױו) — דאָס דריטע מאָל
דאוונען אין פאַרלויף פון טאַג, ווען
עס איז שוין אַוונט.

מפסיק זיין (מאַפסיק) — איבער-
ריסן אין מיטן דאוונען אַדער לער-
נען.

מפרנס זיין (מעפּאַרנעס) — שפּעזן,
דערנערן.

מקבל פנים זיין (מעקאַבל פאַנים)
— אויפנעמען, פריינדלעך אויפנע-
מען.

מקבל שבת זיין (מעקאַבל שאַבעס)

— אויפנעמען דעם שבת, באַגע-

גענען דעם שבת מיט דער געהע-

ריקער צערעמאַניע.

מקום (מאַקעם, מערצאַל — מקומות,

מעקוימעס) — אָרט, שטאַט, גרוי-

סע שטאַט.

מקום-קדוש (מאַקעם קאַדעש) —

הייליק אָרט, אַ שול, אַ בית-

המדרש.

מקיים זיין (מעקאַיעם) — דורכפירן

to fulfil.

משנה (מישנע) — דער עלטערער

און קירצערער טייל פון תלמוד;

איין טייל, איין פונקט פון משנה.

פארקלענער ווארט אין מערצאל — פאחלעך (געוויינטלעך — פאהלעך).
פאלענט — א שפיל מיט א פילקע
א באַל) און שטעקן, א ביסל ענלעך
צו בעיבאָל.

פאַמעראַנצן — מאַראַנצן, oranges.
פאַס — passport.
פאַסיק — א גאַרטל, belt.
פּוּעלן (פּוּעלן) — אויספירן, אויס-
בעטן, דערגרייכן.
פּוּרעניוּת (פּוּרעניעס) — אַנשיקע-
נישן, צרות.
פּוּשקע — box.

פּילפּול (פּילפּל) — א שאַרפּזיניקער,
א פאַרפּלאַנטערטער אַנאַלי; א
פּונאַנדערקלעבן זיך אין אַ שווע-
רער פּראַגע דורך דעם וואָס מע
געפּינט די ענלעכע און אומענלעכע
זינטן אין פאַרגלעך מיט אַנדערע
פּראַגעס; אַ סיסטעם ביים לערנען
גמרא.

פּלעמעניק — nephew.
פּרק משינות (פּירעק מישנאַיעס) —
א קאַפּיטל פּון דער משנה (זען).
פּרשה חומש (פאַרשע חומש) — א
קאַפּיטל פּון חומש; אַ סדרה (זען).
פּשטלעך (פּשעטלעך) — קונציקע
אויסטייטשונגען פּון געוויסע פּראַ-
געס אַדער טעקסטן.

פ

פּאַקל — torch.
פּאַרהוילן — באַהאַלטן.
פּאַרמשפּט — condemned.
פּאַרקריזלעך — מאַכן אַז עס זאַל
זיך קריזלעך, עס זאַלן זיין לאַקן.
פּון דער העלער הויט — גאַר פּול-
צעם, אַן שום גרונד, אומגעריכ-
טערהייט.
פּורכט — שרעק, מורא.
פּייערטערפּ — fire-escape.

סטאַרען זיך — זיך באַמען.
סטוינען — גענוג זיין, קלעקן.
סטענגע — באַנד, ribbon.

ע

עבירה (אויירע) — זינד.
עבֵרִי (איורע) — די העברעישע
שריפט, דאָס לייענען לשון-קודש,
העברעיש; דאָס קענען לייענען.
אין חדר האָט מען פּריער געלערנט
עבֵרִי, נאָך דעם — חומש, שפּע-
טער — גמרא.
עגמת-נפש (אַגמאַסנעפעש) — האַרצ-
ווייטאַג.

עדה (איידע) — אַלע יידן אין איי-
נעם אַדער אַ גרופּע יידן (אין אַ
שטאַט, אין אַ לאַנד, איבער דער
גאַנצער וועלט).

עובר זיין (אויורע) — טאָן אַן
עבירה (א זינד), איבערטריטן אַ
געזעץ, אַ דיין, (זען).

עולה (אולע) — אַן אומגערעכטי-
קייט, wrong.

עין-הרע (אַננהאַרע) — אַ בייז אויג;
ווען מע לויבט אַ קינד אַדער מע
ווייזט אַן אויף דעם קינדס שיינ-
קייט — האָט די מוטער מורא אַז
מע וועט געבן אַן עין-הרע.

עיקר (איקער) — הויפטזאַך.
עליו-השולם (אַלאָו-האַשאַלעם) —
„פּרידן איבער אים“, אַן אויסדרוק
ביים דערמאַנען אַ טויטן (דערביי
ווערט אַרויסגעוויזן אַכטונג צום
געשטאַרבענעם).

עמוד (אַמעד) — דאָס אַרט וואו דער
חזן שטייט ביים דאַוונען.

פ

פּאָרלעך (פּיעסלעך) — פּרומע
יידן שערן ניט די האַר פּון די
שלייפּן, הענגען פּון די שליפּן
אַראָפּ לאַקן, פּאָת, דערפּון דאָס

קודם-כל (קוידעם-קאל) — פריער פון אלץ.

קול-תורה — די שטים פון דער תורה; דער ניגון מיט וועלכן מע לערנט די תורה.

קוסט — bush.

קופקע — גרופע.

קראץ — scratch; א לענגלעכער פאס אין קאפ וואו עס איז ניט גע-ווען קיין האר.

קריאת-שמע (קרישמע) — די תפילה וואס מע זאגט פארן איינשלאפן.

קרניזלעך — to curl.

קשיא (קאשיע) — א פראגע, א שווע-רע פראגע, א פראגע וועגן לערנען.

ר

ראץ — זען קראץ.

רבנו-של-עולם (ריבוינע-שעלילעם) — האר פון דער וועלט, גאט.

רופא (רויפע) — פעלדשער, barber-surgeon.

רינשמאקן — gutters.

רעצעפט — prescription.

רעיש (ראאש) — טומל, גערודער, גערויש.

רפואה (רעפוע) — היילמיטל, cure, remedy.

רשי (ראשי) — רבי שלמה יצחקי, דער גרויסער געלערנטער וואס האט געמאכט דערקלערונגען צום תנך און צום תלמוד.

ש

שבת קודש (שאבעס קוידעש) — הייליקער שבת.

שברות-הלל (שיורעס-האלעוו אויך; שיורעלעוו) — הארצווייטאג, הארץ-יסורים.

שד (שעד, מערצאל; שיידים) — טיזוול, devil.

פלינק — גיך, האסטיק, געשיקט.

פראנדזן — fringes.

פראק — tail-coat.

צ

צאנקען — אויסגיין (וועגן א ליכט).

צדקת (צאדייקעס) — זייער א פרומע און גוטע פרוי.

צווישן מנחה און מעריב — די צייט צווישן דאוונען מנחה (זען) און דאוונען מעריב (זען); שפעט נאכמיטאג, איידער עס פאלט צו דער אוונט.

צער (צאאר) — פארדרוס, הארצ-ווייטאג, ווייטאג אין איינעם מיט רחמנות.

צעשויכערט — אין אומארדענונג (וועגן האר).

ק

קאיוטעס — cabins.

קאמאנדע — team.

קאנטאר — office.

קאפעליוש — הוט.

קאפל — יארמלקע, skull-cap.

קאפטן — א ווייבערשע לאנגע בלוז-זע.

קאשקעמל — היטל, cap.

קבלת שבת (קאבאלעס שאבעס) — די צערעמאניע פון אויפנעמען דעם שבת, די פרייטאג-צו-נאכטי-קע תפילה.

קבר (קייוער) מערצאל — קברים, (קווארים), grave.

קבר-אבות (קייוער-אוועס) — דאס ארט וואו די עלטערן זינען בא-גראבן; דאס קומען צו די קברים פון די עלטערן אדער קרובים.

קדושה (קדושע) — הייליקייט; א געוויסע תפילה וואס מען האלט זי פאר באזונדער הייליק.

שלום-עליכם אָפּגעבן (שאַלעם-אַליי-
כעם) — באַגריסן עמעצן, זאָגנדיק
אים „שלום-עליכם“, ד"ה פּרידן
צו אייך.

שליחות (שליכעס) message, mission.
שלייכן — גיין שטיל, אומבאַמעקרט.
ווי אַ שאַטן.

שמען (שמעון) — האָבן אַ גוטן גאַ-
מען, זיין באַוואוסט.

שעפּטשען — to whisper.
שתחיה (שעטיכיע) — זי זאָל לעבן,
דער אויסדרוק ווערט געוויינטלעך
צוגעלייגט אין בריוו ביים דער-
מאַנען דעם נאַמען פון אַ פרוי.

ש

שרים (סאָרים, מערצאַל פון שר —
סאַר) — האָרן, פּריצים.

שררהמעס (סראַרעמעס) — פּריצמעס,
האַרנטעס.

ת

תבואה (טוואוע) — grains.
תהילים (טהילים, אויך טילים) —
Psalms.

תכלית (טאַכלעס) — ציל, זינען,
רעזולטאַט, צוועק.

תכריכים (טאַכריכים) — קליידער
פון וויסנצייג אין וועלכע מע באַ-
גראַבט די טויטע.

תלמיד-חכם — געלערנטער, למדן,
תמעוואַמע (טאַמעוואַמע) — נאַריש,
נאַאיוו.

תפילה (תפילע) — געבעט, prayer.
תשעה-באב (טישע-בעאַוו) — דער
גינטער טאָג אין חודש אָב, דער
פאַסטטאָג צום אַנדענק נאָכן חורבן
פון בית-המקדש.

שוואַלכן — swallows,

דאָ אַ צערטלוואַרט אויף קינדער.

שוועגערין — sister-in-law.

שחיטה (שכיטע) — דאָס קוילען נאָכן
ייִדישן געזעץ נאָך; דאָס אויסשעכ-
טן, slaughter.

שטאָק — floor.

שטורקאָץ — torch.

שטיבל — אַ בית-המדרש, געוויינט-
לעך אַ בית-המדרש וואו עס דאָר-
נען חסידים.

שמענדער — געשטעל פאַר אַ בוך;
ווען מע לערנט אין בית-המדרש
האַלט מען דעם ספר אויפן שטעב-
דער.

שמרויזאָק — אַ זאַק, אָנגעשטאַפט
מיט שטרוי, פאַרבייט אַ מאַטראַץ.

אַ שידוך (שידעך) טאָן — חתונה
האַבן אַדער חתונה מאַכן די קינד-
דער.

שייטל — דער פאַרוק פון פרעם-
דע האָר וואָס פרומע וויבער טראָ-
גן אויפן קאַפּ איבער די אייגענע
האַר.

שימערן, שימערין —
to glimmer, to sparkle

שיעור (שיער) — אַ לעקציע; אַ
לעקציע אין תלמוד וואָס מע גיט
אויף דעם תלמיד, ער זאָל עס אַליין
צוגרייטן, אַליין דורכאַרבעטן און
דערנאָך עס זאָגן פאַרן רבין, מיט
אַלע נייטיקע דערקלערונגען.

שלאַגן זיך מיט דער דעה (דייע)
— ניט וויסן אויף זיכער, איבער-
קלערן, זיך ניט קענען באַשליסן.

